

National
Pedagogical
Dragomanov
University

Jean Monnet Chair
SCAES
Social and Cultural Aspects
of European Studies

With the support of
Erasmus+ Programme
of the European Union

NATIONAL UNIVERSITY OF LIFE
AND ENVIRONMENTAL SCIENCES
OF UKRAINE

Українська асоціація дослідників європейських цінностей в освіті (AREVE)
Факультет педагогічних наук DISFOR – Університет Генуї (Італія)
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти "Кам'янець-Подільський державний інститут"

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції

«ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ»

для студентів, здобувачів, молодих вчених, аспірантів, докторантів, дослідників, викладачів,
представників професійних спільнот та громадянського суспільства

м. Київ, 12 травня 2022 року

Конференція проводиться в рамках імплементації проєкту напрямку Жана Монне - Кафедра Жана Монне «Соціальні та культурні аспекти Європейських Студій»(SCAES)620635-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CHAIR. Також в конференції та воркшопі відбувається підтримка сталості проєкту напрямку Жана Монне Проєкт Жана Монне «Європейські цінності різноманіття та інклюзії для сталого розвитку» Erasmus+ Jean Monnet Project «European values of diversity and inclusion for sustainable development» (EVDISD) 620545-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-PROJECT за підтримки Національного Еразмус+ Офісу в Україні

Наукова конференція присвячена детальному вивченню одного з ключових моментів різновидів соціальної інновації політики соціального згуртування ЄС – інклюзії в освіті. Інклюзія як поняття інтеграції до освітнього та соціального простору людей з найрізноманітнішими рисами і «особливими» потребами декларується на міжнародному рівні в багатьох юридичних документах. Інклюзія в освіті стосується і студентів, і викладачів. Західноєвропейські школи та університети все частіше реалізують ідеї управління різноманітністю через роботу з батьками та студентами, магістерські програми, інтернет-послуги тощо. Учасники отримають нові робочі інструменти найкращих європейських практик у сфері соціальних інновацій ЄС у сфері інклюзивної освіти, розробку та впровадження ідей та принципів соціальних інновацій у вихованні соціальної згуртованості та рівності. Обмін практичними знаннями між зовнішніми та внутрішніми експертами, викладачами, студентами університетів, представниками коледжів та шкіл допоможе впровадити в ЄС принципи соціальної інновації інклюзивної освіти для вдосконалення української системи освіти.

Тривалість конференції 12 травня, 2022 р. з 11.00 до 17.00.
Реєстрація о 10. 45.

Програма роботи конференції

Реєстрація учасників конференції – 10.45.- 11.00

11.00 – 13. 30. Пленарне засідання.

Вітальне слово менеджера напряму Жана Монне Національного Еразмус+ Офісу в Україні Крайніка П.І. - “Інклюзія в програмі ЄС Еразмус+»

Вітальне слово Професора Кафедри Жана Монне, професора, доктора філософських наук Нестерової М.О. «Соціальна інклюзія та соціальна згуртованість в освіті та суспільстві: Європейські Студії для України»

Вітальне слово декана історико-філософського факультету, професора, доктора історичних наук Савельєва В.Л.

Вітальне слово декана факультету спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова, доктора педагогічних наук, професора Шеремет М.К.

Вітальне слово ректора Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти "Кам'янець-Подільський державний інститут" Тріпака М.М.

Вітальне слово завідувачки кафедрою менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності доктора філософських наук, професора Кочубей Н. В.

Халецька А.Г., професор, доктор наук з державного управління, професор Києво-Могилянської школи врядування імені Андрія Мелешевича НаУКМА, віце-президент

ГО "Асоціація університетів третього віку "Клепсидра", м. Київ «Європейські практики університетів третього віку (УТВ)»

Спулбер Д. (Spulber Diana), доктор психологічних наук, професор Університету Генуї (Італія), «Інклюзивна освіта ЄС» (Inclusive education in EU)

Супрун Д.М., доктор педагогічних наук, професор, факультет спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова «Європейський досвід імплементації суспільної згуртованості освітнього середовища в умовах воєнного стану»

Шинкарук Л.В., професор, доктор економічних наук, член-кореспондент НАН України, професор кафедри виробничого та інвестиційного менеджменту Національного університету біоресурсів і природокористування України «Економічна інклюзія: наслідки для освіти»

Деліні М.М., доктор економічних наук, завідувачка кафедрою виробничого та інвестиційного менеджменту НУБіП. «Європейські практики з інклюзії в освітній процес українських мігрантів»

13.30 – 14.00. – Перерва на каву та спілкування

14. 00. – 16. 45. Спеціальні практики інклюзивної освіти. Європейські практики в Україні.

Афузова Г.В., доцент, кандидат психологічних наук, заступник декана факультету спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова «Особливості спілкування із здобувачами освіти з порушеннями слуху як умова доступності та якості надання освітніх послуг»

Власенко Т.О., доцент, кандидат економічних наук, доцент кафедри виробничого та інвестиційного менеджменту Національного університету біоресурсів і природокористування України «Проектні можливості для ікклюзивного освітнього середовища»

Власенко Ю.Г., доцент, кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії Національного університету біоресурсів і природокористування України «Інклюзивна освіта: передумови розвитку ринку праці»

Дергач А.В., кандидат наук з державного управління, доцент кафедри виробничого та інвестиційного менеджменту Національного університету біоресурсів і природокористування України «Європейська система освіти як ключовий елемент сучасної моделі соціального устрою в Європі»

Алексеева К.А., доцент, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри виробничого та інвестиційного менеджменту Національного університету біоресурсів і природокористування України «Challenges of digitalization of inclusive education in current conditions»

Артюх Т.О., доцент, кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії Національного університету біоресурсів і природокористування України «Основні

тренди розвитку інклюзивних інновацій»

Гаврилюк В.П., доцент, кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії Національного університету біоресурсів і природокористування України, **«Інклюзія як основа модернізації освітньої галузі в Україні»**

Свердан М.М., доцент, кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії Національного університету біоресурсів і природокористування України, **«Особливості економічної соціалізації в сучасному суспільстві»**

Сагайдак І. С., доцент кафедри митної справи та товарознавства, к.т.н.; Чорна Тетяна Миколаївна, доцент кафедри митної справи та товарознавства, к.т.н. Державний податковий університет **«Особливості організації інклюзивного навчання в умовах війни в Україні»**

Качур І., кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри митної справи та товарознавства, Державний податковий університет, **«Забезпечення різноманіття інклюзивних аспектів: імплементація в сучасному освітньому просторі»**

Качур Володимир, викладач, Дружківський фаховий коледж Донбаської державної машинобудівної академії, **«Історичний контекст соціальної згуртованості українського суспільства»**

Волощук М. М., викладач кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності імені Т. Сосновської, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», **«Інформаційний простір та соціальна згуртованість у реаліях сучасного розвитку суспільства»**

Акула К. Ю., аспірантка Запорізького національного університету, факультет соціології та управління, спеціальність «Публічне управління та адміністрування», **«Впровадження інклюзивної освіти в сучасній Німеччині на прикладі міста Оберхаузен»**

Артімонова Т.П., к.ф.н., доцент кафедри логопедії та логопсихології НПУ імені М.П. Драгоманова **«Комплексний підхід до заїкання у дітей дошкільного віку»**

Заможський А.Б., аспірант НПУ ім. Драгоманова **«Ситуаційне лідерство та соціальна згуртованість в освітньому колективі»**

Чайка М.С., аспірантка кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітології, факультет спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова, **«Альтернативна та додаткова комунікація як запорука якісного спілкування дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в інклюзивному просторі»**

Гульчук О.В., студентка кафедри логопедії та логопсихології факультет спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова **«Емоційно-психологічна підтримка дітей внутрішньо переміщених осіб дошкільного та шкільного віку в період військового стану: практичний досвід»**

Платонов В.С., студент кафедри офтальмопедагогіки та офтальмопсихології, факультет спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова, **«Реалізація індивідуальної освітньої програми учнів з порушеннями зору у США (на прикладі Perkins school)»**

Камінська В., студентка спеціальності «Психологія», НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», **«Кібербулінг як соціальний феномен в**

сучасному суспільстві»

Дергач А.В., кандидат наук з державного управління, доцент кафедри виробничого та інвестиційного менеджменту Національного університету біоресурсів і природокористування України, *Веровчук Н.*, студентка магістратури Національного університету біоресурсів і природокористування України **«Особливості організації інклюзивної освіти в європейських країнах»**

Соломатіна А., студентка групи ІМ спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» НПУ імені М.П. Драгоманова, **«Волонтерство як прояв згуртованості українського народу (на прикладі діяльності ГО «АМЕР»)»**

Проконова А., студентка спеціальності «Психологія», НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», **«Студентоцентризм у системі підготовки фахівців соціономічного профілю»**

Підлісна Л., студентка спеціальності «Облік і оподаткування», групи О-22, І курс, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»), **«Формальність і реалії працевлаштування людей з інвалідністю в Україні».**

Андреев Р., студент спеціальності «Економіка», НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»), **«Соціальний конфлікт - невід'ємна складова сучасного суспільства»**

Івасюк М., студент спеціальності «Психологія», НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», **«Соціальна згуртованість та українське суспільство в воєнний час»**

Філіпішина Л., Національний університет біоресурсів і природокористування України / National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine Professor **«Діджитал лабораторії в інклюзивній освіті»**

Філіпішина Христина Державний податковий університет Студент / Student **«Вплив новітніх технологій на розвиток інклюзивної освіти»**

Гордей О., Державний податковий університет Викладач ЗВО **«Виклики інклюзивної освіти під час воєнного стану»**

Івашура Н., КЗ "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Кафедра корекційної освіти та спеціальної психології Викладач ЗВО **«Профорієнтаційна робота в інклюзивній майстерні з підлітками з РАС»**

Кучерак І., БІНПО ДЗВО "УМО" НАПН України Викладач ЗВО / Teacher of higher education **«Інклюзивне навчання у закладах професійної освіти: виклики та перспективи»**

Супруненко С., Державний податковий університет Викладач ЗВО / Teacher of higher education **«Теоретичні засади трансферу технологій закладів вищої освіти»**

Акімова О., Комунальний заклад Харківська гуманітарно-педагогічна академія Харківської обласної ради Викладач ЗВО / Teacher of higher education **«Інклюзія для всіх: освітня політика в умовах воєнного стану»**

Алябьева Д., "Харківська академія" ХОР Студент **«Технічні засоби навчання дітей із порушенням зору: особливість їх використання в інклюзивному навчанні»**

Андреев Р., Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти "Кам'янець-Подільський державний інститут" Студент **«Соціальний конфлікт-невід'ємна складова сучасного суспільства»**

Биховченко В., Національний університет біоресурсів і природокористування України Викладач ЗВО **«Мотивація студентів ЗВО до здобуття знань в умовах воєнного стану умовах»**

Бурлай В., Комунальний заклад "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради Студент **«Особливості використання технічних засобів навчання для дітей з порушенням слуху»**

Вовк О., Національний авіаційний університет/Викладач ЗВО **«Стратегічні орієнтири модернізації інфраструктурного сектору в умовах неотехнологічних викликів відновлення економіки.»**

Гуменюк О., Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти "Кам'янець-Подільський державний інститут" Студент **«Інклюзія за кордоном»**

Демченко О., Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського Викладач ЗВО **«Формування soft skills дітей з особливими освітніми потребами засобами театру: європейські підходи, український досвід»**

Ліснічук О., Міжнародний європейський університет директор Департаменту організації освітнього процесу, к.е.н, доцент кафедри менеджменту та економіки **«Інклюзивна освіта в Україні, як рух до європейських цінностей»**

Новицька О., Державний податковий університет Викладач ЗВО **«Державна фінансова підтримка інклюзивної освіти в Україні»**

Пацай Б., КНУ імені Тараса Шевченка Викладач ЗВО **«Використання когнітивних моделей при формуванні професійних компетентностей здобувачів освіти.»**

Пісняк В., Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини Викладач, заступник декана з міжнародної діяльності, сертифікований арт-терапевт в роботі з дітьми з ООП **«Використання мобільних застосунків та арт-терапевтичних технік в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами»**

Поліщук Л., Волинський фаховий коледж Національного університету харчових технологій викладач коледжу **«Тенденції та виклики в сучасній освіті»**

Прилуцька Д., Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради Студент **«Особливості використання технічних засобів навчання для дітей з порушеннями слуху»**

Садовниченко Ю., Харківський національний медичний університет Викладач ЗВО **«Інклюзія за умов офлайн та онлайн навчання медичній біології»**

Толстопятенко Ю., Комунальний заклад "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Студент **"Застосування 3D-принтерів в процесі навчання дітей з особливими освітніми потребами"**

Шевчук А., Ірпінський фаховий коледж економіки та права Студент **«Соціальна політика європейського союзу: етапи розвитку та сучасні виміри»**

Шумаєва С., Уманський державний педагогічний університет імені Павла

Тичини Викладач ЗВО «Американські практики інклюзивної освіти»

16.45 – 17.00 – Спільне обговорення, закриття конференції.

Участь та друк тез безкоштовні

Мова конференції - англійська, українська.

Посилання на лінк реєстрації [link is here](#).

Посилання для надання тем доповідей та тез конференції scaes@npu.edu.ua.

Дедлайн для подачі тем доповідей та тез - 19 травня 2022 р.

Вимоги до тез: 1- 5 сторінки Times New Roman, 1.5 міжрядковий інтервал, всі поля 2 см, відступ 1 см. Назва українською та англійською, без анотації. Відомості про автора - ПІБ, посада, місце роботи, ел. пошта.

Конференція буде проведена в Zoom

Запис, детальна програма та матеріали конференції будуть розміщені на сайті проєкту www.scaes.info, на сайтах партнерських проєктів Жана Монне та на сайтах університетів-партнерів заходу.

За додатковою інформацією:+380662339977 (Viber) scaes@npu.edu.ua

ОБРАНІ ТЕЗИ КОНФЕРЕНЦІЇ

Значення образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва у розвитку дошкільників зі зниженим зором
The importance of fine and decorative applied arts in the development of preschoolers with low vision

Адаменко Анна Олександрівна

Керівниця художнього гуртка
Закладу дошкільної освіти № 566 м. Київ
adamenko724@gmail.com

Войтюк Юрій Олександрович

Кандидат біологічних наук, доцент
Національного педагогічного університету
Кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Спеціальності «офтальмопедагогіка та офтальмопсихологія»

Шляхи пізнання дитиною світу – невичерпні, з маленького жителя планети ми отримуємо «чисту дошку» і вчимо знайомитися з довкіллям відомими нам способами. Ми хотіли звернути вашу увагу на те, як дитина пізнає світ гляхом мистецтва. Творчість є обов'язковою складовою розвитку та продуктивної взаємодії із суспільством, довкіллям. Вміння творчо оцінювати ситуацію, створювати оригінальний продукт, розуміти мистецтво є результатом виховання змалку. Дошкільна освіта є важливою нішою у вихованні різнобічно розвиненої особистості. Організований вплив на дитину, спрямування діяльності відповідно до очікуваних результатів – тільки це має позитивний вплив під час виховання індивідуальності.

Реалізація освітніх можливостей дітей з порушеннями зору відбувається на основі Конвенції про права осіб з інвалідністю [1]. Згідно даного документу держава має забезпечити інклюзивну освіту, а саме надати можливість всім дітям відвідувати загальноосвітні навчальні заклади. На основі цього, освітні заклади у своїй роботі маю підтримувати правила універсального дизайну як в побуті, інтер'єрі, так і під час проведення різних форм організованої роботи. Я вважаю, що запровадження таких правил позитивно вплине не тільки на дітей з інвалідністю, але і на всіх учасників освітнього процесу.

На сьогодні, дошкільна освіта в Україні здійснюється відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти, що є Державним стандартом дошкільної освіти в Україні (12.01.2021 р.) [2]. Затверджений базовий компонент відповідає міжнародному стандарту. Він базується на ідеях гуманістичної педагогіки, патріотичного, громадянського та морального виховання. Задля забезпечення результативності виховання вплив здійснюється за такими напрямками: особистість дитини; дитина в сенсорно-пізнавальному просторі; дитина в природному довкіллі; гра дитини; дитина в соціумі; мовлення дитини; дитина у світі мистецтва.

Ключові компетентності Базового компонента дошкільної освіти продовжуються в Держстандарті початкової освіти за окремими освітніми галузями.

Наприклад, освітній напрямок «Дитина у світі мистецтва» здійснюється мистецькою та технологічною галузями. Особливістю забезпечення освіти в дошкільних закладах є те, що педагог працює на результат – певні компетентності. Згідно чинного законодавства дошкільна освіта передбачає формування інваріантної та варіативної частини компетентностей. Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво є складовою інваріантної частини мистецько-творчої компетентності, що проявляється в художньо-продуктивній діяльності. Компетентності, що формуються у дитини дошкільного віку за освітнім напрямком «Дитина у світі мистецтва» мають продовження у початковій освіті через мистецьку освітню галузь.

Мистецько-творча компетентність – це здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-творчий потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності. [2] Результатом отриманих навичок є бажання дитини знайомитися з новими творами мистецтва, цінувати те мистецтво, яке їй доступне та відоме, здійснювати художньо – продуктивну діяльність, застосовувати знання з мистецтва у повсякденному житті, розвиток емоційно-чуттєвого сприйняття, забезпечення умов для самовираження, розвиток дрібної моторики. Окрім того, в дітей з порушеннями зору, мистецтво є коригуючим фактором сприйняття довкілля, оскільки заняття з образотворчої діяльності сприяють розвитку перцептивних відчуттів, просторового орієнтування (більше-менше, далі-ближче), уточнення вербалізованих понять шляхом їх відтворення, має терапевтичний ефект (арттерапія).

Пріоритетними видами художньо-продуктивної діяльності є малювання, ліплення та аплікація. Відповідно до освітньої програми, яка є продовженням Базового компоненту Державного стандарту дошкільної освіти, зазначені види мистецтва набувають форми заняття різних видів; гурткової (секційна, студійна) роботи; індивідуальної роботи навчально-пізнавального спрямування у повсякденні; елементарні досліди, пошукові ситуації у повсякденному бутті та ін. На перший погляд може здаватися, що заняття потребують значних змін педагога, що

відрізнятиме їх від занять для дітей з нормою по зору, але насправді відтворююча діяльність не потребує значних реформ, вона доступна для дітей з порушеннями зору лише при попередній обов'язковій підготовці педагога. Наприклад, при детальному перегляді наочного матеріалу, педагогу достатньо звернути увагу на відповідність матеріалу, зменшити кількість не важливих деталей, підготувати точний вербалізований опис предметів які розглядаються та діяльності, яка проводиться, звернути увагу на те, щоб предмет чи твір був зрозумілим для дітей і доступний для сприйняття. Такі дії матимуть позитивний вплив і на дітей в нормі, тому можуть розглядатися як обов'язкові для вихователя.

Живопис і графіка, як види образотворчого мистецтва, характеризуються тим, що створені ними образи носять візуальний, просторовий характер, передані на двовимірній поверхні і сприймаються безпосередньо, шляхом зорових відчуттів. Для дітей дошкільного віку з порушеннями зору багатоплановість, багатофігурність композиції, складність сюжету живописних творів є важкими для сприймання. Доступнішими є графічні роботи, оскільки вони характеризуються простотою та лаконічністю. [3] Також ефективним буде застосування різних доступних нетрадиційних технік малювання, що активізує зацікавлення дітей, буде сприяти розвитку фантазії, розширенню знань по можливості використання предметів побуту.

Задля естетичного розуміння твору дитина повинна мати високу культуру сенсорного сприймання і, насамперед, зорового. У зв'язку з цим вихователю потрібно особливу увагу приділяти навчанню слабозорих умінню бачити. Сприймання починається з елементарного осмислення, усвідомлення зображеного. Найважливішою умовою переходу простого осмислення в естетичне є розвиток спостережливості, тобто свідомого цілеспрямованого сприймання. Розвиток спостережливості спирається на активну діяльність органів чуття, яку повинен планомірно організувати і здійснити вихователь з дітьми у повсякденному житті, у грі, у посильній праці та на заняттях. [3] Таке навчання спостережливості повинно бути в дітей не залежно від їх фізичних можливостей, але акцентуація розвитку залежить від депривованого дефекту.

Інтегрована мистецька діяльність передбачається шляхом проведення таких форм освітньої взаємодії як мистецькі або художньо-педагогічні спілкування, у якій є домінуючий вид роботи. Такі заняття будуть корисними як і для дітей з порушеннями зору, так і для нормотипових дітей, оскільки освітній вплив відбувається на різні аналізатори та педагог може вибрати провідну діяльність, яка буде найбільш доступною для дітей. (Наприклад, мистецька бесіда про ліс з показом плоских або об'ємних зображень, круглої скульптури, прослуховування «звуків лісу», відтворення на папері або в пластичному матеріалі лісових звірів).

Художній вплив на дитину відбувається найперше у повсякденні. Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти, розвитку мистецько-творчої компетентності педагог досягає наступними засобами: естетика побуту, твори мистецтва і природа. Але тільки попередній вплив цілеспрямованих занять з образотворчої та декоративно-прикладної діяльності забезпечить успіх впливу зазначених понять, оскільки естетичне сприймання відбувається тільки на основі життєвого досвіду. Зміст таких занять є достатньо розширеним для дітей з порушеннями зору і має можливість використовуватися в умовах інклюзивного навчання.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

2. Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти

URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/0be/86b/6050be86b4f68482865820.pdf>

3. Вавіна Л. С., Гудим І. М., Кондратенко С. В., Довгопола К. С., Нафікова Л. А. Особливості розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями зору. Частина I. Науково-методичний посібник. Київ: Педагогічна думка, 2012

URL: https://drive.google.com/file/d/19djTDc_luaNRw0XlghFP1rSTLsDVGVI/view

ІНКЛЮЗІЯ ДЛЯ ВСІХ: ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

INCLUSION FOR ALL: EDUCATIONAL POLICY IN MARTIAL LAW

Акімова Олена Михайлівна
кандидат педагогічних наук
доцент кафедри педагогіки, психології,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
elenkaakimova@ukr.net
ORCID 0000-0002-0776-1908

Сучасні трансформації в системі освіти одним із першорядних завдань державної освітньої політики наскрізно визначають упровадження провідних засад інклюзії. Реалізація інклюзивних принципів в освітній політиці обумовлена приєднанням України до низки міжнародно-правових зобов'язань, котрі передбачають створення умов в державі для освіти без різних видів утисків та дискримінації [1,3].

Особливої актуальності набуває проблема організація інклюзивного освітнього процесу або використання його елементів, що в умовах воєнного стану відбувається за погодженням військово-цивільної адміністрації. Педагогічна інклюзивна діяльність в умовах воєнного стану потребує складних і системних рішень в системі дистанційної педагогічної підтримки, обумовлює необхідність стрімкої реакції на ситуації, що виникають та потребують негайного корегування [2].

Педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану визначається як пріоритетний напрям в діяльності представників освітнього процесу, що переносить акцент із обмежень життєдіяльності, відмінностей на адаптацію середовища до потреб школярів.

Навчання дітей з особливими освітніми потребами як правило організують у регіонах, де не ведуться активні бойові дії та є стабільний Інтернет зв'язок. Школярі з особливими освітніми потребами, евакуйовані з інших областей України мають можливість долучатись до навчання у закладах освіти за місцем тимчасового перебування за різними формами навчання.

Зазначимо, що в регіонах, де включити дітей з особливими освітніми потребами в повноцінний інклюзивний освітній процес неможливо, як правило командою психолого-педагогічного супроводу здійснюється психологічна та педагогічна підтримка, тьюторство.

Позиція тьютора умовах воєнного стану характеризується упровадженням індивідуально орієнтованої педагогіки, а саме: тьютор супроводжує процес самоосвіти, бере участь в формуванні індивідуального запиту на формування тих чи інших компетентностей відповідно до подій та ситуацій у дітей та їх родин. Діяльність тьютора умовах воєнного стану спирається на рефлексію досвіду самоосвіти – у цьому, на нашу думку, найбільша перевага тьюторства в організації інклюзивної освіти за різними формами навчання та супроводу.

Стисло охарактеризуємо обов'язки тьютора в умовах воєнного стану за дистанційною формою навчання чи супроводу дітей з особливими освітніми потребами евакуйованих з інших областей України: знайомство з дидактичним чи виховним матеріалом; отримання загальної характеристики дитини, вивчення її нагальних запитів; ознайомлення із формами, методами, принципами дистанційного навчання, прийнятих у закладі освіти за місцем тимчасового перебування; надання інформації щодо розкладу, дотримання процедурних вимог; встановлення контактів із всіма вчителями до початку навчання; розв'язання питань, пов'язаних із використанням освітньо-інформаційної платформи; інструктаж родин дітей з особливими освітніми потребами щодо роботи на інформаційній платформі у окреслений навчальний період; обговорення з адміністрацією форм контролю; отримання підсумкових матеріалів та контроль електронного журналу, якщо такий передбачено у закладі освіти; проєктування прийомів усунення труднощів та

бар'єрів разом з іншими учасниками освітнього процесу, постійними членами команди супроводу; допомога, за необхідності, у зміні засобів передачі інформації.

Виходячи з вище зазначеного, супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану передбачає якісне та своєчасне визначення освітніх запитів, створення закладами освіти умов для реалізації права на здобуття освіти, розробка та надання рекомендацій щодо шляхів та інструментів реалізації такого права родинам дітей евакуйованих з інших областей України.

Список використаних джерел

1. Будник О. Б. Інклюзивна освіта : навчальний посібник для студентів спеціальності «Початкова освіта» / О. Б. Будник. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2015. 152 с.
2. МОН: ІРЦ в умовах воєнного стану здійснюють супровід внутрішньо переміщених осіб з ООП. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-irc-v-umovah-voyennogo-stanu-zdijsnyuyut-suprovid-vnutrishno-peremishenih-osib-z-ooop> (дата звернення: 10.05.2022)
3. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник / З. М. Шевців. К.:«Центр учбової літератури», 2016.248 с.

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ: ОСОБЛИВІСТЬ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ НАВЧАННІ

TECHNICAL MEANS OF TEACHING CHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENT: PECULIARITIES OF THEIR USE IN INCLUSIVE EDUCATION

Аляб'єва Дарина Євгенівна,

студентка групи 211 СО КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

ХОР

darina.qz@gmail.com

Науковий керівник

Хміль Наталія Анатоліївна,

доцент кафедри інформатики

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР

informatika.vnz@gmail.com

Порушення зору в усіх його проявах негативно впливає на провідний канал інформації про оточуючий світ. Адже 80% інформації про навколишнє середовище людина отримує саме через зір, а зниження здатності бачити призводить до труднощів у навчальній та комунікативній діяльності. Будь-яке порушення зору впливає на взаємодію дитини з оточуючим світом, перш за все, через особливості сприйняття та формування уявлень. Таким дітям складно орієнтуватися у просторі, установлювати контакти з іншими людьми [1].

Навчання і виховання таких дітей у загальноосвітніх закладах здійснюється на основі загальних принципів. Та, поряд з тим, їх навчання має свої особливі задачі, спрямовані на відновлення, корекцію і компенсацію порушень, підготовку до життя у сучасному суспільстві [2].

Безпечність оточуючого простору для кожної дитини є важливою. Дитина з порушенням зору зустрічається з додатковими труднощами під час звикання до простору школи, класу, спортивного залу, їдальні, туалету, ігрового майданчика. Такі діти потребують додаткових орієнтирів у просторі: на сучасному етапі кожна дитина має можливість користуватися технічними засобами навчання за власним розсудом та за потреби.

Традиційна система навчання потребує постійного удосконалення на основі сучасних досягнень науки та техніки, що пов'язано з покращенням методики організації та проведення навчального процесу. На сьогодні вітчизняні та зарубіжні вчені знаходяться за безперервною розробкою якісних та різноманітних технічних

засобів, які будуть допомагати дітям із порушенням зору опановувати знання та досягати вершин без перешкод.

Метою цієї статті є теоретичний аналіз сучасних технічних засобів навчання дітей з порушенням зору.

Слід розуміти, що важливим напрямом інтенсифікації навчально-пізнавального процесу є використання технічних засобів навчання (ТЗН), в тому числі комп'ютерної техніки. Використання ТЗН в спеціальних закладах для дітей з порушеннями зору відіграє важливу роль для компенсації та корекції порушень їх розвитку. Використання ТЗН надає навчанню більш насиченого, динамічного, творчого та інтенсивного характеру. Це дозволяє підвищити ефективність корекційного навчання, прискорити процес підготовки учнів, попередити появу вторинних розладів [3].

До спеціальних пристроїв інклюзивної освіти дітей з вадами зору відносять: мовні пристрої (мовний калькулятор, визначник кольору, мовний самовчитель брайлівського шрифту, тощо); навчальні засоби для незрячих (рельєфна фізична карта півкуль, періодична система Менделєєва для незрячих, тактильний глобус, друкарська машинка для друку шрифтом Брайля, тощо); тифлоприлади; засоби для вивчення і застосування шрифту Брайля; ігри для незрячих і слабозрячих дітей і т. д.

Діти з порушенням зору у своїй пізнавальній діяльності стикаються з такими проблемами як: недосконалість сприйняття, неможливість спонтанного формування уявлень, мимовільного засвоєння знань, наслідування та самонавчання. І отже для корекції вищих психічних функцій та полегшення отримання знань вчені розробили низку сучасних та інноваційних пристарів та програм.

Перше, що розглянемо, це електронний перекладач Брайля. Дизайнери Jia Mengyin та Bao Haito представили цікавий та корисний концепт. Компактний пристрій у вигляді закладки дозволяє перетворювати звичайний текст на об'ємний шрифт Брайля на верхній панелі [4]. Ідея робить доступними для сліпих будь-які видання.

Задля полегшення процесу читання, що є головним аспектом процесу навчання та основною ланкою до отримання знань, була створена електронна книга для людей із сліпотою: EAP – технологія. За допомогою електромагнітного сигналу можна створювати текст у системі Брайля. Концепти представлені на ілюстраціях – бачення електронних книг для сліпих очей.

Люди, які користуються шрифтом Брайля, позбавлені можливості оновлювати книги або самим щось записувати. Портативний пристрій, зроблений спеціально для людей, допоможе їм зробити миттєві записки.

Наступний пристрій для навчання запропонував дизайнер Joshua Sin – невеликий пристрій покликаний полегшити читання людям із проблемами зору. Рукавичка з легкістю сканера розпізнає текст у газеті або книзі та перетворює його на звук. За допомогою такої новинки людям не доведеться довго вивчати шрифт Брайля, або носити із собою громіздкі книги, написані цією мовою. Пристрій дозволяє користувачам читати у своєму індивідуальному ритмі, залежно від швидкості руху рукавички над книгою вимовляється текст [4].

Смарт-окуляри eSight відтворюють зображення, і людина починає бачити, що відбувається перед ним з підвищеною чіткістю. У комплекті окулярів є гарнітура, спеціальні лінзи, ручний контролер. За допомогою таких окулярів дитина може нарівні навчатися у класі із нормотиповими дітьми, а навчання у інклюзивному класі не викликало б додаткових труднощів. Маленькі відеокамери в реальному часі посилають сигнал і відео до контролера, який за допомогою автоматично вибраного алгоритму налаштувань (колір, контрастність та інше) робить зображення доступним для людей із проблемами зору. Користувач бачить на світлодіодних екранах перед своїми очима відтворену картинку [4].

Сенсорні екрани Брайля, які працюють як планшети, відкривають перед незрячими людьми величезні можливості. Вже розроблені новинки, які вміщаються на долоні, а для навчання дітей шрифту Брайля застосовують такі електронні іграшки як BrailleBuzz [4].

Браслет Wayband – незамінний помічник для орієнтації у просторі. Тактильний браслет Wayband дозволяє сліпим людям зорієнтуватися без сторонньої допомоги та спрямовує їх у вказане місце, застосовуючи вібрацію. Цей пристрій був уперше використаний у Нью-Йорку у 2017 році, коли там проводився щорічний марафон [4].

Jaws – найпопулярніша у світі програма екранного доступу, що працює на ПК в середовищі та Windows VoiceOver – синтезатор мови Google, синтезатори мови для браузерів. Такі програми можна використовувати як під час навчального процесу так і у повсякденному житті.

Отже, діти, які мають порушення зору, це люди, які наділені незрівнянним даром відчувати. Задача педагога – враховувати ступінь порушення зору дитини, чітко уявляти її індивідуальні можливості та розкривати потенціал, використовувати всі збережені та порушені аналізатори у повному обсязі для формування особистості. Технічні пристрої та новітні винаходи всесвітніх вчених у наш час забезпечують повноцінну та якісну освіту для дітей із порушенням зору, забезпечують повноцінне життя. Наразі у наших руках є все, щоб діти із зоровими порушеннями робили те, що велить їм серце і на їх шляху не було перешкод.

Список використаних джерел

1. Костенко Т. М., Гудим І. М. Навчання дітей із порушеннями зору: навчально-методичний посібник. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 184 с.

2. Мороз. Б. С., Овсяник В. П., Борисенко О. М./ за ред.: Колупаєвої А. А., Мороза Б. С. Діти з порушеннями слуху: крок за кроком від діагностики до інклюзії: посіб. для фахівців та батьків. 2013. С. 27-29.

3. Танасієнко О. В. *Використання технічних засобів навчання у навчальному процесі*: веб-сайт. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/28365/

4. Будяк В. *Високі технології для незрячих людей*: веб-сайт. URL: <https://expert.com.ua/133075-vysokie-texnologii-dlya-nezryachix-lyudej.html>

СОЦІАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ - НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

SOCIAL CONFLICT IS AN INTEGRAL COMPONENT OF MODERN SOCIETY

Андреев Рустам Миколайович

студент II курсу спеціальності 051 Економіка
ВСП Кам'янець - Подільський фаховий коледж НРЗВО
«Кам'янець - Подільський державний інститут»
e-mail: andreevrust@gmail.com

Науковий керівник:

Загалевиц Валентина Леонідівна,

викладач суспільних дисциплін
ВСП Кам'янець - Подільський фаховий коледж НРЗВО
«Кам'янець - Подільський державний інститут»
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Соціальні конфлікти виникають у всіх сферах суспільного життя, здійснюють значний вплив на їх функціонування і розвиток. Тому закономірно виникає питання: все-таки, конфлікт — це добре чи погано? Яка його соціальна функція — позитивна чи негативна?

Соціальний конфлікт (від лат. conflictus — зіткнення) — крайній випадок загострення соціальних протиріч, який виражається в зіткненні різних соціальних спільнот, обумовленому протилежністю чи суттєвою відмінністю їх інтересів, цілей, тенденцій розвитку[1].

Як соціальне явище конфлікт був вперше розглянутий А. Смітом, який вважав його основою поділу суспільства на класи та економічної боротьби між ними. Фундаторами власне соціологічної теорії конфлікту вважають К. Маркса, М. Вебера та Г. Зіммеля[2].

Сам термін "соціальний конфлікт" вперше ввів до наукового обігу німецький соціолог Г. Зіммель, який вважав конфлікт універсальним явищем, а безконфліктне

суспільство недієздатним. Тобто він говорив, що конфлікт може стати засобом розвитку суспільства.

Але не всі науковці так вважали. Для прикладу конфлікту Т. Парсонс представник структурного функціоналізму характеризував конфлікт як соціальну аномалію, фактор, що дезорганізовує та дестабілізує життя. На його думку, головне завдання суспільства полягає в попередженні конфліктів.

Американський соціолог Л. Козер у праці "Функції соціального конфлікту" обґрунтував ідею позитивної функції соціального конфлікту. Він вважав його своєрідним клапаном, з допомогою якого суспільство пристосовується до нових умов життя. Всі соціальні конфлікти він поділив на позитивні, тобто ті, які ведуть до розвитку соціальної системи, та негативні, що загрожують існуванню соціальної системи. Л. Козеру також належить найпоширеніше у світовій соціології трактування конфлікту як боротьби за цінності й претензії на певний статус, владу й ресурси.

Німецький соціолог Р. Дарендорф розглядав конфлікт всюдисущим, оскільки кожне суспільство спирається на примушування одних його елементів іншими. Конфлікти спричиняють нерівність соціальних позицій та відмінність інтересів людей[1].

Досить цікаву думку у своїй праці "Конфлікт та захист: загальна теорія" висунув американський соціолог К.-Е. Боулдінг, який стверджував, що конфлікт є невід'ємним елементом суспільного життя, певним різновидом соціальної взаємодії, а сучасні суспільства здатні вивчати і регулювати його[3].

Для з'ясування суті конфлікту важливо виділити його основні ознаки та сформулювати необхідні і достатні умови його виникнення.

По-перше, конфлікт завжди виникає на основі протилежно спрямованих мотивів або суджень.

По-друге, конфлікт – це завжди протиборство суб'єктів соціальної взаємодії, яке характеризується нанесенням взаємного шкоди (моральної, матеріальної, фізичної, психологічної і т. п.).

Основними складниками структури конфлікту також видачаються: учасники конфлікту(конфліктуючі сторони); причини його виникнення (зона розбіжностей), сприйняття конфліктуючими один одного в ситуації, що виникла, спрямованість, мотиви, емоційна забарвленість та виразність дій конфліктуючих [2; 3; 4; 39].

Отже, соціальний конфлікт включає ряд основних складових: учасників (суб'єктів) конфлікту, причини конфлікту, об'єкт і предмет, певну конфліктну ситуацію.

Суб'єктами конфлікту можуть бути окремі індивіди, різні соціальні групи, класи, нації, держави.

Об'єктом конфлікту завжди є дефіцитний ресурс.

Предметом конфлікту є об'єктивно існуюча або уявна проблема(протиріччя), яка виступає причиною суперечки між суб'єктами.

Причини конфлікту можуть бути як об'єктивними і суб'єктивними: наявність соціальної нерівності, різноспрямованість ідеологічних засад, соціально-психологічні та морально-етичні причини[4]..

Спробуємо визначити наступні атрибути конфлікту:

1 – сутичка (боротьба, несумісність, розбіжність) — момент протистояння несумісних, суперечливих позицій, інтересів, тенденцій;

2 – наявність полярних начал (ліве і праве, добро і зло), що означає одночасно і взаємопов'язаність, і взаємопротилежність;

3 – наявність суб'єктів як носіїв полярних позицій у сутичці;

4 – діяльність суб'єктів спрямована на подолання суперечності;

5 – блокування реалізації інтересів суб'єктів конфлікту.

Значення конфлікту для соціума найкраще розкривається через функції, які він виконує у суспільстві [1].

Визначимо основні з них.

1. Сигнальна функція "сигналізує" про певний стан суспільства. Якщо є конфлікт, значить є певна проблема, яка потребує негайного вирішення.

2. Досить близькою за своєю сутністю до сигнальної є *інформаційна функція*, що значно ширша за просту констатацію неблагополуччя. Конфлікт завжди викликаний певними об'єктивними причинами. Вивчення цих причин допомагає краще пізнати суть соціальних процесів у суспільстві.

Оскільки конфлікт завжди є крайнім загостренням соціальних протиріч, його детальне вивчення допомагає більш чітко виявити потреби, інтереси, прагнення, причини невдоволення супротивних сторін.

Основне завдання *диференціюючої функції* - у структуризації суспільства чи соціальних груп. Кожен конфлікт сприяє чіткому розмежуванню ворогуючих сторін. Соціальна спільнота розпадається на дві чітко окреслені групи, які втягують у свою орбіту і тих, хто волів би залишитись осторонь.

Динамічна функція соціального конфлікту вперше була детально розроблена в марксизмі. Конфлікт — рушій суспільного прогресу[1].

Війна як соціальний конфлікт

Локальні та регіональні воєнно-політичні конфлікти сьогодні є основними воєнними витокami загрози як національній безпеці будь-якої країни, так і міжнародній безпеці. Їх специфічні особливості можна розкрити через з'ясування характеру, етапів, механізмів і способів даної соціальної взаємодії.

Специфічні особливості воєнно-політичного конфлікту полягають у тому, що він має дві сторони: воєнну і політичну. При цьому, з одного боку, можна стверджувати, що «воєнно-політичний конфлікт — політичне протиріччя у вищій фазі його розвитку, боротьба між соціальними силами з приводу політичної влади», а з іншого боку, — «воєнно-політичний конфлікт — використання воєнної сили, яка виступає в якості механізму його розвитку та вирішення».

Конфліктологи розглядають такі способи розв'язання конфліктів: компроміс, співробітництво, домінування, пристосування, згода, втеча. При цьому вони пропонують дотримуватись правил безконфліктної поведінки. Суть їх в наступному:

- *прагнути адекватно оцінити власну поведінку у конфліктній ситуації, уникати упередженості в оцінці дій опонентів;*

- спробувати оцінити ситуацію з позицій протилежної сторони, зрозуміти точку зору опонента;
- уникати звинувачень на адресу опонента, що може спровокувати включення психологічних механізмів захисту і потік звинувачень на вашу адресу;
- контролювати свої емоції та закликати протилежну сторону діяти аналогічно;
- спонукати свого опонента до відкритого обговорення спірних питань, спільного розв'язання конфліктної ситуації;
- перевіряти об'єктивність інформації, пов'язаної з предметом конфлікту, діями опонентів та своїми власними.

Якщо спробувати оцінити соціальний конфлікт об'єктивно і неупереджено, то можна сказати, що він ніколи не буває виключно позитивним, чи виключно негативним. Конфлікт є позитивним моментом соціального розвитку, коли він сприяє суспільному прогресу. Однак кожний конфлікт завжди приводить до матеріальних і моральних витрат.

Список використаних джерел

1. Вербець В.В., Субот О.А. Христко Т.А. Соціологія. Київ: КОНДОР, 2009.550с .URL : https://pidru4niki.com/11570718/sotsiologiya/sotsialniy_konflikt_ponyattya_funktsiyi_vidi_tipi
2. Герасінова О. М., Панов Л. К. Конфліктологія: підручник. Харків : Право, 2002. 256 с
3. Городяненко В.Г. Соціологія : підручник . 3-тє вид., перероб., допов. Київ : Академія, 2008. 542 с.
4. Пічі В. М Соціологія : підручник. Вид. 4-тє, випр. Львів : Новий Світ, 2000, 2008. 291 с.

ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

GENDER SOCIALIZATION OF PERSONALITY

*Афтинюк К.Г., студент
спеціальність «Психологія» П - 41БЗ*

Науковий керівник:

Палилюлько Оксана Михайлівна, канд.

*іст. наук, кафедра соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності
ім.Т.Г. Сосновської*

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Palelulko1980@ukr.net

Гендерна соціалізація - це процес засвоєння людиною соціальної ролі, визначено для неї суспільством від народження, залежно від того, чоловіком або жінкою вона народилася.

Гендерні ролі - норми та правила поведінки жінок і чоловіків, що ґрунтуються на традиційних очікуваннях, пов'язаних з їх статтю. Вони відрізняються в суспільствах з різною культурою і змінюються із часом [2, с.1].

Засвоєння індивідом культурної схеми гендера відбувається через конструювання розходжень між статями. Соціалізація чоловіків і жінок формується в різних соціально-психологічних умовах. Гендерна соціалізація включає дві взаємозалежні частини:

- освоєння прийнятих моделей чоловічого і жіночого поведіння, відносин, норм, цінностей і стереотипів;
- вплив соціального середовища на індивіда з метою прищеплення йому визначених суспільством правил і стандартів поведіння для чоловіків і жінок.

Засвоюються, насамперед, колективні, загальнозначущі норми. Вони стають частиною особистості і підсвідомо нею керують. Уся інформація, що пов'язана із диференційованим поведінням, відбивається у свідомості людини у вигляді

гендерних схем. Основні агенти соціалізації - соціальні групи і контексти: родина, однолітки, засоби масової інформації, робота, клуби за інтересами, церква.

Механізмами для здійснення гендерної соціалізації є:

- диференціальне посилення, коли прийнятне гендерно-рольове поведіння заохочується, а неприйнятне - карається соціальним несхваленням;
- диференціальне наслідування, коли людина вибирає статево-рольові моделі в близьких їй групах - родині, серед однолітків, у школі - і починає наслідувати прийняте там поведіння.

Суспільство при формуванні статевої ролі і статевої свідомості орієнтується у вихованні на стандарти фемінність - маскулінність, при цьому толерантно ставиться до маскулінної поведінки дівчинки, але засуджує феміністичну поведінку хлопчика. Джерела гендерного конфлікту лежать у дитинстві. Так, дівчинки-спортсменки, що займаються чоловічими видами спорту, у сім разів частіше мають чоловічу спрямованість дитячих ігор, у 15 разів частіше бувають лідерами в компанії хлопчиків [1, с.22].

Статево-рольова соціалізація проводиться протягом усього життя людини, тільки з дорослішанням росте самостійність у виборі цінностей і орієнтирів. У деяких ситуаціях люди можуть переживати гендерну ресоціалізацію, тобто руйнування раніше прийнятих цінностей та засвоєння нових моделей поведінки [3, с.45].

Головна роль у гендерному вихованні належить освітньо-виховним установам. Дитина проходить через низку установ, утворених суспільством: дошкільні, середні, вищі навчальні заклади, позанавчальні заклади (центри, клуби, бібліотеки) та установи культури. На шкільні роки дитини припадає основний період формування гендерної культури, громадянських цінностей, самоусвідомлення себе чоловіком або жінкою.

Важлива роль у формуванні гендерних цінностей належить сімейному вихованню. Саме в родині у світогляді молодої людини формуються базові уявлення щодо поняття чоловічого і жіночого. Батькам необхідна певна установка на цілеспрямоване гендерне виховання своєї дитини, усвідомлення високої

відповідальності за підготовку юнака або дівчини. Вони можуть використовувати сучасний педагогічний досвід, підтримуючи співробітництво з навчальною установою, учителями, слухати спеціальні лекції, читати літературу. Тільки за таких умов можливе формування у молодій людини гендерної чуйності і культури [4, с.42].

На становлення гендерної свідомості впливають суспільні (неурядові), молодіжні, жіночі, правозахисні організації, засоби масової інформації, пропагуючи ідеї рівності, публікуючи відповідні матеріали, випускаючи навчальні телепередачі.

Велику допомогу у досягненні гендерної рівності надають різноманітні благодійні організації і фонди, підтримуючи організацію конкурсів, семінарів, тренінгів, надаючи гранти для розробки науково-методичних матеріалів, посібників, підручників, фінансової підтримки публікацій.

Гендерна соціалізація - засвоєння та відтворення притаманних певному соціальному доквіллю статевоспіввіднесених нормативів поведінки .

Отже, гендерні уявлення особистості формуються під впливом гендерних стереотипів - набору загальноприйнятих норм і суджень, що стосуються існуючого в суспільстві становища чоловіків і жінок, норм їхньої поведінки, мотивів і потреб. Гендерні стереотипи закріплюють існуючі гендерні розбіжності і стають завадою до змін у сфері гендерних відносин.

Список використаних джерел

1. Говорун Т. В. Стать та сексуальність : психологічний ракурс. навч.пос. Тернопіль:навчальна книга. Богдан. 2009.384с.
2. Гороховська Н. Гендерне виховання дошкільника. *Психолог: Додаток до газети «Шкільний світ»* . 2003 № 9.С 5-7
3. Діденко С.В. Психологія сексуальності та сексуальних стосунків. навч.пос.Київ : Арістей, 2003.312с.
4. Лень Т. Система гендерної соціалізації в сучасних умовах. *Вища освіта України*. 2007 .№3. С.63-69

**ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ІЗ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ З
ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ ЯК УМОВА ДОСТУПНОСТІ ТА ЯКОСТІ
НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ**

**FEATURES OF COMMUNICATION WITH STUDENTS WITH HEARING
DISABILITIES AS A CONDITION OF ACCESSIBILITY AND QUALITY OF
EDUCATIONAL SERVICES**

Афузова Ганна,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри спеціальної психології та медицини

факультету спеціальної та інклюзивної освіти,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

gvafuzova@gmail.com

Розвиток людства передбачає засвоєння соціокультурного досвіду від покоління до покоління у ході соціалізації. Передача цього досвіду здійснюється різними шляхами – шляхом спостереження, дослідження чи навчання. З орієнтацією України на Європейські цінності різноманітності та недискримінації протягом останніх 10 років актуальною залишається проблема інклюзивності освітнього середовища, яке б відповідало на потреби і враховувало можливості усіх здобувачів освіти [2]. Важливість комунікативної взаємодії в освітньому процесі обумовлює нагальну проблему забезпечення якості освітніх послуг здобувачам освіти з порушеннями слуху відповідно до одних з пріоритетних принципів Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю – принципів рівності можливостей та доступності як запоруки забезпечення повноцінної участі осіб з інвалідністю у житті суспільства на рівних умовах, що забезпечується, у тому числі, і однаковим доступом таких осіб до інформації та засобів комунікації [3, с. 95].

І якщо організація навчального процесу осіб з порушеннями слуху є умовно зрозумілою (більшість викладачів розуміють, що передача навчальних матеріалів таким здобувачам освіти має додатково підкріплюватися, щонайменше, їх текстовим

варіантом; розуміють важливість використання технічних засобів візуалізації та звукопідсилення тощо), то проблема міжособистісної комунікації із ними залишається відкритою. Комунікація виступає не менш важливим чинником розвитку та соціалізації особистості, долучення її до соціокультурного досвіду людства. У випадку порушень слухового аналізатору процес комунікації може бути по різному ускладненим залежно від часу виникнення і глибини ураження слуху; рівня розвитку мови; антиципації; можливості використання технічних засобів слухової реабілітації (звукопідсилюючої апаратури) тощо [1].

Говорячи про особливості комунікації з особами, які мають порушення слуху, слід враховувати специфічні характеристики, притаманні їм у залежності від виду порушення слуху (стійке двобічне порушення слуху, зниження слуху, поновлення слуху після кохлеарної імплантації). Якщо виокремити з цих специфічних характеристик більш загальні, можна відзначити порушення сприймання вербального мовлення (у різному ступені; наприклад, при стійкому двобічному порушенні слуху це практично неможливо); деформація власного мовлення (обмеженість словникового запасу; труднощі в граматичному оформленні мови; порушення звуковимови тощо) і зміни голосу; обмеженість загальних уявлень, проблеми при оперуванні образами; особливості особистісного реагування (підвищена вразливість, переживання загрози безпеці, підвищена довірливість або, навпаки, недовірливість, особливо в оточенні людей без порушень мовлення тощо). Відповідно, в сучасному соціальному просторі нашої країни також існує ряд бар'єрів, які перешкоджають доступності інформації для людей з порушеннями функції слухового аналізатора – це, в першу чергу, відсутність та недостатність зорової інформації та відсутність сурдо- та тифлосурдоперекладу / перекладача (відповідно) у закладах надання соціальних послуг, в т.ч. закладах освіти; відсутність аудіоконтур, індукційних петель у вільному доступі в усіх закладах надання соціальних послуг; наявність електромагнітних перешкод, як у великих містах, так і у селищах; інші інформаційні бар'єри та відсутність дублюючої світлової інформації за надзвичайних ситуацій (що

надуває особливої актуальності у сучасних реаліях України під час військової агресії з боку росії).

Але є ряд загальних правил комунікації з особами з порушеннями слуху, що допоможуть краще налагодити міжособистісну комунікацію з ними. По-перше, слід бути готовим до того, що спілкування потребуватиме більше часу, щоб людина з порушеннями слуху змогла зрозуміти співрозмовника. Відповідно, важливо перепитувати, чи зрозумів Вас співрозмовник з порушеннями слуху, чи правильно Ви його зрозуміли. Не можна демонструвати нехтування і квапливість у розмові.

Також бажано організовувати комунікацію у місці без додаткового гучного шуму; завадити якісній комунікації із співрозмовником з порушеннями слуху може й одночасна розмова двох і більше людей.

При потребі розпочати розмову слід привернути увагу особи з порушеннями слуху: назвати на ім'я, помахати рукою, коректно торкнутися людини (за плече, лікоть). Необхідно, розмовляючи із співрозмовником з порушеннями слуху, дивитися прямо на нього, у очі. Якщо Ви спілкуєтеся через перекладача, треба звертатися безпосередньо до співрозмовника, а не до перекладача, щоб не нівелювати особистісну цінність людини з порушеннями слуху.

Ваше обличчя має бути доступне для зорового сприймання, співрозмовник повинен мати можливість стежити за виразом Вашого обличчя. Слід говорити чітко, ясно, рівно та повільно. Не варто без потреби підвищувати голос, особливо кричати у вухо співрозмовника.

Важливо використовувати короткі та прості речення, повсякденні, частовживані слова; при побудові фрази краще дотримуватися прямого порядку слів. Слід уникати «крилатих» слів і виразів, прислів'їв та приказок. Рекомендується повторювати слова кілька разів, якщо співрозмовник не зрозумів змісту повідомлення; при цьому може допомогти не просто повтор, а й перефразування речення.

Не рекомендовано без попередження перемикатися з однієї теми на іншу – це може негативно вплинути на розуміння суті розмови співрозмовником з порушеннями слуху. З метою попередження подібного ускладнення під час

комунікації радять використовувати перехідні фрази («Добре, тепер нам потрібно обговорити...»).

Якщо вибудувати якісну комунікацію в усний спосіб не виходить, можна запропонувати набирати текст або писати його від руки (метод записок). Повідомлення мають бути простими. Разом з тим, важливу інформацію (грошова сума, адреса, технічний або ін. складний термін) бажано повідомляти письмово будь-яким способом (смс-повідомлення, електронний лист, факс тощо) але так, щоб вона була точно зрозуміла.

Іноді під час розмови людина з порушеннями слуху може закривати вуха руками, кривитися – це не слід розцінювати як небажання спілкуватися. Часто так проявляється реакція на дискомфорт у вусі (больові відчуття, наприклад). Так само не варто припиняти спроби комунікації при незвичних поведінкових проявах особи з порушеннями слуху, які можуть спостерігатися у вигляді помітного неспокою і певної метушливості або відчуженості, розсіяності, низького прагнення вступати у діалог тощо.

Універсальним способом спілкування із співрозмовником з вираженими порушеннями слуху є пантоміма та природні міміка і жести, за допомогою яких завжди можна показати свою доброзичливу увагу та бажання допомогти. Разом з тим, на початку діалогу коректним буде питання, якому способу комунікації людина з порушенням слуху надає перевагу, – усному, письмовому чи за допомогою жестової мови (у разі, якщо Ви або хтось поряд з Вами володієте такими навичками).

Список використаних джерел

1. Афузова Г. В. Особливості комунікації осіб з глухотою в інклюзивному соціальному середовищі. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами*: мат-ли V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (П'ята школа технологій інклюзивної освіти) (Вінниця, 17-18.11.2021). С. 43-46.

2. Афузова Г. В., Чепурна Л. Г. Психодидактичні засади укладання підручників для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Проблеми сучасного підручника: збірник наукових праць*. 2021. Вип. 26. С. 5-17.

3. Нічого для нас без нас: Посібник з інклюзивного прийняття рішень для громадських організацій людей з інвалідністю / упоряд. Азін В.О. та ін. Київ : Ленвіт, 2015. 96 с.

POTENTIAL OF TOURISM DEVELOPMENT ON THE BASIS OF EFFECTIVE USE OF THE CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE OF THE COUNTRY

Nataliia Buntova,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Management and Innovative Technologies of Socio-Cultural Activity of National Pedagogical Dragomanov University

Matvii Buntov,

student of National Pedagogical Dragomanov University

The tourism industry is the most sensitive to any change. Due to the unstable economic situation in Ukraine, the devaluation of the national currency and military action, the tourism industry needs to find new methods of forming and realizing their competitive advantages.

The crisis in the country has changed the plans of Ukrainians for entertainment and recreation, people began to spend less on leisure. According to a survey of the country's citizens, the difficult situation in Ukraine affected the plans of 68% of respondents, of which 61% - for the worse, and only 7% gave a relatively positive answer to their plans during the holidays.

Historical and cultural resources as part of the tourist infrastructure should now become the basis for the creation and development of new exclusive guest formats in the field of

tourist accommodation, due to their high attractiveness in the structure of tourist destinations in Ukraine.

The ever-increasing amount of information, the ordinary nature of the mass tourist product, obsessive advertising - these factors make a potential traveler less and less receptive to traditional proposals. On the contrary, the interest of tourists in new exclusive and creative products is growing.

The prevailing market trends allow us to predict the prospect of increasing the flow of tourists in such activities as: various types of nature tourism, including "active" (adventure tourism) and "soft" (sightseeing); tourism for cultural heritage sites, as well as combining physical objects with intangible objects, including traditional crafts, music, performances and cuisine; routes filled with natural and cultural heritage sites that attract travelers.

In this regard, especially important ways to integrate historical and cultural heritage in the hospitality industry in the form of innovative concepts of products and services, on the one hand, able to meet many different benefits of modern tourism, and on the other - to create conditions for preservation and cultural development. -historical resources without significant government spending.

In the last ten years, the concept of creating an original atmosphere and impressions has become widespread among hospitality establishments. Modern travelers, "emotion hunters", are consciously willing to pay more for the pleasure and experience of rest.

Among the hotels in the top ten hotel castles in Europe, they are in great demand among both foreign and local tourists. Comfortable rooms of historic hotels - few, furnished according to their era (the heyday of a particular castle) and equipped with modern technology.

France, Germany, Britain, the Czech Republic, Italy, Spain - in these countries you can find a whole network of castle hotels. The word "castle" in different countries means different structures. Yes, hotels in German castles are more like country residences, and French and Czech castle hotels look like the best knightly Middle Ages. At the same time, hotels in British castles can often be mistaken for an ordinary stone mansion.

Most castle hotels are "luxury" hotels, usually at least 4 stars, located in an ancient residence, combining tourist services with a variety of educational programs. Almost every castle hotel has its own myth. The legends surrounding the hotel are often reflected in the names of the dishes in the castle restaurant and in the accompanying services of the hotel - sightseeing tours.

The management of such a complex involves taking into account the cultural status of the object, attention to the requirements of preservation of historical monuments. In addition to narrow professional competencies, the staff must have extensive historical and cultural knowledge, organizational skills, which allows them to create new services, such as personalized tour service in the hotel for tourists and locals.

The conceptual approach to the commercial use of historical and cultural sites allows you to find a variety of options for the preservation of architectural monuments. In this regard, Ukraine can use the rich experience of Western European countries in managing its historical and cultural heritage. In European countries, such buildings (hotels) are usually objects of cultural heritage, control over their activities is in the hands of the state. But the cost of maintenance is already borne by a private entrepreneur who rents a monument for a long period, or an investor.

Unlike concept hotels, which are common around the world, the number of castle hotels in the country is just over ten. The trend of "castle-hotel" has emerged recently, despite the fact that today there is no official definition of this type of accommodation. The concept of "castle-hotel" is quite promising for Ukraine, because the historical and cultural heritage of our country attracts many tourists from around the world.

Studying the cultural heritage of our country, it is safe to say that the concept of a castle-hotel, given its proper location, is beneficial for the domestic hotel market. The priceless and attractiveness of cultural and historical resources create a lasting motivation for tourism.

As the state does not have the ability to keep all the castles of Ukraine, and to attract investors need the opportunity to create on the basis of castles commercial tourist facilities: hotels, boarding houses, restaurants, conference centers, sanatoriums, museums. The castles

themselves should play the role of a magnet for tourists who come to see the cultural monument, and at the same time spend money there. So it is beneficial for both parties, both for businessmen and for the state.

Fortifications can be renovated without changing the appearance of the hotel, so we could attract more tourists and guests.

Unfortunately, there is currently no support from the state. It is necessary at the legislative level to allow the use of historical and cultural sites and architectural monuments for socio-cultural events (forums, conferences, etc.), their reconstruction into hotels and museums, with a ban on their redevelopment and destruction. The transfer of objects under certain conditions to the tourism business should take place while preserving their architectural style and identity.

A clear definition of the legal status of castle tourism in Ukraine will attract the attention of private investment capital and accelerate the revival of castle culture, which will ensure the formation of sustainable domestic and foreign tourism demand.

References:

1. World Tourism-2021: The Impact of Terror and Economic Problems // Travel Russian News MILANA'S [Electronic resource]. – Available at: <http://www.trn-news.ru/analytics/41792> [10.04.2022]
2. Forecasts of the development of world tourism // Around the World [Electronic resource]. – Available at: <http://vokrug-sveta.com.ua/kifiyakprognozy-razvitiya-mirovogotyrisma.html>[10.04.2022]
3. Tourism flows [Electronic resource]/ State Statistics Service of Ukraine. - Kyiv: State Statistics Service of Ukraine, 2020. - Available at: <http://ukrstat.gov.ua/> [10.04.2022]

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

PECULIARITIES OF USING TECHNICAL TEACHING MATERIALS FOR CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT

Бурлай Валерія

студентка II курсу групи 211 СО
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Прилуцька Діана,

студентки II курсу групи 211 СО
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

diana.prilutskaya1331@gmail.com

Науковий керівник

Хміль Наталія

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри інформатики
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

informatika.vnz@gmail.com

orcid.org/0000-0002-1218-8042

Із кожним роком в Україні кількість людей з порушеннями слуху зростає, про це свідчать дані ВООЗ. Саме у 2,1 мільйонів громадян фіксується порушення слуху різного ступеня [7], з них чверть становлять діти. Тому проблема вдосконалення інклюзивного навчання таких дітей стає все більш актуальною.

Останнім часом спостерігається тенденція активного застосування в освітньому процесі дітей з особливими потребами різних технічних засобів навчання. У науково-педагогічній літературі під технічними засобами навчання (ТЗН) розуміють засоби навчання, що складаються з екранно-звукових носіїв навчальної інформації та апаратури, за допомогою якої проявляється ця інформація [4]. Застосування їх в освітньому процесі сприяє активізації розумової діяльності, розвитку творчих

здібностей особистості, позитивної мотивації навчання, дозволяє індивідуалізувати навчання [1, с. 23].

Аналіз останніх досліджень свідчить про значний інтерес до проблеми використання в освітньому процесі спеціалізованих програмно-апаратних і програмних засобів, які розроблені з урахуванням особливостей та закономірностей розвитку дітей з особливими освітніми потребами для їх гармонійного розвитку (Т. М. Дегтяренко, В. В. Лобода, З. О. Мотильова) [1-5 та ін.].

Метою нашого дослідження вбачаємо висвітлення особливостей застосування спеціалізованих ТЗН в інклюзивній освіті для дітей з порушеннями слуху.

Порушення слуху значно впливає на розвиток особистості дитини. Вона обмежена в реалізації свого життєвого потенціалу, оскільки зазнає труднощів у повсякденному житті, при навчанні, спілкуванні з родиною й друзями. Вагомі труднощі виникають під час комунікації, бо у такої дитини мовлення відсутнє або незрозуміле для багатьох людей з нормотиповим розвитком.

Вагоме значення в навчанні дітей із порушеннями слуху відводиться спеціалізованим ТЗН - сурдотехнічним засобам. У спеціалізованій літературі під сурдотехнічними засобам розуміється сукупність спеціальних засобів і пристосувань, що дозволяють здійснювати заміщення дефектів слуху і сприяють активному пристосуванню людини до навколишнього середовища [4].

На підставі аналізу сучасних наукових праць [1; 2; 4; 5 та ін.] можна констатувати, що спеціалізовані ТЗН в інклюзивному навчанні дітей з порушенням слуху надають значні можливості, зокрема їх можна застосовувати:

- під час демонстрації будь-якої наочності (репрезентація навчальної інформації стає більш доступною за рахунок демонстрації через колір, графіку, анімацію, інтерактивність тощо);
- під час роботи з кожним учнем індивідуально (у такий спосіб реалізується індивідуальний підхід).

Зазначимо, що під час використання спеціалізованих ТЗН [7]:

- підвищується пізнавальна діяльність та активність дітей;

- підвищується мотивація до навчання, зростає працездатність під час виконання того чи іншого навчального завдання, підвищується емоційний стан учнів;
- дитина з порушеннями слуху набуває навичок з основ комп'ютерної грамотності;
- відбувається цілеспрямований вплив на розвиток мовлення, діти стають більш активними, ініціативними, самостійними;
- надаються можливості до майбутньої соціалізації.

Наведемо приклади спеціалізованих ТЗН для дітей із порушеннями слуху та схарактеризуємо їх можливості, які вони надають педагогам та батькам для навчання [4; 8].

Слухомовленнєвий (слухомовний) тренажер – це засіб, що забезпечує можливість вибору індивідуально-орієнтованого частотного діапазону та є зручним для дитини чи групи дітей. Важливим є принцип максимального використання, який має резервні можливості слухового аналізатора, також наявні можливості інших аналізаторних систем людини. Серед прикладів є корекційно-розвиткові програми «Світ звуків» (див. рис. 1.) та «Живий звук» (див. рис. 2) з вправами на розвиток мовлення, слухового сприйняття, звуковимови, комунікації, вищих психічних функцій. Так тренажер «Світ звуків» складається з трьох модулів: «Світ звуків І», «Світ звуків ІІ» та «Видима мова». Тренажер дає можливість дитині самостійно відпрацьовувати недоліки вимови, керуючи голосом зміною форми зображень на екрані, демонструє результати голосоутворення [5]. Наприклад, на корекційному занятті, вивчаючи тему «Вулиця», учитель може використовувати вправи з модуля «Світ звуків ІІ» в якому є відповідне звукове середовище.

Рис. 1. Слухомовний тренажер “Світ звуків”

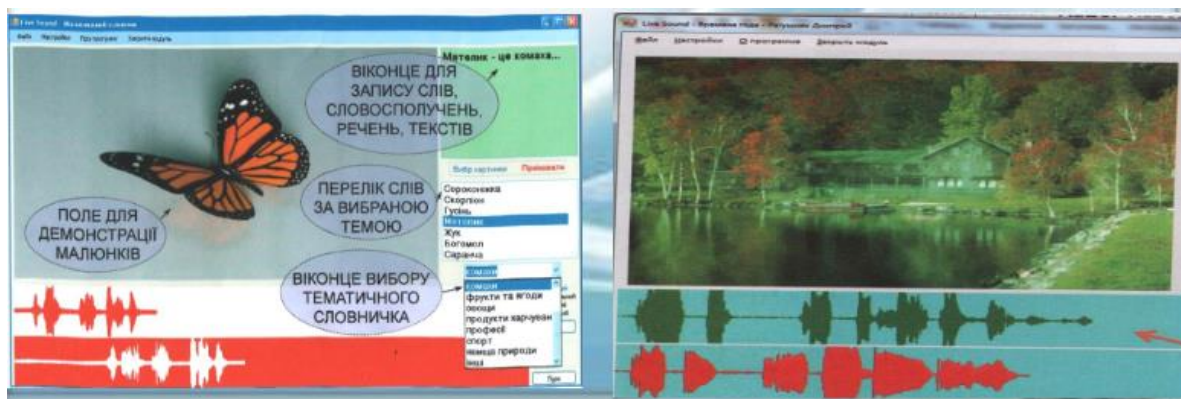

Рис. 2. Мовленеві вправи у слухомовному тренажері “Живий звук”

«Поліфонатор» – це поліфункціональний прилад, що активізує сприймання мовлення з використанням зорового, слухового та тактильно-вібраційного каналів, також оволодіває звуковимову, регулює голосоутворення, мовленнєве дихання, силу голосу, долає порушення звуковимови (див. рис. 3). Для використання Поліфонатора вчитель може сам розробляти відповідні вправи з урахуванням особливостей мови учням з порушенням слуху.

Рис. 3. Поліфонатор

Індивідуальні слухові апарати мають таку назву, тому що їх зовнішній корпус виготовляють індивідуально для кожного вуха – за зліпком зовнішнього вуха. У корпусі такого слухового апарату розташовано усі його функціональні компоненти – мікрофони, цифровий процесор, підсилювач, телефон, батарейка та регулятори [6]. Під час навчального заняття індивідуальні слухові апарати учні використовують, щоб забезпечити комфортне сприйняття вербальної інформації.

Графопроектори та комп'ютери. Графопроектори використовують для демонстрації динамічних ситуацій з прозорими і рідинними моделями. Він проектує

статичне зображення з прозорої плівки (слайду) формату А4 на екран необхідного для сприйняття розміру. Ілюстрація виконується за допомогою комп'ютера, копіювального апарата або фломастера [3]. Під час проведення навчального заняття комп'ютери використовують для підвищення інтересу й загальної мотивації навчання завдяки новим формам роботи, яскравим анімаціям, іграм тощо.

Статичні екранні посібники (діапозитиви, схеми) демонструються за допомогою проекційної апаратури. Під час навчального заняття їх доцільно використовувати в тих випадках, коли потрібно тривало і всебічно розглядати предмет.

Проекційні апарати дозволяють демонструвати фотографії, малюнки, креслення у збільшеному форматі, що сприяє формуванню чітких наочних образів і уявлень. Проекційні засоби доцільно використовувати під час пояснення нового матеріалу, під час закріплення тем, що вивчаються тощо.

Отже, застосування охарактеризованих вище спеціалізованих ТЗН під час навчання учнів з порушенням слуху надає можливість вчителю полегшити процес відтворення навчальної інформації за допомогою використання зорового, слухового та тактильно-вібраційного каналів, розвиваючи полісенсорне сприймання мовлення дітей.

Список використаних джерел

1. Бичкова С. Ю. Значення технічних засобів у навчанні дітей з порушеннями слуху. *Альманах науки*. 2017. №9-2 (грудень). С.23–25.
2. Вади слуху. URL: <https://is.gd/XmLrgv> (дата звернення: 03.05.2022).
3. Використання сучасних педагогічних технологій у навчально-виховному процесі. URL: <https://is.gd/vnY7tb> (дата звернення: 04.05.2022).
4. Використання технічних засобів у навчанні дітей з порушеннями слуху. URL: <https://is.gd/Asb5Wk> (дата звернення: 03.05.2022).

5. Логопедичні програми. URL: <https://is.gd/7EN7FN> (дата звернення: 04.05.2022).
6. Слухові апарати Oticon - поєднання мініатюрності та потужності. URL: <https://is.gd/MTGADW> (дата звернення 03.05.2022).
7. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навч. посіб. / А. В. Гета та ін. ; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. Полтава : ПУЕТ, 2018. 261 с.
8. Сучасні сурдотехнічні засоби – чинник розвитку новітніх технологій навчання дітей з порушеннями слуху. URL: <https://is.gd/qvtaGi> (дата звернення: 03.05.2022).

СИНДРОМ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ EMOTIONAL BURNOUT SYNDROME: A LOOK AT THE PROBLEM

Вишневська В.В.,

студентка спеціальності «Психологія» П - 41БЗ

Науковий керівник:

Палилюцько Оксана Михайлівна, канд.

іст. наук, кафедра соціальної роботи,

психології та соціокультурної діяльності ім.Т. Сосновської

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» Palelulko1980@ukr.net

Емоційне вигорання є особливою формою професійної дезадаптації людини, що призводить до зниження якості роботи, втрати інтересу до неї і навіть до зміни професії та роду діяльності. Воно є причиною порушень фізичного і психічного здоров'я.

Історія терміну «синдром емоційного вигорання» починається з 1974 року, коли американський психіатр Н.І. Freudenberger вперше звернув увагу на цей феномен і описав його як «порадку, виснаження або зношення, що відбувається з людиною внаслідок різко завищених вимог до власних ресурсів і сил». Термін «професійне вигорання» з'явився у літературі з психології у 1974 році для характеристики психічного стану здорових людей, які інтенсивно спілкуються з пацієнтами, клієнтами і постійно перебувають в емоційно навантаженій атмосфері під час надання професійної допомоги. На даний час не існує однозначної відповіді на запитання про те, що ж є головним у виникненні професійного вигорання, що є основною причиною – особистісні характеристики людини чи організаційні. Синдром вигорання – це фізичне, емоційне або мотиваційне виснаження. Цей синдром зазвичай розцінюється як стрес-реакція у відповідь на виробничі й емоційні вимоги, що походять від зайвої відданості людини своїй роботі із супутньою при цьому зневагою до сімейного життя або відпочинку. Безперервне або прогресуюче порушення рівноваги неминуче призводить до «професійного вигорання». «Вигорання» є не просто результатом стресу, а наслідком некерованого стресу. Цей стан виникає внаслідок внутрішнього накопичення негативних емоцій без відповідної «розрядки» або «звільнення» від них. По суті – це дистрес або третя стадія загального адаптаційного синдрому – стадія виснаження.

Довготривала стресова реакція, що виникає внаслідок впливу на особистість фахово притаманних стресів у професіях «людина - людина», трактується як «емоційне вигорання».

Через що досвідчені фахівці у розквіті сил та на піку кар'єри раптом розгублюються та втрачають інтерес до своєї роботи — ще вчора такої цікавої та важливої для них? Пояснень виникнення цієї проблеми може бути безліч, але сучасним психологам на думку перш за все спадає «синдром емоційного вигорання» - саме так називається це явище, від якого не застрахована жодна людина, та яке може мати настільки катастрофічні наслідки.

Помилково вважати, що представники так званих «комунікативних» професій

краще за спеціалістів решти галузей здатні долати стрес, знаходити вдале розв'язання особистих і професійних проблем або зовсім не зважають на ці проблеми як на незначні подразники завдяки тому, що вони досконало обізнані на «комунікативності». Саме висококваліфікованих спеціалістів так званих «комунікативних» професій може спіткати така біда, як «емоційне вигорання». Не є виключенням і педагоги - учителі шкіл, вихователі дошкільних навчальних закладів, викладачі інститутів, університетів, академій.

Відомо, що представники комунікативних професій взагалі і шкільні педагоги зокрема зазнають значного перевантаження під час своєї роботи. Перевантаження, наприклад, сучасних шкільних працівників є такими, що в медиків і психологів, які займаються їхнім здоров'ям, з'явився термін - «синдром емоційного вигорання». Виявилось, що серед працівників комунікативних професій, схильних до цього синдрому, шкільні педагоги складають найбільший відсоток - 40 - 60 %.

Можна багато говорити про причини цього явища: соціальна невлаштованість педагогів (низька заробітна плата, побутові проблеми, гостре квартирне питання), перевантаження під час уроків і спілкування з дітьми.

Проте найважливішою причиною є невміння педагогів опанувати сучасні методи швидкого відновлення своїх психічних сил і наявність (у прямій або непрякій формі) шкідливих емоційних звичок таких, як образливість, дратівливість, гнів та ін.)

Стан емоційного вигорання виражається, якщо користуватися суто науковою термінологією, емоційною лабільністю, психічною неврівноваженістю та деперсоналізацією. Простіше кажучи, переобтяжені роботою і незадоволені своїм соціальним становищем педагоги не завжди володіють своїми емоціями і часто «зриваються», травмуючи психічно як себе, так і своїх учнів. Ззовні цей неприємний синдром виявляється як підвищена дратівливість педагогів і втрата ними інтересу до роботи. Крім того, цей стан, як правило, призводить до появи в працівників цілої низки захворювань, які називають психосоматичними [2, с. 13].

Робота педагога пов'язана з великим нервово-психічним навантаженням. Ідеться насамперед про психологічні й організаційні труднощі:

необхідність бути постійно «у формі», надмір контактів упродовж робочого дня, брак часу, перевантаження, соціальна оцінка. Емоційні особливості педагогічної діяльності сприяють виникненню і розвитку синдрому «професійного вигорання» [3, с. 16].

Професія педагога - одна з тих, де синдром «професійного вигорання» є найбільш поширеним. Тому дуже важливим є вивчення особливостей його виникнення, розвитку та перебігу саме у педагогічній діяльності.

Професор психології Каліфорнійського університету К. Маслач деталізувала це поняття, окресливши його синдромом фізичного та емоційного виснаження, що складається з розвитку негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи та втрати розуміння співчуття щодо клієнтів. Вона підкреслює, що «професійне вигорання» - це не втрата творчого потенціалу, не реакція на нудьгу, а скоріше емоційне виснаження, що виникає на фоні стресу, викликаного міжособистісним спілкуванням [4, с.7].

Дослідження синдрому триває. Нині він має вже діагностичний статус у «Міжнародній класифікації хвороб - 10»: «Z 73 - проблеми, пов'язані з труднощами управління власним життям» [1, с.6].

Таким чином, на сучасному етапі розвитку феномен вигорання досліджується в психології стресових станів (вигорання як результат стресу), в межах психології професійної діяльності (вигорання як форма професійної деформації) та екзистенційної психології (вигорання як стан фізичного і психічного виснаження, що виникло в результаті довготривалого перебування в емоційно напружених ситуаціях).

Список використаних джерел

1. Абрумова А. Г. Аналіз станів психологічної кризи і їх динаміка. *Психологічний журнал*. 2005. № 6. с. 107-115.
2. Барабанова М. В. Вивчення психологічного змісту синдрому «емоційного вигорання». *Вісник МГУ. сер. 14, Психологія*. 2010. №1. с. 54-58.
3. Бернацька О. Професійне вигорання психологів. *Психолог*. 2010. № 38. С. 22-

25.

4. Булатевич Н. М. Синдром емоційного вигорання: роль індивідуальних та організаційних чинників. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шеченка. Серія Соціологія. Психологія. Педагогіка.* 2005. Вип. 22-23. С. 47-50.

5. Дзюба К. Профілактика професійного вигорання. *Психолог.* 2013. № 8. С. 24-25.

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ **THE ROLE OF THE FAMILY IN THE FORMATION** **OF THE INCLUSIVE READINESS OF THE CHILD**

Вермій Євгенія Святославівна,
студентка 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник – *Комарніцька Л.М.,*
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
психології та соціокультурної діяльності
ім. Т. Сосновської,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Питання організації інклюзивної освіти в умовах сучасного світу є надзвичайно актуальним. Реалізація інклюзивного підходу в освіті для дітей з особливими освітніми потребами дозволяє створити умови для їх повноцінного розвитку, соціалізації та інтеграції у суспільство. У зв'язку з цим, під інклюзивною освітою розуміється «комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання дітей у закладах освіти на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей у навчально-пізнавальній діяльності» [2].

Проте, на шляху становлення інклюзивної освіти у контексті сучасних умов ми спостерігаємо ряд складностей, які дещо уповільнюють цей процес [1, с. 9].

Одним із найбільш значущих суб'єктивних факторів, що негативно позначається на реалізації інклюзивного підходу в освіті, є неготовність суб'єктів освітнього процесу.

В даний час у науковій літературі представлено та обґрунтовано поняття інклюзивної готовності, під яким слід розуміти не лише готовність до роботи в умовах інклюзивної освіти, а й складну інтегральну суб'єктну якість особистості, яка дозволяє успішно реалізовувати професійні та науково-педагогічні компетенції та опирається на підготовку [3, с. 82].

Як бачимо з трактування даного поняття, автор представляє інклюзивну готовність як компонент професійної культури педагога, яку у контексті інклюзивної освіти розуміє як інклюзивну. Звідси і компоненти інклюзивної готовності, названі автором: інформаційно-компетентнісний, емпатичний, мотиваційний та операційно-діяльнісний.

Представляючи поняття інклюзивної готовності у контексті розглянутої проблеми, допустимим є його застосування за межами професійної педагогічної культури. Таким чином інклюзивна готовність як явище цілком може проявляти себе і щодо дитини як учасника інклюзивного навчального процесу. У цьому контексті під інклюзивною готовністю дитину розуміється: готовність до умов інклюзивної освіти, що включає, психологічну, соціальну адаптованість особистості, її мотивованість на продуктивну взаємодію з усіма учасниками навчального процесу.

Варто зазначити важливу роль сім'ї у формуванні інклюзивної готовності дитину до освітнього процесу. Немає сумнівів, що загальна культура батьків, їх виховний потенціал значною мірою позначаються на формуванні в дитини образу світу та її місця у ньому. Соціально-рольова адаптованість батьків, включених до реабілітаційного процесу, має на увазі такі складові як: ставлення до дитини, реабілітаційну активність, реабілітаційну культуру (що складається, своєю чергу, з аксіологічного, когнітивного та праксіологічного компонентів).

Ставлення до дитини, батьківські установки та специфіка внутрішньосімейних відносин, безсумнівно, визначають розвиток особистості та формування у неї соціально-значущих якостей. Батьки є найважливішим суб'єктом інклюзивного освітнього простору та від їхньої позиції щодо створення умов, необхідних для реалізації ідеї інклюзивної освіти багато в чому залежить успіх даного процесу.

Список використаних джерел

1. Андрусак Н. Ю., Гурьянова И. В., Кузьменко Н. И. Инклюзивное образование: проблемы и перспективы. *Проблемы формирования инклюзивной компетентности специалистов педагогических специальностей*: сб. материалов I Междунар. науч.-практ. конф. (Барановичи, 26-27 мая 2016 г.). Барановичи: БарГУ, 2016. С. 7-11.
2. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання: Наказ МОН №912 від 01.10.2010. URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189]
3. Хитрюк В. В. Инклюзивная готовность как этап формирования инклюзивной культуры педагога: структурно-уровневый анализ. *Вестник Брянского государственного университета*. 2012. №1(1). С. 80-84.

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ВИКЛИКІВ

POLYCULTURAL DIALOGUE IN THE CONTEXT OF OVERCOMING MODERN SOCIO-CULTURAL CHALLENGES

Вольська А.О.

кандидат економічних наук, доцент,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»

(Кам'янець-Подільський, Україна)
<https://orcid.org/0000-0001-7119-0436>
ел. адреса: a 0973151630 @ gmail. com

Дудченко В.С.

кандидат філософських наук, доцент,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»

(Кам'янець-Подільський, Україна)
<https://orcid.org/0000-0003-3087-0528>
ел. адреса: vds190565@ gmail. com

Поліщук О.С.

доктор філософських наук, професор,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
(м.Хмельницький, Україна)

[https:// ORCID 0000-0002-9838-7105](https://ORCID.org/0000-0002-9838-7105)

ел. адреса: Prokurator2007@ukr.net

Перед сучасним цивілізованим світом постала ціла низка небачених викликів, загроз, лихоліть, це: локальні, регіональні, гібридні і гарячі війни, екоцид, геноцид української нації (позначений політиками, задекларований парламентами європейських країн), рецесія світової економіки, техногенні катастрофи, загроза голоду і проблеми з постачанням продуктів харчування з України, внаслідок військової агресії путінської ерефії 24.02. 2022 року. Падіння рівня життя в переважній більшості країн світу, лихоманка Ебола, цілий набір штамів грипу (курячий, свинячий, пташиний), нова пандемія COVID – 19 і похідні мутовані штами (Бразильський, Британський, Індійський, Дельта, Омикрон). Загроза миру і стабільності в Європі і світі, внаслідок довготривалого конфлікту на українському Донбасі, який перетворився на гарячу фазу війни на нашій землі.

З покон віків концепти смерті і відчаю, вічності і миттєвості, любові, толерантності і людського порозуміння, міжкультурного діалогу є, з одного боку, найбільш уживаними, а з іншого - найбільш складними та багатовимірними за змістом і значенням, суттєво, що горизонт існування людини XXI століття, у тому числі й українського, далекий від гармонії, тим паче на тлі російської військової

агресії. Перебування людини в умовах стресу і посттравматичних синдромів жорсткостей війни, повсякденні інформаційні потоки болю і страждань українців на полі бою, мужнього спротиву Маріуполя, жахи військових злочинів в Бучі, Бородянці, Ірпіні і багатьох, менш відомих містах формують нову психо-соматичну реальність українців.

У європейському постмодернізмі (Бодрійяр, Дельоз, Гватарі, Батай), невизначеного номадизму (Ж.Аталі) актуалізується питання гармонізації людського життя як філософсько-релігійну та світоглядну проблему, з вирішенням якої співвідноситься світ життєвих сенсів та цінностей. Сучасній філософії потрібно визначитися із новими військово-політичними реаліями, підходами до цієї одвічної теми, залучаючи до її розуміння релігійні та морально-етичні імперативи, які б підсилили гуманітарні та аксіологічні аспекти, на противагу мілітарним конструктам, з облаштування людського буття знайти порозуміння в річищі міжрелігійного і міжкультурного діалогу.

Тому проблема збереження державного суверенітету, стратегії консолідації національної єдності України, проблема духовної єдності нації, проблема її соборності, в умовах війни належить до визначальних як у плані геополітичної стратегії, теоретичної рефлексії, так і щодо суспільної практики і політичних реалій сьогодення. Бо загострена увага до окреслених проблем постала на чільне місце і в теорії, і на практиці, стала чи не найбільш гострою і значущою для української держави, політиків, волонтерів, захисників Батьківщини, провідної верстви (В.Липинський) й нації, як суб'єкта світового політичного процесу з офіційною перспективою отримання статусу кандидата на членство ЄС.

Відновлення нашої історичної пам'яті, актуалізація проявів патріотизму, героїзму, жертвності нації формує нову стратегію і тактику новітньої політики. Тому не дивно, що в розвої нашого пострадянського суспільства оживлення позитивних рис ментальності українства проступає здебільше як віртуальна реальність, як рудимент чи слабке і доволі сором'язливе нагадування про нашу

частково вже напівзабуту багату духовну спадщину та цінні матеріальні об'єкти нашої історичної пам'яті. Саме вони стали свідченням і певним виміром, а отже результатом діяльності народу, яскравим проявом дії, зокрема, ментальних рис українства, його обдарованості, яскравої характерності, трудолюбства, виявленням навіть в умовах тривалої бездержавності унікальних явищ суспільного розвитку, вагомим доказом високого рівня його культурно-духовних досягнень.

В історичному розвитку український народ пройшов тривалий і складний шлях. Велику роль у формуванні його національної самосвідомості відіграла соціокультурна пам'ять. Це визначало розвиток народної ідентичності, самобутність символізму в образотворчому мистецтві, музично-пісенної культури, а пізніше — соціально-психологічної прози, класичної драматургії, театру і літератури.

Актуальність даного роздуму очевидна: однією з яскравих ознак сучасного духовного життя нашої нації є відродження та формування історичної пам'яті, збереження територіальної цілісності держави в умовах війни. Неспроста вона стала об'єктом наукового дослідження відомих українців: П. Толочка, Л.Губерського, В.Андрущенка, В. Вашкевича, М.Михальченка, В.Романця, Ю.Прилюка, Н.Поліщук, М.Поповича, Г.Грабовського, М.Мальованого, В.Смолія, В.Степанкова та інших.

Рішучий поворот до пробудження історичного минулого народу доволі значний, нам слід вести мову про важливість розвитку історичної пам'яті нації, про необхідність звернення до духовних стрижнів, щоб уявити глибинні причини нашого теперішнього стану, про те, що через осмислення історії реалізується орієнтація особистості в соціальному просторі й часі, без чого неможливе формування повноцінної національної самосвідомості, а тим самим й утвердження соціокультурної ідентичності.

Які ж сили і механізми можуть розбудити і консолідувати українську націю, підштовхнути до самоорганізації і активного захисту своїх інтересів? Може історична пам'ять про Голодомор і тотальні репресії, про русифікацію і спроби знищити українську мову і культуру? Це сильні ліки хворому постколоніалізмом суспільству.

Нашому суспільству потрібні нові ідеї, які не тільки підвищать рівень національної свідомості, але й піднімуть народ на боротьбу за свою країну і долю, покажуть антидержавникам та сепаратистам їх місце на смітнику історії.

На долю нашої держави випали нелегкі випробування. Україна історично сформувалася та розвивалася на перетині світів та комунікацій: «варяг та греків», Європи та Азії, землеробської нації та кочівників дикого поля, православ'я, католицизму й протестантизму, християнської та мусульманської релігії, Західної Європи та Росії. Величезну шкоду формуванню української нації завдавав великоросійський шовінізм, антисемітизм, імперська свідомість, зверхність, нічим не підтверджена пиха і зарозумілість московитів.

Так склалося, що українська нація постійно зазнавала політичних зазіхань та збройної агресії, багато років перебувала під окупацією. Лівобережжя тривалий час було під Москвою, Правобережжя більшість років перебувало у колі інтересів Європейських країн.

Ми вважаємо за доцільне актуалізувати ідеали милосердя, любові, гуманізму, патріотизму під якими розуміємо філософсько-релігійні та морально-етичні принципи, що стверджують відмову від будь-якої конфронтації, агресії, війни та покликані сприяти досягненню синергійної гармонії, діалогу і толерантного ставлення до соціокультурного «Іншого».

За божої любові, підтримки європейської і прогресивної спільноти світу Україна відновить територіальну цілісність, збереже власну ідентичність. Змінивши політичний вектор з орієнтації на східного ворожого сусіда, на цивілізованих західних партнерів, українська політична нація вироблятиме нову соціокультурну парадигму. Цьому сприятиме оновлена педагогічна наука, цей дискурс буде формуватися як успадкування й продовження дослідження найкращого вітчизняного й зарубіжного педагогічного надбання, використовуючи міжкультурний і міжконфесійний діалог трансформованого до духу сучасної епохи та українських реалій. Це – педагогіка людини як Вселенського людства, педагогіка вселюдності і

гуманізму. Базовими цінностями є такі загальнолюдські гуманістичні пріоритети, як Добро, Справедливість, Честь, Гідність, провідними символами - категорії «Віра», «Надія», «Любов» (Андрущенко В. П.). [2].

Список використаних джерел:

1 Андрущенко В.П. Стратегія для освіти / В.П. Андрущенко // Вища освіта України. № 3. 2006. С. 5 - 9.

2 Андрущенко В.П. Педагогіка духовності: погляд за горизонт сучасного. URL: http://www.npu.edu.ua/images/stories/pdf/rector/statti/ped_duh.pdf

3 Вольська А.О., Дудченко В.С, Дерлиця А.Ю., Поліщук О.С., Глобальна пандемія COVID-19 і її вплив на сферу туризму. Соціально-філософський аналіз: монографія / Scientific Foundations in Economics and Management: collective monograph / Kovalenko V., Lyutyu I., Zatonatska T., – etc. – International Science Group. – Boston: Primedia eLaunch, 2022. Pp.581-591

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПІ DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION IN EUROPE

Галкін Максим Віталійович,
студент II курсу групи O216
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Науковий керівник – *Гуменюк І.Л.*, к.е.н.,
завідувач кафедри фінансів,
обліку та оподаткування ім. С.Юрія
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Сучасні перетворення, що відбуваються у країні та суспільстві, зумовлюють необхідність удосконалення підходів до навчання та виховання дітей з обмеженими

можливостями здоров'я, спрямовані на формування та розвиток соціальної активності особистості [1].

Наукові студії в галузі інклюзивної освіти за кордоном охоплюють контекст тих соціальних і правових змін, які відбулися в освітній політиці країн, де інклюзія людей з особливостями розвитку досить давно стала успішною й стійкою практикою. Передовсім інклюзивна освіта розглядається у площині формування нових норм суспільної моралі та поваги відмінностей між людьми, боротьби з дискримінацією і ліберально-демократичних реформ.

Інклюзивна освіта, за визначенням ЮНЕСКО, - це процес, в якому враховується різноманіття потреб усіх дітей, молоді та дорослих, завдяки розширеній участі в освіті, культурі та спільнотах, а також зниженню рівня та ліквідації відчуженості в рамках освіти та по відношенню до освіти. Відповідно до цього принципу, відповідальність ("позитивне зобов'язання") за освіту всіх дітей без будь-якої дискримінації в основній системі освіти покладається на державу [3].

Право кожної дитини на якісну освіту "на основі рівних можливостей" закріплено у Конвенції ООН про права дитини. Це право нерозривно пов'язане з інклюзивною освітою і складається не лише з когнітивного розвитку людини, а й виховання цінностей та позицій відповідальної громадянськості - і є найважливішою основою у демократичних суспільствах. Крім цього, Конвенція ООН про права інвалідів вимагає надання якісної освіти в основному потоці та в інклюзивних умовах для дітей з обмеженими можливостями і це розглядається як міжнародне юридичне зобов'язання.

Корінні соціально-економічні перетворення в країні, активізація соціальної політики за напрямом демократизації та гуманізації суспільства, розвиток національної системи освіти зумовлюють пошуки шляхів удосконалення організації, змісту та методик навчання та виховання дітей з обмеженими можливостями здоров'я [4].

Зміна підходів до навчання та виховання дітей з обмеженими можливостями здоров'я (далі – дітей з ОБЗ) спрямоване на формування та розвиток соціальної

активності особистості, що має навички соціальної адаптивної поведінки стосовно мобільної економіки.

Серед європейських країн Італія посідає чільне місце у впровадженні ідей інтегрованого та інклюзивного навчання, оскільки однією з перших визнала інтегративне та інклюзивне навчання найприйнятнішою для неповносправних дітей формою здобуття освіти.

Корисним видається досвід й іншої європейської держави – Австрії. В цій країні функціонувала добре налагоджена система спеціальної освіти, до складу якої входили спеціальні школи для дітей з порушеннями зору та слуху, порушеннями опорно-рухового апарату, інтелектуальними вадами, емоційно-вольовими розладами та комплексними порушеннями розвитку.

Свій шлях у проведенні кардинальних освітніх реформ пройшла й Голландія. Цю країну з-поміж інших європейських держав вирізняє своєрідність розвитку системи спеціальної освіти. Її поступ характеризується логікою побудови і відсутністю неапробованих варіантів навчання.

Одним із шляхів реалізації цього завдання є освітня інклюзія, яка розглядається, насамперед, як засіб соціальної реабілітації не лише самої дитини, а й її сім'ї. Крім цього, розвиток інклюзивної освіти забезпечує рівні права, доступність, можливість вибору відповідного освітнього маршруту для будь-якої дитини незалежно від її фізичних та інших можливостей.

Інтеграція у суспільство, включаючи інклюзивне навчання в установах професійної освіти та підготовку до трудової діяльності людини з особливими освітніми потребами та обмеженою працездатністю, сьогодні означає процес та результат представлення йому прав та реальних можливостей брати участь у всіх видах та формах соціального життя нарівні та разом з іншими членами суспільства в умовах, що компенсують йому відхилення у розвитку та обмеження можливостей.

Інклюзивна освіта вимагає зміни у свідомості на державному рівні, щоб дітей чи дорослих не розглядали як проблему, а виявлялися існуючі недоліки та вдосконалювалися самі системи освіти[4].

На підставі статті 30 Європейської соціальної хартії потрібно вживати ефективних заходів для сприяння доступу цих осіб до якісної освіти. Це має включати позитивні заходи, спрямовані на розширення присутності дітей на всіх рівнях освіти, а також прийом на роботу та просування фахівців у сфері освіти з числа мігрантів або національних меншин.

Для того щоб просувати інклюзивну освіту у національних контекстах та відображати її в національному законодавстві, у політиці та практиці освіти у масштабах усієї Європи необхідно підвищувати потенціал учбових закладів, створювати інклюзивні умови, зокрема, удосконалюючи практику викладання для того, щоб готувати викладачів до різноманіття у аудиторіях. Необхідно зміцнювати між секторальне та міжінституційне співробітництво у цій галузі, зокрема, між органами освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. [5].

Дані показують, що кожен додатковий рік навчання у школі піднімає середній щорічний показник зростання ВВП на 0,37%, тим самим допомагаючи долати бідність та викорінювати соціальну відчуженість та маргіналізацію. Європейські держави більше не можуть дозволити собі ігнорувати потребу сучасних суспільств в інклюзивній освіті. Потрібні справедливі та ефективні бюджетні дотації, які сприяють інклюзивній освіті. І це необхідна інвестиція для довгострокового розвитку та соціальної згуртованості всіх європейських держав[7].

Якщо аналізувати історію розвитку зарубіжного досвіду можна виділити такі умови, які необхідні для успішної інклюзії:

- демократичний суспільний устрій із гарантованим дотриманням прав особи;
- фінансова забезпеченість, створення адекватного асортименту спеціальних освітніх послуг та особливих умов життєдіяльності для дітей із особливими освітніми потребами у структурі масової загальноосвітньої школи;

- ненасильницький характер перебігу інтеграційних процесів, можливість вибору альтернативи за наявності гарантованого переліку освітніх та корекційних послуг, що надаються системою освіти загального призначення та спеціальної освіти;
- готовність суспільства в цілому, окремих людей до інтеграційних процесів, до співіснування та взаємодії з людьми з обмеженими можливостями життєдіяльності.

Список використаної літератури

1. ЮНЕСКО, Керівні засади політики в галузі інклюзивної освіти, 2009
2. Рекомендація CM/Rec(2012)13 Комітету міністрів Ради Європи щодо забезпечення якісної освіти
3. Prodius O.I. (2017). Theoretical and methodological inclusion 's bases of persons with restricted opportunities as management object. *Ekonomika: realiyi chasu*, vol. 3(31), pp. 76–83.
4. Tripak M.M. (2017). Dzherela finansuvannja inkljuzyvnogho VNZ: priorytetnistj miscevykh abo centraljnogho bjudzhetu [Sources of financing for an inclusive university: priority of local or central budget]. *Ekonomichnyj analiz*, vol. 27, pp. 145–151.
5. Mitchel D. What really works in special and inclusive education. Using evidence-based strategies. Routledge, 2015. 347 p
6. Висновки Європейського союзу від 12 травня 2009 року про стратегічні рамки для європейської співпраці у сфері освіти та підготовки (ET 2020)
7. Marcovic M., Spacisour B. Edication in Serbia: Inclusive and E-Learning opportunities. *Sebian Journal Of Management*. 2010. Vol. 5. (2). P. 271.
8. Рекомендація КМ CM/Rec(2009)4 про утворення рома-циган та мандрівників у Європі.

АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Глов'юк Оксана Василівна

викладач соціальних дисциплін

ВСП Кам'янець-Подільський фаховий коледж НРЗВО КПДІ

В сучасному українському суспільстві цінується різноманіття та несхожість індивідів, зусилля спрямовуються на повноцінну участь кожної особи в економічному, соціальному та культурному житті. Завдяки соціальній інтеграції всі люди мають змогу брати участь у житті громади як рівноправні члени, яких поважають і які роблять свій внесок у розвиток суспільства. Оскільки ізоляція людей за віковими, матеріальними, гендерними, расовими, етнічними, релігійними чи іншими ознаками перешкоджає повноцінному розвитку громади.

Молодь є динамічною складовою українського суспільства, якій належить особливе місце у його формуванні. Адже саме молоді люди є основною рушійною силою позитивних змін та перетворень, що відбуваються сьогодні в Україні.

Молоді люди більш оптимістичні щодо майбутнього і більш схильні до інновацій, саме вони реалізовуватимуть започатковані в нашій державі реформи та розвиватимуть їх до рівня системних соціально-економічних перетворень. Тому держава, визначаючи шляхи становлення і розвитку суспільства, орієнтується насамперед на молодь, чий потенціал і знання мають стати запорукою прогресивного розвитку держави.

Зважаючи на це, важливим завданням є створення в українському суспільстві умов для стимулювання активності молоді.

Поняття “активності молоді” розглядають як свідому цілеспрямовану діяльність молодої людини чи групи молодих людей, що впливає на чиєсь життя або на життєдіяльність суспільства та орієнтована на дотримання високої якості соціальних

умов, власну соціалізацію та формування соціальних якостей, ініціативність у розробці та залученні до відповідальних процесів у державному управлінні та громадянському суспільстві [5, с.127].

Так, у червні 2021 року з метою створення можливостей для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, її інтеграції у суспільне життя, Кабінетом міністрів України затверджено Державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2021-2025 роки. Завдання даної програми спрямовані на те, щоб жодна з груп суспільства, незалежно від статі, віку, етнічної приналежності, психологічних і фізичних здібностей, інвалідності та інших ознак в усіх сферах життєдіяльності не була прямо чи опосередковано виключена із суспільства [3, с.2].

Незважаючи на позитивний досвід вирішення важливих питань молоді, в Україні існують й виклики щодо молодих людей з інвалідністю, пов'язані з необхідністю самореалізації та розвитку їх потенціалу, що впливає на спроможність бути самостійним, життєстійким, активним учасником суспільного життя.

Актуальність питання включення молодих людей з інвалідністю до життя в суспільстві пов'язане з відсутністю у них активної життєвої позиції та розвитком утриманських тенденцій. Більшість з них або не прагнуть хоч якось змінити своє життя, або вважають себе неспроможними на такий важливий крок.

Знижена активність молоді з інвалідністю частково пов'язана з бар'єрами, які перешкоджають людям даної категорії отримання таких послуг, як охорона здоров'я, здобуття освіти, професійна зайнятість, мобільність, а також доступ до інформаційних ресурсів.

До бар'єрів, що створюють перешкоди для позитивної інтеграції осіб з інвалідністю в суспільний простір можна віднести й психологічні бар'єри (сором'язливість, замкнутість, уникнення невдач, емоційні реакції, вольові можливості), недосконалість соціальних навичок, вмінні взаємодіяти та спілкуватися з іншими людьми тощо.

Рішення даних питань полягає в підвищенні самооцінки молодої людини з інвалідністю, вірі у власні сили, усвідомленні, що вона не залишена наодинці зі своїми

проблемами. Необхідно допомогти людям із особливими потребами сформувати самостійність суджень та дій, розвинути комунікативні навички, вміння жити і працювати в суспільстві. Тобто, позбутись обставин, які заважають людині з інвалідністю відстояти свої громадянські права, реалізуватися як фахівець та особистість.

Важливим є створення активного середовища перебування, яке спонукало б молодь з інвалідністю до самозабезпечення, досягнення економічної незалежності та разом з тим, відхід від утриманських настроїв і відмову від гіперопіки.

Молоді люди з інвалідністю мають потребу в одержанні освіти й працевлаштуванні, реалізації бажань у сфері розважального дозвілля, мистецтва й спорту, у створенні родини тощо. Разом з тим, зусилля спрямовані на інтеграцію молоді з інвалідністю у освітнє та соціальне середовище, на створення умов для саморозвитку та реалізації власного потенціалу, розвиток соціальної активності, автономності, відповідальності та мобільності осіб з особливими потребами, дозволять їм досягнути значних результатів не лише в навчальній, а й у творчій та професійній діяльності. Саме тому, для повноцінного життя осіб з особливими потребами необхідним є залучення їх до суспільно-корисної діяльності, розвиток і підтримка зв'язків зі здоровим оточенням, державними установами різного профілю, громадськими організаціями й управлінськими структурами.

Людам з інвалідністю потрібно забезпечити підтримку в процесі соціальної інтеграції. Зусилля суспільства мають бути спрямовані на готовність сприймати всіх людей як однаково цінних, думку яких варто враховувати, бо кожен здатен зробити свій внесок у розвиток громади. Протилежними є поняття нерівності, несправедливості, упередженості, які не лише перешкоджатимуть інтеграції людини з інвалідністю у соціум, але й можуть призвести до упередженості чи дискримінації.

Рівень толерантності в українському суспільстві до осіб з інвалідністю суттєво відстає від європейського цивілізованого сприйняття. Для інтеграції молодої людини з інвалідністю і забезпечення її рівними правами та можливостями, необхідно, перш за все, її сприймати як здібну й талановиту особистість, хорошого друга, цікавого

співрозмовника, компетентного працівника і лише потім як людину з інвалідністю. Тому важливо забезпечити принцип недискримінації у молодіжній спільноті та українському суспільстві загалом.

Отже, обов'язком кожної розвинутої держави є створення умов необхідних для формування активної життєвої позиції молоді з особливими потребами, що в подальшому сприятиме покращенню їх якості життя та соціалізації.

Список використаних джерел

1. Кінчук А. Психологічна адаптація особистості до умов інклюзивного закладу освіти. Соціальне партнерство в інклюзивній освіті: європейський вектор, українські реалії. Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (15 березня 2018р). Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2018. 72с

2. Нічого для нас без нас: Посібник з інклюзивного прийняття рішень для державних органів. Упорядники: Азін В.О., Байда Л.Ю., Госс Н., Кдан П.М., Сухініна І.М., Флетчер А. Київ:Ленвіт, 2015.102с.

3. Постанова Кабінету міністрів України “Про затвердження Державної соціальної програми “Молодь України” на 2021-2025роки” від 02.06.2021 №579. URL:

4. Соціально-психологічні чинники інтеграції українського соціуму/ О.Г. Злобіна, М.О. Шульга, Л.Д. Бевзенко та ін.; за наук.ред. О.Г. Злобіної. Київ: Інститут соціології НАН України, 2016. 276 с.

5. Чайковський М.Є. Соціально-педагогічна робота з молоддю з особливими потребами в інклюзивному освітньому просторі: монографія/М.Є.Чайковський. Київ: Університет ”Україна”, 2015. 435с.

ВИКЛИКИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Гордей Оксана Дмитрівна

д.е.н., професор

професор кафедри публічних фінансів,

факультет фінансів та цифрових технологій

Державний податковий університет (м. Ірпінь, Україна)

e-mail: ohordei@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6938-0548>

Війна, яка почалася у 2014 внесла зміни у процеси інклюзивної освіти в Україні. Офіційно Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» статтею 2 пунктом 2 визначено «Датою початку тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя є 20 лютого 2014 року» [1], тобто 8 років спочатку на окупованих територіях України, а з початку повномасштабного вторгнення 24.02.2022 року на усій території України здобувачі освіти, в тому числі з особливими потребами обмежені у всьому спектрі послуг інклюзивного навчання.

Еволюційні трансформації, які системно удосконалювалися щодо впровадження інклюзивної освіти у всіх закладах освіти, знайшли своє продовження з 1 січня 2022 року, коли набули чинності зміни до «Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» [2] та «Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: упровадження диференційованого підходу до забезпечення підтримки дітей з особливими освітніми потребами (ООП)» [3], затвердження «нової форми індивідуальної програми розвитку та визначення рівнів підтримки в освітньому процесі дітей під час інклюзивного навчання» [4].

Під час війни усі діти відчувають більшу тривогу, невизначеність та відсутність безпечного місця. Більш гостро ці стани у дітей з особливими потребами. Станом на 27.04.2022 року «1508 закладів освіти пошкоджено внаслідок щоденних

бомбардувань та обстрілів українських міст і сіл збройними силами рф. При цьому 102 з них зруйновано повністю» [5].

Відтак, система освіти відіграє важливу соціальну роль, оскільки адаптація дітей до умов війни, збереження надання повноцінних освітніх послуг, в тому числі з особливими потребами, є необхідною умовою для подальшого інтелектуального розвитку української нації та швидкого соціально-економічного розвитку у післявоєнний час.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII (документ 1207-VII чинний, поточна редакція від 21.03.2022, підстава – 2138-IX). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T141207?an=4> (дата звернення: 10.05.2022).

2. Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти». Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2021 року № 769. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

3. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

4. Затверджено Порядок організації інклюзивного навчання в закладах фахової передвищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-poryadok-organizaciyi-inklyuzivnogo-navchannya-v-zakladah-fahovoyi-peredvishoyi-osviti> (дата звернення: 10.05.2022)..

5. Ювенальні прокурори: 217 дітей загинули в Україні через збройну агресію рф. Офіційна сторінка Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-217-ditei-zaginuli-v-ukrayini-cerez-zbroynu-agresiyu-rf-2> (дата звернення: 27.04.2022).

**СОЦІАЛЬНА І ПРАВОВА СФЕРИ ВИКОРИСТАННЯ МІМІКО-
ЖЕСТОВОГО МОВЛЕННЯ ТА СУРДОПЕРЕКЛАДУ**
**SOCIAL AND LEGAL AREAS OF THE USE OF SING LANGUAGE AND
SING LANGUAGE TRANSLATION**

Горлачов Олександр Сергійович,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри сурдопедагогіки та
сурдопсихології імені М. Д. Ярмаченка,
факультету спеціальної та інклюзивної освіти,
НПУ імені М. П. Драгоманова
oleksandr.gorlachev@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3893-3212>

На сьогодні в Україні діти з порушеннями слуху мають змогу навчатись як в спеціальних школах для глухих і слабчуючих, навчально-реабілітаційних центрах, так і бути включеними в процес інклюзивного навчання в закладах загальної освіти. Педагогам, загалом, необхідно знати і не нехтувати специфічною невербальною формою спілкування – міміко-жестовим мовленням, як провідною формою міжособистісної комунікації і допоміжною в процесі навчання, а сурдопедагог, зокрема, апріорі має володіти дактильним та міміко-жестовим мовленням [1].

В законодавстві України проблема міміко-жестового мовлення, а також сурдоперекладу, згадується в різноманітних законах, постановах та розпорядженнях уряду, зокрема в Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» наявна Стаття 23 де зазначено, що «жестова мова як мова осіб з вадами слуху є засобом спілкування та навчання і захищається державою. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування: сприяють поширенню жестової мови та заохоченню мовної самобутності осіб з вадами слуху; гарантують збереження, вивчення і всебічний розвиток жестової мови, її використання як засобу виховання, навчання, викладання, спілкування і творчості; забезпечують можливість комунікації осіб з інвалідністю з вадами слуху в органах, установах та закладах

соціального захисту населення, правоохоронних органах, органах пожежної безпеки, аварійно-рятувальних службах, закладах охорони здоров'я, навчальних закладах тощо; сприяють наданню послуг перекладачів жестової мови громадянам України з вадами слуху, які користуються жестовою мовою; створюють умови для наукового вивчення жестової мови; сприяють використанню жестової мови в офіційних відносинах. Телерадіоорганізації (незалежно від форми власності та відомчого підпорядкування) забезпечують субтитрування або переклад на жестову мову офіційних повідомлень, кіно-, відеофільмів, передач і програм у порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України» (Стаття 23 в редакції Законів № 1773-IV від 15.06.2004, № 4213-VI від 22.12.2011) [2].

Також до розгляду Верховної Ради України передано у 2019 році законопроект «Про українську жестову мову», який ставить за мету окреслення всіх умов та сфер використання української жестової мови в нашій державі.

Стосовно послуг сурдоперекладу, то дану нішу, в значній мірі, забезпечують як державні організації, так і громадські організації. Наприклад, державою створено відповідно до статті 9 Конвенції про права осіб з інвалідністю Урядовий контактний центр, що надає можливість громадянам з порушеннями слуху звертатись на урядову «гарячу лінію» 1545 із пропозиціями, зауваженнями, заявами, клопотаннями, скаргами, адресованими органам виконавчої влади за допомогою Skype-зв'язку. Громадською організацією УТОГ створено Всеукраїнська програма «Сервіс УТОГ» – послуга перекладу жестовою мовою.

Отже, в Україні спільними зусиллями установами та органами державної влади, наукових та освітніх закладів і громадських організацій забезпечуються права та свободи осіб з порушеннями слуху через призму їхньої життєдіяльності проявляючись у сферах освіти та культури, фізичної культури та спорту, охорони життя та здоров'я, у наданні телекомунікаційних послуг, в адміністративно-кримінальному та цивільному судочинстві і нотаріаті, а також при використанні дактильного, міміко-жестового мовлення та сурдоперекладу в органах державної

влади та місцевого самоврядування, державних і комунальних підприємствах, установах та організаціях тощо.

Список використаних джерел

1. Горлачов О. С. Теорія міміко-жестового мовлення та сурдоперекладу в структурі формування точності семантичних значень / *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 37 : збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2019. С. 34-39.*

2. Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t087500?an=1&ed=2011_12_22

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СУСПІЛЬСТВІ SOCIAL JUSTICE IN THE INCLUSIVE SOCIETY

Гуменюк І. М.,

магістр, викладач соціальних дисциплін,

ВСП Кам'янець – Подільський фаховий коледж

gumenyuk.inna2017@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2443-3938>

Гуменюк Д. М., студент

НРЗВО "Кам'янець-Подільський державний інститут",

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Ми розглядаємо соціальну справедливість як явище, безпосередньо пов'язане з інклюзією, адже вона передбачає рівність у розподілі матеріальних і духовних благ, у становищі різних суспільних груп. Соціальної справедливості можна досягти лише

через переорієнтацію моральних цінностей суспільства на забезпечення рівного доступу всіх людей до освіти, працевлаштування, створення сім'ї, спілкування, дозвілля та інших сфер життєдіяльності. На заваді соціальної справедливості стоїть дискримінація на основі національності, сексуальних уподобань, інвалідності, релігії тощо. У процесі розвитку особистості дуже важливою стає роль батьків та фахівців у ранньому втручанні, включенні в освіту та незалежне життя.

Серед багатьох процесів європейської інтеграції, що нині активізовані в Україні, ми особливо виділяємо процес зміни соціально-психологічних стереотипів, нормативно-правових документів, соціальної політики, пріоритетів та нових напрямів діяльності державних і недержавних організацій задля забезпечення рівних прав та можливостей всіх людей, виключаючи будь-які форми дискримінації.

Розуміння та ставлення до соціальної справедливості змінюється у різні періоди існування суспільства і відмінне для різних верств населення та окремих осіб [4]. Саме соціальна справедливість врівноважує права та обов'язки людей, інтереси суспільства з інтересами особи.

На жаль, досить часто зустрічаються випадки соціальної ексклюзії (відторгнення) людей, які мають перепони у доступі до суспільних благ, ресурсів та відповідно обмеження задоволення їхніх потреб [5]. Для сучасного українського суспільства характерна значна поляризація, пов'язана з нерівністю у забезпеченні різних груп населення економічними, соціальними, культурними та іншими ресурсами.

На противагу соціальній ексклюзії виступає соціальна інклюзія (включення), покликана зменшувати соціальну напругу та несправедливість, шляхом залучення осіб та груп до повноцінного суспільного життя [3]. У цьому процесі дуже важливою є система раннього втручання, яка допомагає: якомога раніше нормалізувати життя сім'ї, сприяти прийняттю батьками інвалідності дитини, адекватному сприйняттю допомоги спеціалізованих організацій та фахівців, готовності дотримуватись рекомендацій фахівців щодо спільної роботи з дитиною, організувати особливий простір необхідний для здобуття дитиною навичок самообслуговування та навчання.

Перепонами до раннього втручання часто стають: відчуття вини батьками та нав'язування медичної моделі інвалідності певними інстанціями.

Також система раннього втручання через відкриття можливостей інклюзії дитини та сім'ї, створює прецедент для переосмислення моральних орієнтирів і норм, акцентування уваги суспільства на необхідності забезпечення повноцінного життя кожної людини в усіх сферах життєдіяльності, поваги до відмінностей й людської гідності [1].

Для збільшення соціальної справедливості важливим є також формування певних психологічних характеристик пригнічених груп, зокрема: особистісної відповідальності, відмови від «споживацької позиції», підвищення самооцінки, формування віри у свої сили та оточення тощо. Ці характеристики формуються шляхом набуття особистісного позитивного досвіду соціальної взаємодії, де значну роль відіграє соціальний працівник та середовище «відкрите для всіх».

Тут на допомогу приходить інклюзивне освітнє середовище, як перша ланка, куди потрапляє дитина з сім'ї. Інклюзія в освіті передбачає взаємне збагачення соціального досвіду дітей з особливими освітніми та їхніх однокласників, формує гуманістичні цінності, чуйність, толерантність, емпатію та, в результаті, сприяє соціальній справедливості [2].

У процесі розвитку особистості дуже важливою стає роль батьків та фахівців у впровадженні концепції «незалежного життя», що передбачає формування духовної і інтелектуальної сфери особистості, організацію діяльності, позитивні зміни середовища, допомогу у вирішенні екзистенційних проблем, зміну відносин, поведінки, життєвої ситуації. В межах концепції незалежного життя людина отримує рівний доступ до освіти, працевлаштування, створення власної сім'ї, захисту своїх прав, розвитку необхідних здібностей для повноцінної життєдіяльності у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Балл Г. Гуманізація освіти як джерело особистісної свободи 1997. 358 с.

2. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: по сіб. / Тоні Бут; пер. з англ. Київ: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 190 с.

3. Концепція розвитку інклюзивної освіти (від 01.10.2010 року № 912) <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitkuinklyuzivnogo-navchannya> дата звернення 11.06.2018

4. Тичина А.К. Соціальна справедливість — запорука стабільності і роз – витку. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Вип. 24. 2008. С.15–18.

5. Silver H. Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms. *International Labour Review*. 1994. Vol. 133. P. 532.

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ВИКЛИКІВ

POLYCULTURAL DIALOGUE IN THE CONTEXT OF OVERCOMING MODERN SOCIO-CULTURAL CHALLENGES

Вольська А.О.

кандидат економічних наук, доцент,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
(Кам'янець-Подільський, Україна)
<https://orcid.org/0000-0001-7119-0436>
ел. адреса: a 0973151630 @ gmail. com

Дудченко В.С.

кандидат філософських наук, доцент,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
(Кам'янець-Подільський, Україна)
<https://orcid.org/0000-0003-3087-0528>
ел. адреса: vds190565@ gmail. com

Поліщук О.С.

доктор філософських наук, професор,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

Перед сучасним цивілізованим світом постала ціла низка небачених викликів, загроз, лихоліть, це: локальні, регіональні, гібридні і гарячі війни, екоцид, геноцид української нації (позначений політиками, задекларований парламентами європейських країн), рецесія світової економіки, техногенні катастрофи, загроза голоду і проблеми з постачанням продуктів харчування з України, внаслідок військової агресії путінської ерефії 24.02. 2022 року. Падіння рівня життя в переважній більшості країн світу, лихоманка Ебола, цілий набір штамів грипу (курячий, свинячий, пташиний), нова пандемія COVID – 19 і похідні мутовані штами (Бразильський, Британський, Індійський, Дельта, Омікрон). Загроза миру і стабільності в Європі і світі, внаслідок довготривалого конфлікту на українському Донбасі, який перетворився на гарячу фазу війни на нашій землі.

З покон віків концепти смерті і відчаю, вічності і миттєвості, любові, толерантності і людського порозуміння, міжкультурного діалогу є, з одного боку, найбільш уживаними, а з іншого - найбільш складними та багатовимірними за змістом і значенням, суттєво, що горизонт існування людини ХХІ століття, у тому числі й українського, далекий від гармонії, тим паче на тлі російської військової агресії. Перебування людини в умовах стресу і посттравматичних синдромів жорсткостей війни, повсякденні інформаційні потоки болю і страждань українців на полі бою, мужнього спротиву Маріуполя, жахи військових злочинів в Бучі, Бородянці, Ірпіні і багатьох, менш відомих містах формують нову психо-соматичну реальність українців.

У європейському постмодернізмі (Бодрійяр, Дельоз, Гватарі, Батай), невизначеного номадизму (Ж.Аталі) актуалізується питання гармонізації людського життя як філософсько-релігійну та світоглядну проблему, з вирішенням якої співвідноситься світ життєвих сенсів та цінностей. Сучасній філософії потрібно

визначитися із новими військово-політичними реаліями, підходами до цієї одвічної теми, залучаючи до її розуміння релігійні та морально-етичні імперативи, які б підсилили гуманітарні та аксіологічні аспекти, на противагу мілітарним конструктам, з облаштування людського буття знайти порозуміння в річищі міжрелігійного і міжкультурного діалогу.

Тому проблема збереження державного суверенітету, стратегії консолідації національної єдності України, проблема духовної єдності нації, проблема її соборності, в умовах війни належить до визначальних як у плані геополітичної стратегії, теоретичної рефлексії, так і щодо суспільної практики і політичних реалій сьогодення. Бо загострена увага до окреслених проблем постала на чільне місце і в теорії, і на практиці, стала чи не найбільш гострою і значущою для української держави, політиків, волонтерів, захисників Батьківщини, провідної верстви (В.Липинський) й нації, як суб'єкта світового політичного процесу з офіційною перспективою отримання статусу кандидата на членство ЄС.

Відновлення нашої історичної пам'яті, актуалізація проявів патріотизму, героїзму, жертвності нації формує нову стратегію і тактику новітньої політики. Тому не дивно, що в розвої нашого пострадянського суспільства оживлення позитивних рис ментальності українства проступає здебільше як віртуальна реальність, як рудимент чи слабке і доволі сором'язливе нагадування про нашу частково вже напівзабуту багату духовну спадщину та цінні матеріальні об'єкти нашої історичної пам'яті. Саме вони стали свідченням і певним виміром, а отже результатом діяльності народу, яскравим проявом дії, зокрема, ментальних рис українства, його обдарованості, яскравої характерності, трудолюбства, виявленням навіть в умовах тривалої бездержавності унікальних явищ суспільного розвитку, вагомим доказом високого рівня його культурно-духовних досягнень.

В історичному розвитку український народ пройшов тривалий і складний шлях. Велику роль у формуванні його національної самосвідомості відіграла соціокультурна пам'ять. Це визначало розвиток народної ідентичності, самобутність

символізму в образотворчому мистецтві, музично-пісенної культури, а пізніше — соціально-психологічної прози, класичної драматургії, театру і літератури.

Актуальність даного роздуму очевидна: однією з яскравих ознак сучасного духовного життя нашої нації є відродження та формування історичної пам'яті, збереження територіальної цілісності держави в умовах війни. Неспроста вона стала об'єктом наукового дослідження відомих українців: П. Толочка, Л.Губерського, В.Андрущенка, В. Вашкевича, М.Михальченка, В.Романця, Ю.Прилюка, Н.Поліщук, М.Поповича, Г.Грабовського, М.Мальованого, В.Смоля, В.Степанкова та інших.

Рішучий поворот до пробудження історичного минулого народу доволі значний, нам слід вести мову про важливість розвитку історичної пам'яті нації, про необхідність звернення до духовних стрижнів, щоб уявити глибинні причини нашого теперішнього стану, про те, що через осмислення історії реалізується орієнтація особистості в соціальному просторі й часі, без чого неможливе формування повноцінної національної самосвідомості, а тим самим й утвердження соціокультурної ідентичності.

Які ж сили і механізми можуть розбудити і консолідувати українську націю, підштовхнути до самоорганізації і активного захисту своїх інтересів? Може історична пам'ять про Голодомор і тотальні репресії, про русифікацію і спроби знищити українську мову і культуру? Це сильні ліки хворому постколоніалізмом суспільству. Нашому суспільству потрібні нові ідеї, які не тільки підвищать рівень національної свідомості, але й піднімуть народ на боротьбу за свою країну і долю, покажуть антидержавникам та сепаратистам їх місце на смітнику історії.

На долю нашої держави випали нелегкі випробування. Україна історично сформувалася та розвивалася на перетині світів та комунікацій: «варяг та греків», Європи та Азії, землеробської нації та кочівників дикого поля, православ'я, католицизму й протестантизму, християнської та мусульманської релігії, Західної Європи та Росії. Величезну шкоду формуванню української нації завдавав

великоросійський шовінізм, антисемітизм, імперська свідомість, зверхність, нічим не підтверджена пиха і зарозумілість московитів.

Так склалося, що українська нація постійно зазнавала політичних зазіхань та збройної агресії, багато років перебувала під окупацією. Лівобережжя тривалий час було під Москвою, Правобережжя більшість років перебувало у колі інтересів Європейських країн.

Ми вважаємо за доцільне актуалізувати ідеали милосердя, любові, гуманізму, патріотизму під якими розуміємо філософсько-релігійні та морально-етичні принципи, що стверджують відмову від будь-якої конфронтації, агресії, війни та покликані сприяти досягненню синергійної гармонії, діалогу і толерантного ставлення до соціокультурного «Іншого».

За божої любові, підтримки європейської і прогресивної спільноти світу Україна відновить територіальну цілісність, збереже власну ідентичність. Змінивши політичний вектор з орієнтації на східного ворожого сусіда, на цивілізованих західних партнерів, українська політична нація вироблятиме нову соціокультурну парадигму. Цьому сприятиме оновлена педагогічна наука, цей дискурс буде формуватися як успадкування й продовження дослідження найкращого вітчизняного й зарубіжного педагогічного надбання, використовуючи міжкультурний і міжконфесійний діалог трансформованого до духу сучасної епохи та українських реалій. Це – педагогіка людини як Вселенського людства, педагогіка вселюдності і гуманізму. Базовими цінностями є такі загальнолюдські гуманістичні пріоритети, як Добро, Справедливість, Честь, Гідність, провідними символами - категорії «Віра», «Надія», «Любов» (Андрущенко В. П.). [2].

Список використаних джерел:

1 Андрущенко В.П. Стратегія для освіти / В.П. Андрущенко // Вища освіта України. № 3. 2006. С. 5 - 9.

2 Андрущенко В.П. Педагогіка духовності: погляд за горизонт сучасного. URL: http://www.npu.edu.ua/images/stories/pdf/rector/statti/ped_duh.pdf

3 Вольська А.О., Дудченко В.С., Дерлиця А.Ю., Поліщук О.С., Глобальна пандемія COVID-19 і її вплив на сферу туризму. Соціально-філософський аналіз: монографія / Scientific Foundations in Economics and Management: collective monograph / Kovalenko V., Lyutyu I., Zatonatska T., – etc. – International Science Group. – Boston: Primedia eLaunch, 2022. Pp.581-591

СИТУАЦІЙНЕ ЛІДЕРСТВО ТА СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ В ОСВІТНЬОМУ КОЛЕКТИВІ

Заможський А.Б.

аспірант НПУ ім. М.П.Драгоманова кафедра МІТСКД

a.b.zamozhskyi@npu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-7045-7231>

Вторгнення військ РФ в Україну 24-го лютого 2022-го року, поставило перед освітніми закладами, як нові виклики, так і посилили ряд тих, що існували раніше. Якщо пандемія COVID-19 привнесла такі проблеми, як: відсутність живого спілкування; наявність доступу до мережі internet; нерівність можливостей технічних засобів; неможливість компенсувати живе спілкування дистанційним, та інші. То вторгнення військ РФ в Україну створило в першу чергу виклик фізичного виживання, і вже потім збереження освітніх функцій.

В цих умовах соціальна згуртованість виходить у перші ряди напрямів подолання викликів, зумовлених вторгненням.

Соціальна згуртованість це:

- спроможність суспільства забезпечити добробут усіх своїх членів, мінімізуючи нерівності та уникнення маргіналізації.[1] (Рада Європи (Council of Europe) 2008-й рік)

- Соціальна згуртованість – це ситуація, при якій група людей (в межах регіону чи країни) демонструють здатність до співпраці і створюють умови для позитивних змін в суспільстві.[2] (Д. Рітзен)

- Соціальна згуртованість – рівень суспільної реакції на досягнення спільних цілей та вирішення спільних економічних, соціальних і політичних проблем.[2] (Б. Реймер)

Високий рівень соціальної згуртованості українського суспільства ми можемо бачити на прикладі сплеску волонтерського руху, чи чергами до військкоматів. В кожному регіоні з'явилися сотні волонтерських фондів.[3] Коли до Сили територіальної оборони Збройних Сил України станом на 27 лютого вже було оформлено близько 37 тисяч осіб.[4]

В цих умовах, значну роль відіграє «Ситуаційне лідерство».

Теорія ситуаційного лідерства передбачає, що ефективне лідерство вимагає раціонального розуміння ситуації та відповідної реакції, а не харизматичного лідера з великою групою відданих послідовників (Graeff, 1997; Grint, 2011). Ситуаційне лідерство загалом і теорія ситуаційного лідерства зокрема розвинулися з континууму лідерства, орієнтованого на завдання та орієнтованого на людей (Bass, 2008; Conger, 2010; Graeff, 1997; Lorsch, 2010). Континуум представляв міру, в якій лідер зосереджується на необхідних завданнях або зосереджується на своїх стосунках зі своїми послідовниками. Спочатку розроблений Hersey і Blanchard (1969; 1979; 1996), описав стиль керівництва та підкреслив необхідність пов'язувати стиль лідера з рівнем зрілості послідовників. Лідери, орієнтовані на завдання, визначають ролі послідовників, дають чіткі інструкції, створюють організаційні моделі та встановлюють формальні канали комунікації (Bass, 2008; Hersey & Blanchard, 1969; 1979; 1996; 1980; 1981). Навпаки, лідери, орієнтовані на відносини, практикують турботу про інших, намагаються зменшити емоційні конфлікти, прагнуть гармонійних стосунків і регулюють рівну участь (Bass, 2008; Hersey & Blanchard, 1969; 1979; 1996; 1980; 1981; Shin, Heath, & Лі, 2011). Різні автори класифікували

«Ситуаційне лідерство» як поведінкову теорію (Bass, 2008) або теорію випадковостей (Yukl, 2011). Обидві концепції мають певну справедливість. «Ситуаційне лідерство» фокусується на поведінці лідерів як на завданнях, так і на людях. Це підтверджує його включення в якості поведінкового підходу до лідерства, подібного до підходу стилів керівництва (автократичний, демократичний і laissez-faire), підходу, орієнтованого на виробництво в Мічигані та підходу, орієнтованого на співробітників, дихотомії ініціації штату Огайо проти розгляду та директиви проти підходу участі (Басс, 2008; Glynn & DeJordy, 2010). Він також зображує ефективне лідерство як залежне від зрілості послідовників. Це узгоджується з іншими теоріями лідерства, заснованими на непередбачених обставинах, включаючи теорію непередбачених обставин Фідлера, теорію шляху-цілі, теорію заміників лідерства та нормативну модель випадковості Врума (Glynn & DeJordy, 2010; Bass, 2008; Yukl, 2011).[5]

Обидві концептуалізації «Ситуаційне лідерство» визнають, що поведінка, орієнтована на завдання, і орієнтована на відносини, є залежними, а не взаємовиключними підходами. Ефективний лідер бере участь у поєднанні завдань і відносин. Рівень зрілості (як посадової, так і психологічної зрілості) послідовників визначає правильний стиль керівництва і пов'язаний з попередніми освітніми та навчальними втручаннями. Деякі вчені критикують ситуаційне лідерство загалом. Але для освітнього середовища України, під час втрат приміщень, від'їзду викладачів та учнів в евакуацію, у тому числі за кордон, ситуаційне лідерство є вкрай важливим елементом на якому тримається соціальна згуртованість колективу. Час ставить завдання ставати лідером, перед тими, хто вчора над цим і не замислювався, і розуміння «Ситуаційного лідерства» може стати гарним інструментом, як подолання викликів, які стоять перед освітніми командами, так і перед суспільством загалом.

Освіта в умовах війни – це діяльність в режимі особливої відповідальності, працездатності, наполегливості, єдності та невичерпної сили творення нової історії України![6]

Список використаних джерел

1. Рада Європи (Council of Europe) 2008-й рік.
2. <https://core.ac.uk/download/pdf/197262652.pdf>
3. <https://tsn.ua/exclusive/vid-harchiv-do-zbroyi-yak-viyna-zgurtuvala-ukrayinciv-i-zrobila-mayzhe-vsih-volonterami-2009653.html>
4. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3414317-u-teritorialnu-oboronu-zapisalisa-37-tisac-ukrainciv.html>
5. Linda Evans. Is leadership a myth? A ‘new wave’ critical leadership-focused research agenda for recontouring the landscape of educational leadership
<https://doi.org/10.1177/17411432211066274>
6. <http://osvita.te.ua/novyny/item/995-osvita-v-umovakh-viiny-tse-diialnist-v-rezhymi-osoblyvoi-vidpovidalnosti>

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ ТА ІТАЛІЇ

Запорожченко Марина Ігорівна

студентка 2 курсу МВ-200016

гуманітарно-педагогічного факультету

Національний університет біоресурсів

і природокористування України (м. Київ, Україна)

argent2707@gmail.com

Науковий керівник: *Асатуров Сергій Костянтинович*

доцент, кандидат історичних наук

asaturov555@ukr.net

Ведення політики – це не лише про вічні переговори та війни. Міжнародна політика може бути більш елегантною та здійснюватися вишуканими стратегіями – от, як наприклад, культурна дипломатія.

Можна сказати, що культурна дипломатія – це так званий культурний діалог між двома державами у вигляді обміну ідеями, інформацією, цінностями, традиціями,

віруваннями та іншими аспектами культури з кінцевою метою побудувати довгострокові відносини на основі розуміння культурних цінностей одна одної [7].

Серед таких яскравих прикладів хотілося б зупинитися на відносинах між Україною та Італією у сфері культури, які з кожним днем виходять на новий рівень.

Кожного року весною в Палермо відбувається фестиваль української культури під назвою «Ucraina. La terra di confine» («Україна. Прикордонна земля») [3]. Ця традиція вже 8 років збирає десятки тисяч щирих патріотів України в Італії. Під час фестивалю відбувається виставка українських фотографів та художників, місцеві жителі показують українські кінопрем'єри та ігри на тематику історичних подій останніх 8 років. Це робиться з метою ознайомлення італійців з тим жахиттям, що робиться у нас на Батьківщині. В цьому році було ще й здійснено збір коштів для гуманітарної допомоги в Україні.

В свою чергу в Україні в лютому пройшла виставка «Міжнародної освіти» [2], де, зокрема, представляли університети Італії, розповідали про умови вступної кампанії та можливості навчання з отриманням стипендії. Особисто я вважаю, що це дійсно великий прорив, зроблений глобалізацією – всі люди рівні між собою, а, отже, кожен українець може подати заяву на участь в програмі студентів та навчатися в Італії. Для цього існує спеціальна програма обміну студентами, наприклад, з Університетом Фоджа, яка дозволяє студенту навчатися за кордоном, проте, звичайно, за умови високого рейтингу та великого бажання розвиватися [5]. З початком російського повномасштабного вторгнення на територію України, італійські ВНЗ полегшили до мінімальних умов вступ українських студентів, які не мають змогу вчитися зараз в Україні.

Не треба забувати й про діяння Першої леді Олени Зеленської, яка ініціювала підписання меморандуму про роботу над україномовним аудіогідом в Колізеї [6]. Чи це не диво, що тепер українська мелодійна мова буде лунає в старовинних стінах італійської споруди, та не тільки українці-переселенці, але й місцеві жителі зможуть поринути в цю культуру?

Що там вже казати про активну кампанію на підтримку України у її боротьби за свободу та демократію: із 24 лютого діаспоряни з Італії організують масштабні антивоєнні акції та демонстрації у різних містах країни (Неаполь, Болонья, Мілан, Турин, Модена, і т.д.), долучаються до благодійної діяльності, інформаційної допомоги біженцям та розповсюдження правдивої інформації щодо того, що твориться в Україні. [4]

27 березня відбувся благодійний телемарафон-концерт під назвою «Save Ukraine», що був присвячений активному спротиву російській окупації. [1] Під час трансляції збирали кошти на допомогу Україні, а за подією слідували більше 20 країн. Ще краще ситуація була на Євробаченні-2022, яке цього року проходило в м.Турин, Італія. Велика підтримка надавалася нашому народові, майже всі країни-учасниці були з українськими прапорами, а заклик KALUSH «Save Mariupol, save Azovstal right now» змусив всю європейську спільноту хоча б погуглити про нашу проблему...[8]

Звичайно, Італія як наш партнер робить все можливе, щоб допомогти Україні вийти на міжнародний рівень в належному стані. Україна на даний момент не настільки в змозі просувати італійську культуру, бо має ряд невирішених внутрішніх питань. Але всі ці тренди на італійську моду, можливості науково та духовно розвиватися за кордоном – чи це не успішні приклади культурної співпраці? Діджиталізація зробила цей процес ще й швидше - поки ви чекаєте доставку італійської піци до вашої квартири, ви можете спокійно послухати музики улюбленого виконавця із Італії або подивитися італійський фільм на мовою оригіналу. І це також буде називатися веденням культурної дипломатії, яка дозволяє нам духовно збагатитися, представити себе на світовій арені та здійснювати спілкування з носіями інших культур на рівні партнерів!

Список використаних джерел:

1. 27 березня відбудеться міжнародний концерт-телемарафон Save Ukraine. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2022/03/25/510998_27_bereznya_vidbudetsya_mizhnarodniy.html
2. Виставка «Міжнародна освіта» в Києві [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://studentstudy.com.ua/events/mizhnarodna-vistavka--osvita-za-kordonom--2022--u-kiievi-26-11-2021/>
3. В Палермо (Італія) триває фестиваль української культури «Ucraina. La terra di confine» – Режим доступу: <https://www.gazetaukrainska.com/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D1%96%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%8F/%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B0/%D0%B2-%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%BE-%D1%96%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%8F-%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%94-%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C-%D1%83%D0%BA%D1%80/>
4. Діаспора України. Італія. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://lpnu.ua/news/diaspora-ukraini-italia>
5. Програма обміну студентами з Університетом Фоджа [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://international.lnu.edu.ua/outgoing-mobility/exchange-programs/university-of-foggia/>
6. У Колізеї запрацював український аудіогід. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://suspilne.media/91510-u-kolizei-zpracuvav-ukrainskij-audiogid-na-cerzi-londonskij-tauer-i-versal/>
7. Что такое культурная дипломатия? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://relacionateypunto.com/ru/%D1%87%D1%82%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5->

[%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D1%8F-](https://www.open.online/2022/05/14/eurovision-2022-appello-kalush-orchestra-mariupol-azovstal-video/)

[%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%8F/](https://www.open.online/2022/05/14/eurovision-2022-appello-kalush-orchestra-mariupol-azovstal-video/)

8. «Save Mariupol, save Azovstal right now» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.open.online/2022/05/14/eurovision-2022-appello-kalush-orchestra-mariupol-azovstal-video/>

**ВПРОВАДЖЕННЯ ДОДАТКОВИХ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В
ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ
INTRODUCTION OF ADDITIONAL EDUCATIONAL SERVICES IN THE
INCLUSIVE ENVIRONMENT**

Іванова Б.В., студентка 2 курсу
спеціальності 231 «Соціальна робота»
навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: 20ivanovabogdana03@gmail.com.

Науковий керівник:
Бачинська М.В., кандидат педагогічних наук, викладач
кафедри соціальної роботи, психології, та
соціокультурної діяльності імені Т.Г Сосновської.
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут».
Україна, м. Кам'янець-Подільський

Вважаємо за потрібне зазначити, що сутність поняття «додаткових освітніх послуг» полягає у комплексі заходів системного педагогічного супроводу дітей з

особливими освітніми потребами у процесі навчання і виховання. Наявність таких послуг забезпечує як психолого-педагогічний вплив на окремі моменти розвитку (наприклад, робота над вимовою або покращенням руху), так і вплив на особистість дитини загалом з метою отримання успішного результату її діяльності та подальшої інтеграції в суспільство.

Додаткові освітні послуги надаються на підставі висновку інклюзивно-ресурсного центру шляхом призначення та проведення психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових занять, а також використання спеціальних засобів поліпшення психофізичного розвитку в умовах освітнього процесу [1].

Після запровадження та розвитку інклюзивного навчання питання надання додаткових послуг стало принциповим положенням – забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їхнього навчання в закладах загальної середньої освіти на основі особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Додаткові освітні послуги є досить потужним інструментом, зосередженим на корекційний розвиток пізнавальної, емоційно-вольової сфер, позитивних якостей особистості, що дало б можливість значній частині дітей з особливими освітніми потребами навчатися в умовах надання загальних освітніх послуг, на формування активної особистості дитини, спроможної пізнавати довкілля, розвиватись, освоювати нові знання та вміння.

Рівні корекційно-розвиткових та психолого-педагогічних послуг, які проводяться відповідно розроблених програм поділяють на такі як:

- Груповий рівень, який базується на одночасній роботі з невеликою кількістю учнів (до шести осіб). Така група має комплектуватися з урахуванням однорідності ООП.

- Індивідуальний рівень. При цьому вчителем здійснюються певні заходи, застосовуються методи, враховуючи особливості розвитку конкретної дитини. На цьому рівні використовують індивідуалізовані методи, прийоми і форми роботи.

Зазначимо, до переліку психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять належать ритміка, логоритміка, лікувальна фізкультура, розвиток мовлення, соціально-побутове орієнтування, орієнтування у просторі, корекція зору, розвиток слухового, зорового, тактильного сприймання мовлення і формування вимови та корекція розвитку.

Звертаємо увагу на те, що розвиток та корекція психофізичних функцій здійснюється з використанням певних елементів. Назвемо деякі з них:

- *Анімалотерапія* – терапія, що залучає тварин та їх образи. Взаємодія з тваринами сприяє нормалізації нервової системи, допомагає знімати стрес, гармонізує міжособистісні стосунки, а також є додатковим каналом взаємодії дитини з довкіллям, що сприяє як соціальній, так і психічній реабілітації.

- *Арт-терапія* – це засіб корекції розвитку особистості учня, який базується на мистецтві та образотворчій діяльності. Проведення такої терапії сприяє розвитку дитячої ініціативи, розкриттю можливостей дитини, є засобом самовираження, через який дитина може показати як свої позитивні емоції, так і внутрішні переживання.

- *Психогімнастика* – комплекс занять, які містять вправи, етюди, ігри, спрямовані на формування у дітей різних психічних функцій (моторика, пам'ять, увага), та розвиток вираження різноманітних емоційних станів. Психодіагностика застосовується, якщо у дітей є порушення психомоторики, розлади емоційної сфери, дитячі страхи, труднощі характеру і поведінки. Для застосування цієї терапії використовують: піктограми, які являють собою набір карток зі зображенням різноманітних емоцій, а також ігри з залученням пантоміміки [1; 2].

Загалом, організація інклюзивного навчання у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти здійснюється у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. Відповідно до індивідуальних особливостей освітньої діяльності для кожного учня з особливими освітніми потребами складається індивідуальна програма розвитку, тобто задокументований алгоритм дій, який забезпечує індивідуалізацію навчання,

закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб та послуг для розвитку дитини, а також розробляється групою спеціалістів з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання [3].

Важливо щоб освітнє середовище для учнів з ООП включало в себе систему психологічних і педагогічних послуг; корекційно-розвиткові послуги (лікувальна фізкультура, корекційно-розвиткові заняття); створення безбар'єрного освітнього простору; психолого-педагогічний супровід та розробку індивідуальної програми розвитку для кожної особи з ООП особисто; гармонійний розвиток осіб з особливими освітніми потребами [1].

Отже, додаткові освітні послуги є важливою системою шляхів супроводження учнів з ООП у процесі інклюзивного навчального процесі. Зазвичай такі послуги спрямовуються на виправлення порушень саме через розвиток особистості, її творчо-пізнавальної діяльності, емоційно-чуттєвої сфери та мовленнєвих якостей. Належна ефективність надання таких послуг залежить від єдності вимог учителів, фахівців та батьків дитини з ООП. Адже повага до людського розмаїття, формування принципів толерантності, поваги та безпеки, що забезпечує захист та повну інтеграцію у соціум та освітній процес усіх верств населення, в тому числі й дітей з обмеженими можливостями здоров'я є і залишатиметься провідною ціллю розвитку сучасного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Ботанова Я.В. Стаття "Додаткові освітні послуги в інклюзивному середовищі". [Електронний ресурс]. URL: <https://vseosvita.ua/library/statta-dodatkoviv-osvitni-poslugi-v-inkluzivnomu-seredovisi-293226.html>.

2. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук, Київ: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

3. Про доступ осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг: Закон України [Електронний ресурс]. URL: <https://d-grand.com/inforaciiny-portal/pro-dostup-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-do-osvitnih-poslug>.

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ ТА УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО У ВОЄННИЙ ЧАС SOCIAL COHESION AND UKRAINIAN SOCIETY IN WARTIME

*Михайло Михайлович Івасюк,
студент спеціальності «Психологія», НРЗВО «Кам'янець-Подільський
державний інститут», Україна*

Науковий керівник:
*Марина Борисівна Волощук,
викладач кафедри соціальної роботи, психології, соціокультурної діяльності
імені Т. Сосновської, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
Україна*

Дослідження соціальної згуртованості у міжкультурному та внутрішньокультурному просторі країни є надзвичайно актуальним та важливим дослідженням.

Поняття соціальної згуртованості було введено відомим французьким соціологом Емілем Дюркгеймом. Дослідження соціальної згуртованості суспільства присутні в наукових працях Л. Вітте, Я. Дреновські, Л. Козера, А. Сена, А. Колота, А. Гриненка, В. Кирилук, Е. Лібанової.

Існує безліч понять та трактувань поняття соціальної згуртованості. Зокрема, Рада Європи надає таке трактування поняття соціальної згуртованості: «Соціальна згуртованість – це здатність суспільства забезпечувати благополуччя всіх своїх членів мінімізуючи диспропорції в розвитку й уникаючи маргіналізації людей. Її досягнення має на увазі створення в суспільстві атмосфери солідарності яка зводить до мінімуму

відчуженість. Концептуальним ядром доктрини соціальної згуртованості виступає включеність (залученість) людей у життя суспільства відповідно обґрунтовуються заходи спрямовані проти соціальної ізоляції й соціальної дезінтеграції (наприклад бездомності, бідності)» [6, с.2].

Варто зауважити, що згуртованість суспільства залежить від певних елементів, які вступають між собою у взаємозв'язки і конкретні типи процесів. Зокрема, на думку В. Кирилук, саме соціальна солідарність є основною силою, що згуртовує суспільство та «створює суспільне ціле й виникає як логічний наслідок суспільного розподілу праці, тобто соціалізації й розподілу людей за професіями» [5].

Соціальна згуртованість важливою складовою, що об'єднує суспільство, особливо під час кризових станів, які переживає суспільство. По суті кожна криза у суспільстві, а особливо війни, пандемії, зокрема, пандемія COVID-19 проявила глибоку дистанцію в суспільстві між тими членами суспільства, хто живе відносно комфортно, й найбільш уразливими категоріями населення.

Раніше науковці досліджували особливості українського соціуму під час війни на сході країни й одним з важливих питань, якому присвячуються дослідження, є вивчення гібридної війни, її причини, основні ознаки, складники, форми та методи ведення (А. Бадер, Ф. Брицко, В. Богайчук, Л. Будагьянц, В. Горбулін, С. Дацюк, С. Корнієнко, Є. Магда, В. Осьодло, В. Панченко, Г. Почепцов, Ю. Радковець, С. Савченко, В. Толубко, В. Черниш, О. Цуканова та ін.). На думку С. Савченка і О. Караман, «ученими встановлено, що гібридна війна — це війна з поєднанням принципово різних типів і способів її ведення:

- 1) класичних прийомів з використанням збройних сил і військової техніки;
- 2) використання нерегулярних збройних формувань (ополченців, бойовиків, «зелених чоловічків» тощо);
- 3) інформаційних технологій» [4, с. 2].

Предметом та об'єктом нашого дослідження є особливості **дослідження соціологічних компаній проблеми згуртованості українського соціуму під час війни.**

Так, за місяць після початку війни, у березні, соціологічна компанія Factum Group проводила онлайн опитування українців [1]. За результатами дослідження «попри погіршення можливості працювати на повну силу, мати повноцінне дозвілля і звичний побут, соціальне самопочуття українців покращилося» [1].

Представники соціологічної компанії Factum Group припускають, що однією з причин покращення самопочуття може бути те, що «війна привела до суттєвого переосмислення цінностей українців і спонукала їх більше цінувати те, що вони мають, зменшила рівень очікувань та претензій щодо задоволення своїх потреб» (Див. Рисунок 1. Показники, що формують загальний індекс самопочуття українців) [1].

↓	Можливість працювати з повною віддачею	-0.4
↓	Можливість купувати найнеобхідніші продукти	-0.3
↓	Повноцінне дозвілля	-0.2
↓	Вміння жити в нових суспільних умовах	-0.1
↓	Можливість харчуватися відповідно до своїх смаків	-0.1
↓	Ініціатива і самостійність під час розв'язання життєвих проблем	-0.1
↓	Можливість мати додатковий зарібок	-0.1
	Упевненість у своїх силах	0.0
	Робота, що підходить	0.0
	Модний та красивий одяг	0.0
	Необхідний одяг	0.0
↑	Можливість повноцінно проводити відпустку	+0.1
↑	Рішучість у досягненні своїх цілей	+0.1
↑	Необхідні меблі	+0.1
↑	Сучасні економічні знання	+0.2
↑	Сучасні політичні знання	+0.2
↑	Здоров'я	+0.3
↑	Юридична допомога для захисту своїх прав та інтересів	+0.3
↑	Добротне житло	+0.4
↑	Необхідна медична допомога	+0.5

Рисунок 1. Показники, що формують загальний індекс самопочуття українців [1].

Результати вивчення згуртованості та благодійності, а також участі у даних заходах українців, на думку представників соціологічної компанії наступні: в порівнянні з минулим роком (коли на українців активно впливала пандемія Covid-19), в березні 2022 року суттєво — більше ніж удвічі — виросло відчуття згуртованості. На думку дослідників, «саме відчуття згуртованості забезпечило збереження емоційної стійкості та оптимізму українців на довоєнному рівні. І цілком можливо,

що саме згуртованість у найскладніший для країни час є магічним кодом української нації, що надає їй сили та незламності» [1]. Дійсно, було і в 2014 році, і в 2004-2005 роках. Тому, що «разом нас багато, і нас не подолати».

Рисунок 2. Показники емоційного стану українців [1].

Примітка: Емоційна стійкість — відсутність панічних настроїв; оптимізм — віра у позитивні зміни в найближчі півроку, згуртованість — відчуття єдності з народом. Значення метрик знаходиться в діапазоні 0...10, де 10 — максимальне значення [1].

Дана згуртованість проявляється у спільній боротьбі проти російської агресії: 46% опитаних допомагають ресурсами захисникам нашої держави, 43% — беруть участь у інформаційній боротьбі, 41% — допомагають населенню, 6% — захищають державу зі зброєю в руках [1].

У березні 2022 року, у порівнянні з березнем 2021 року, зросла оцінка українцями власної поінформованості у сфері економіки, політики та охорони здоров'я.

На думку дослідників, ці особливості можуть бути зумовлені двома чинниками: -по-перше, 82% опитаних зазначили, що у порівнянні з довоєнним часом вони збільшили перегляд/читання новин. Це відбулося за рахунок зменшення споживання розважального контенту, про що повідомили 78% опитаних.

-по-друге, 82% респондентів відповіли, що під час війни підтримують рідних, друзів, колег спілкуванням, 51% зазначили, що надають інформаційну підтримку.

63% респондентів відповіли, що спілкуються з близькими і колегами кілька разів на день.

Дослідження, проведене на замовлення ГО «Детектор Медіа» Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» спільно із соціологічною службою Центру Разумкова, у 2020 році, вказує на те, що для 23% українців джерелом інформації є родичі та друзі. Вірогідно, що під час війни цей канал отримання інформації став ще більш значущим [1].

Згідно з результатами опитування, 82% респондентів з початком військових дій залишалися вдома чи в межах області, 16% — переїхали в межах України чи за кордон, 2% — не відповіли на запитання. Після закінчення війни 19% українців *в першу чергу* планують зустріч з рідними та друзями, 11% — мріють повернутися додому (загалом 37% тих, хто змінив місце проживання, планують *після війни в першу чергу* повернутися додому), 10% знайдуть роботу та будуть працювати. Так що настрої українців цілком оптимістичні, а плани — досить різноманітні.

Рисунок 4. Готовність до дії та анти-міграційні настрої [1]

Варто зазначити, що з початком війни попри небезпеку для життя **помітно виросла готовність українців діяти, змінювати своє життя, готовність допомагати іншим, бути волонтером та бажання залишатися в Україні.**

На думку Євгенії Близнюк, соціолога, засновниці та директорки компаній Gradus Research та Corestone Group, під час проведення національного *трекінгового дослідження настроїв українців "Градус суспільства під час війни"* Gradus Research, яке здійснювалось через онлайн-опитування через смартфони, завдяки безперервній

роботи українських мобільних операторів, проводилось не лише з людьми, що залишилися в Україні, але і з тими, хто виїхав за кордон, проведено чотири хвилі опитувань, 28 лютого-1 березня, 8 березня, 28 березня, 20 квітня [2].

Перша хвиля дослідження показала посилення національної єдності, 61% респондентів вказали на згуртованість і спротив українського суспільства, як на запоруку перемоги. Цей чинник вийшов на друге місце після віри у Збройні сили України.

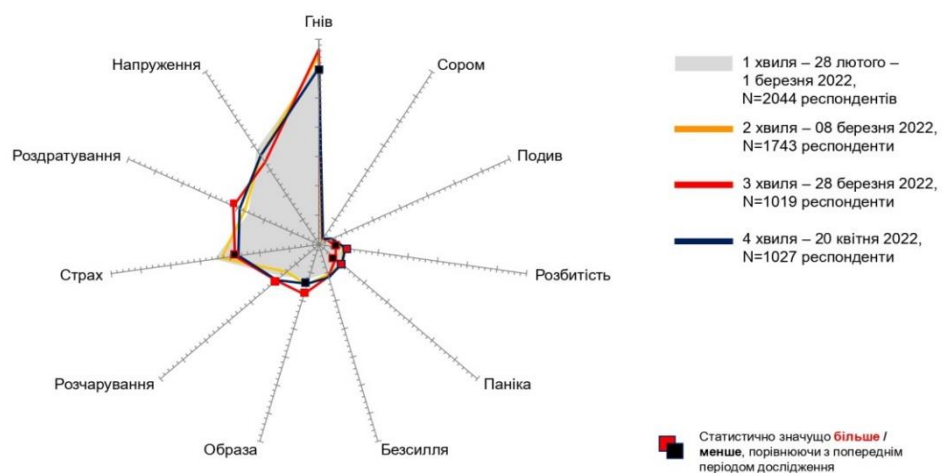
У третю хвилю про згуртованість заявили 86% населення країни.

У ключових питаннях спостерігається ще більша згуртованість. Українці відчують одну домінуючу емоцію відносно прямого військового вторгнення росії – гнів [2].

ЕМОЦІЇ, ЯКІ ВІДЧУВАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ З НАПАДОМ РОСІЇ НА УКРАЇНУ

динаміка

Gradus

База: всі респонденти

Опитування було проведено дослідницькою компанією Gradus Research методом самозаповнення анкети в мобільному додатку. Онлайн-панель Gradus відображає структуру населення міст з кількістю мешканців більше 50 тисяч у віці 18-60 років за статтю, віком, розміром населеного пункту та регіоном. Період проведення поля (2022): 1 хвиля - 28 лютого – 1 березня, 2 хвиля – 8 березня, 3 хвиля – 28 березня, 4 хвиля – 20 квітня. Розмір вибірки: 1 хвиля - 2144 респондентів, 2 хвиля – 1743 респонденти, 3 хвиля – 1019 респондентів, 4 хвиля – 1027 респондентів.

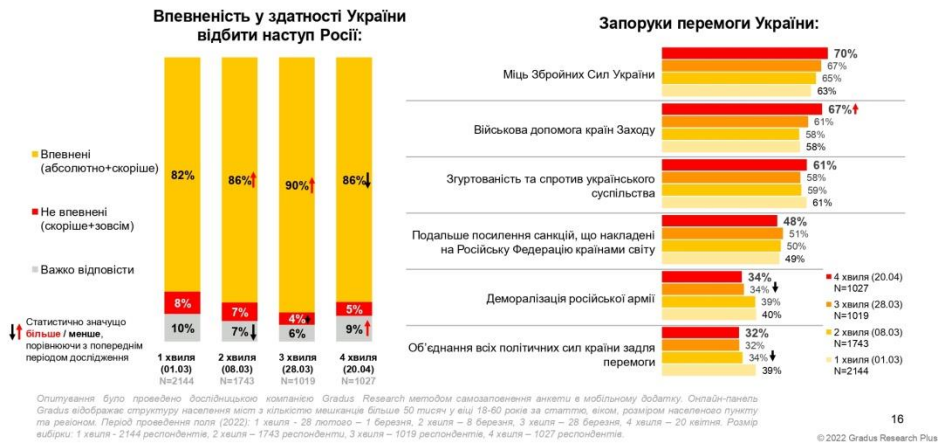
11

© 2022 Gradus Research Plus

Більшість українців вірить у перемогу України: 90% українців заявили про погіршення ставлення до російської федерації після початку війни. Цей тренд властивий усім регіонам, хоча, як зазначають дослідники, найстрімкішим він є у східному регіоні, на другому місці – північний [2].

ПЕРЕМОГА УКРАЇНИ

Кожен восьмий опитаний українець перейшов у побуті з російської мови на українську одразу після початку «операції з денацифікації».

Прихильники різних політичних сил згуртувались навколо президента, а підтримка Володимира Зеленського зросла до 85% (ті, хто вказали, що повністю або скоріше підтримують дії президента). На момент дослідження тільки 26% вважали найкращим результатом перемовин з Росією відвід військ з території України. 56% очікують підписання миру на умовах України [2].

Євгенія Близнюк вважає, що наш соціум має так звану «антикрихкість»: 4 роки тому економічний філософ Насім Таліб написав світовий бестселер "Антикрихкість. Про (не)вразливе у реальному житті", ввів тоді нове поняття – антикрихкість: «Деяким речам шок іде на користь; вони розквітають і розвиваються, стикнувшись із ним. ... Антикрихкість – не те саме, що гнучкість чи міцність. Гнучке витримує удар і лишається таким самим; антикрихкому ж удар йде на користь, воно стає кращим» (переклад Миколи Климчука).

Євгенія Близнюк вважає, що «це добре описує наш соціум» [2] і ми погоджуємось і підтримуємо цю думку стовідсотково.

Соціальна згуртованість є однією з базових доктрин розвитку сучасного суспільства, соціальна згуртованість припускає активну участь населення у вирішенні актуальних проблем сто життєдіяльності, у подоланні соціальної ізоляції

та соціальної дезінтеграції (бідності, бездомності, сирітства і т.д.) і українське суспільство під час війни продемонструвало і демонструє далі стійкість у розвитку соціальної згуртованості в усіх сферах діяльності суспільства.

Держави - члени Ради Європи розглядають соціальну згуртованість як пріоритетне в організації соціальної, культурного, політичного життя, а її досягнення як важливу умову захисту прав і людської гідності.

Список використаних джерел:

1. Бандурович Оксана, Алєканкіна Ксенія. Як українці почувають себе в умовах війни. *Вокс про війну*. URL: <https://voxukraine.org/yak-ukrayintsi-pochuvayut-sebe-v-umovah-vijny/>

2. Близнюк Євгенія. Наша слабкість стала силою. Як змінилося українське суспільство під час війни. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/5/7344136/>

3. Гриненко А.М., Кирилук В.В. Сучасні підходи щодо визначення понять соціальної згуртованості та соціального капіталу. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197262652.pdf>

4. Савченко С. В., Караман О.Л. Кіберсоціалізація молоді в умовах інформаційної війни Росії проти України. Вісник НАПН України, 2021, 3 (1). Методологічний семінар НАПН України. 2021. С. 1-5. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/142/183>

5. Kyrylyuk V.V. The main factors shaping social cohesion of society. *Visnyk Odeskogo nacionalnogo universytetu imeni I.I. Mechnykova. Seriya «Ekonomika»*, no 2(5). 2014. pp. 55-59

6. New Strategy and Council of Europe Action Plan for Social Cohesion approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 7 July 2010. URL: https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/2010Strategy_ActionPlan_SocialCohesion.pdf

ІНКЛЮЗИВНА ТА СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА: ГРАНІ СПІВПРАЦІ

INCLUSIVE AND SPECIAL EDUCATION: FACILITIES OF COOPERATION

Ісаєва Олена Володимирівна,
аспірантка 3 року навчання спеціальності
016 спеціальна педагогіка,
Національний педагогічний
університет імені М.П. Драгоманова;
начальник відділу дошкільної,
інклюзивної освіти та соціального захисту
департаменту освіти і науки
Дніпропетровської облдержадміністрації
isaevaev2008@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-6405-1427

Україна перебуває в кроці від отримання статусу кандидата до Євросоюзу. Але членство в ЄС містить не лише можливості в усіх сферах розвитку країни, а й необхідність дотримання певних стандартів і правил, зокрема в освіті. На шляху до європейських цінностей Україною визначено однією з основних тенденцій державної політики толерантне ставлення до людей з інвалідністю як до рівних членів суспільства, які мають однакові права на освіту, роботу, громадську діяльність тощо. Останнє десятиріччя державна політика у сфері освіти визначає пріоритетом реалізацію права на освіту всіх без виключення дітей, що дає змогу дітям з особливими потребами отримувати освіту не лише в спеціальних закладах, а за місцем проживання інклюзивно. Інклюзивне навчання, згідно із Законом України «Про освіту», є системою освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

З моменту ратифікації Конвенції про права осіб з інвалідністю у 2009 році до теперішнього часу майже закінчено формування нормативно-правової бази інклюзивної освіти всіх рівнів освіти: від законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», затверджених постановами Кабінету Міністрів України Порядків організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти, до низки наказів, листів та методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України щодо організації інклюзивного навчання на практиці. Вносилися зміни до нормативних документів, дотичних до питань, пов'язаних з організацією інклюзивного навчання. Починаючи з 2017 року щорічно виділяється субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами. Проведено низку всеукраїнських, міжобласних, регіональних семінарів, конференцій, круглих столів для різних категорій працівників сфери освіти та педагогічних працівників з питань запровадження інклюзивного навчання. Темі розвитку інклюзивної освіти приділяли і приділяють увагу як мас-медіа всеукраїнського рівня, так і регіональні СМІ.

Особливого розвитку інклюзивне навчання набуло у дошкільній та загальній середній освіті.

Порівнюючи кількісні показники охоплення дітей з особливими освітніми потребами інклюзивним навчанням у 2021/2022 навчальному році з 2017/2018 навчальним роком на прикладі Дніпропетровської області маємо такі результати.

Дошкільна освіта:

у 2017/2018 навчальному році інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти не було;

у 2021/2022 навчальному році 307 інклюзивних груп 184 закладів відвідує 502 дитини.

Загальна середня освіта:

у 2017/2018 навчальному році у 158 закладах в 355 інклюзивних класах 469 дітей з особливими освітніми потребами здобували освіту інклюзивно;

у 2021/2022 навчальному році у 448 закладах в 1842 інклюзивних класах навчається 2657 дітей з особливостями розвитку.

Отже, за останні чотири навчальні роки розпочато потужне формування мережі закладів дошкільної освіти з інклюзивним навчання, спостерігається збільшення у 6 разів кількості учнів з особливими освітніми потребами, які отримують освітні послуги інклюзивно в закладах загальної середньої освіти, це свідчить про те, що батьки дітей з особливими освітніми потребами позитивно сприйняли інклюзивне навчання і повірили в нього.

Разом з тим, поряд із значним зростанням кількості бажаючих отримувати інклюзивне навчання у масових закладах різного рівня освіти виникає низка організаційних, матеріально-технічних і кадрових питань. Зупинимось на питаннях, пов'язаних із забезпеченням психолого-педагогічної та корекційно-розвиткової складової освітнього процесу дитини з особливими освітніми потребами, а саме:

недостатня кількість асистентів вчителів;

катастрофічна (особливо в сільській місцевості) відсутність вузьких спеціалістів (логопедів, дефектологів, психологів). Недостатня кількість корекційних педагогів зводить нанівець якість інклюзивного навчання. Одним з шляхів вирішення такої проблеми на Дніпропетровщині для масових закладів принаймні у тих територіальних громадах, де розташовані спеціальні заклади, є використання саме ресурсу спеціальних закладів освіти (спеціальних шкіл та навчально-реабілітаційних центрів).

З року в рік зростає кількість вакансій на посаду асистент вчителя (у 2017/2018 навчальному році – 15 ставок, у 2021/2022 навчальному році – 148,5 ставок). Такий стан справ обумовлений з одного боку відсутністю в достатній кількості підготовлених спеціалістів, з іншого – низьким рівнем заробітної плати асистента вчителя.

Треба відзначити, що положення про навчально-реабілітаційний центр у редакції 2012 року надавало можливість зараховувати дітей, які навчалися інклюзивно у масових школах, до змінного контингенту навчально-реабілітаційного центру. Така

співпраця стала надійною фаховою підтримкою для дітей зі складними порушеннями, які прийшли навчатися інклюзивно до шкіл, в яких не було фахівців, що мають навички роботи з глухими, слабозорими чи сліпими дітьми, дітьми з розладами спектру аутизму, дітьми зі складними ментальними порушеннями, із синдромом Дауна тощо. Адже спеціальною педагогікою протягом останнього століття для навчання цих дітей було відпрацьовано дієві практичні методики, які можуть надати дитині зі складними порушеннями можливість отримати абілітацію надзвичайно високого рівня, вийти на однаковий рівень знань із однолітками, які не мають порушень і навчаються в загальноосвітніх закладах, вступити до вишів та успішно там навчатися. Зрозуміло, що заклад загальної освіти не має фахівців такого рівня у своєму штаті, бо в нього є зовсім інші завдання. Тому співпраця із закладами спеціальної освіти закривала «кадрову прогалину» закладів загальної освіти в цьому напрямі.

Але затвердження постановою Кабінету Міністрів України у 2019 році положень про спеціальну школу та навчально-реабілітаційний центр унеможливило таку співпрацю. З часом, враховуючи побажання педагогічних працівників масових шкіл з інклюзивним навчанням та звернення батьків, до положень були внесені відповідні зміни, які повернули можливість спеціальним закладам надавати корекційно-розвиткові послуги змінному контингенту. Слід зауважити, що навчально-реабілітаційні центри та спеціальні школи у багатьох випадках є осередками науково-практичних досліджень, методичних розробок, вони також надають фахову допомогу педагогам закладів загальної освіти, які працюють в інклюзивних класах (групах).

До речі, зі стрімким розвитком інклюзивного навчання в області не зменшилася кількість дітей з особливими освітніми потребами, батьки яких бажали навчати їх у спеціальних закладах. Так, у 2017/2018 навчальному році у 27 закладах спеціальної освіти навчалось 3933 дітей з особливими освітніми потребами здобували освіту; у 2021/2022 навчальному році у 28 закладах отримує освітні послуги 4473 таких дітей. З огляду на це можна зауважити, що кількість дітей, які навчаються в закладах спеціальної освіти, не залежить від зміни кількості дітей, які навчаються інклюзивно:

контингент закладів спеціальної освіти залишається практично незмінним, а ресурсом інклюзивного навчання є діти, що навчаються індивідуально.

Зважаючи на перелічене вище, слід визначити, що саме закладами спеціальної освіти акумулюється рівень фахових знань спеціальних педагогів, вони є осередками практичних напрацювань по різних напрямках спеціальної педагогіки і в багатьох випадках саме фахівцями із навчально-реабілітаційних центрів та спеціальних шкіл створюються науково-методичні матеріали, які в подальшому знаходять практичне використання, адже пишуть їх спеціальні педагоги, які щоденною практикою перевіряють якість теоретичних міркувань.

Така співпраця педагогів спеціальних закладів освіти та викладачів інклюзивних шкіл позитивно впливає на стан освіти дітей з особливостями розвитку на Дніпропетровщині. Сподіваємося, що в подальшому нормативними документами на рівні держави буде врахована та законодавчо закріплена можливість безцінної реальної вузькофахової допомоги, яку можуть надавати педагоги закладів спеціальної освіти учням інклюзивних класів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?find=1&text=%D1%86%D1%8C%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F#w1_1
2. Ісаєва О.В. Трансформація спеціальної освіти в умовах розвитку інклюзії: нормативно-правовий аспект. *Науковий журнал «KELM (Knowledge, Education, Law, Management)» № 6(34), 2020, 59 – 66.*
3. Положення про спеціальну школу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#n10>
4. Положення про навчально-реабілітаційний центр <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#n10>

5. Синьов, В.М., Шеремет, М.К., Руденко, Л.М., & Шульженко, Д.І. (2016). Освітньо-психологічна інтеграція школярів із психофізичними порушеннями в сучасних умовах України. *Актуальні питання корекційної освіти*. 7, 323–344.

**ПІДТРИМКА НАВЧАННЯ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

**SUPPORTING THE LEARNING OF PEOPLE WITH SPECIAL
EDUCATIONAL NEEDS MEANS INFORMATION AND COMMUNICATION
TECHNOLOGIES**

Kyselova Olesia Borysivna,

PhD in pedagogical sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Informatics,
Municipal establishment “Kharkiv humanitarian-pedagogical academy” of Kharkiv
regional council,

o.kyselyova@gmail.com

ORCID 0000-0002-8176-1615

Omelchenko Anetta Ivanivna,

PhD in pedagogical sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Teaching Artistic
Disciplines,

Berdyansk State Pedagogical University

omelchenkoanetta@gmail.com

ORCID 0000-0001-6463-8714

Ensuring everyone has an equal opportunity to make progress in learning continues to be a challenge around the world. In the conditions of rapid technological progress in all spheres of human activity, the inclusion of people with disabilities in the new educational

environment and providing them with equal opportunities becomes a necessary condition for the development and prosperity of the state. By developing a methodology that recognizes all people as individuals with different learning needs, inclusive education develops a specific approach to the pedagogical process that makes it more flexible to meet the basic learning needs of students, regardless of their physical, mental, and psychological capabilities.

Kolupaeva, L. Mishchyk, and others studied the leading ways of developing inclusive education in Ukraine. Many scientists have paid attention to the problem of ICT in inclusive education, namely: V. Bykov, V. Zabolotny, G. Gordiychuk, M. Kademiya, S. Kyrylchuk, O. Ovcharuk, O. Pinchuk, S. Cheb, and others. In the conditions of the rapid transformation of information and communication technologies, one of the urgent problems is the effective introduction of digital tools in the educational process, in particular in the education of children with special educational needs. The advantages of using digital tools in inclusive education are considered in the works of O. Budnyk, M. Kotyk, O. Nosenko, and others. However, in our opinion, this issue needs to be considered more carefully.

The work aims to highlight the possibilities of information and communication technologies as a means of supporting the learning of people with special educational needs.

People with special educational needs face many barriers in education: social isolation, lack of contact with peers, learning difficulties, and so on. A partial solution to these socio-educational problems is possible by increasing the availability of ICT for certain categories of the population, and the introduction of open access repositories with educational and scientific content that will provide alternative ways to acquire knowledge, despite the limitations of time or space [2].

According to UNESCO definition, inclusion is “a dynamic approach that encourages diversity and the perception of the individual characteristics of each child not as a problem, but as an opportunity to enrich the learning process”. In a broad sense, we can say that the educational environment will be common for all students, but at the same time, individual approaches will be created for each student, with the help of which he can calmly exist in

this environment. UNESCO promotes inclusive education systems that remove barriers that limit the participation and success of all students, take into account different needs, abilities, and characteristics, and eliminate all forms of discrimination in the learning environment [1].

The main forms of inclusive education include distance learning, the active use of interactive technologies, etc. Forms of distance learning are especially important in inclusive education: they allow people with various physical disabilities to receive a full-fledged education. It is quite possible and very convenient to study at home and communicate with classmates through social networks, video conferences, and chats. Also, through distance learning, you can fully communicate with the teacher and receive the same knowledge as students in regular classes. It is also important that an educational partnership is developed. This is one of the prerequisites for a full-fledged inclusive school.

In the context of the implementation of inclusive education, ICT implements the following functions: compensatory (technical support for traditional learning (reading and writing), partial facilitation of access to didactic resources, and establishing educational interaction); communicative (providing an alternative form of communication that allows people with disabilities to communicate in a more convenient way); didactic (availability of various pedagogical strategies for teaching people with disabilities).

To support inclusive education, we should mention both standard technologies (personal computers (desktops, laptops, netbooks, tablets, etc.) with built-in settings for people with disabilities) and assistive technologies (hearing aids, screen programs, keyboards with special capabilities, alternative communication systems, etc.) and available or alternative data formats (HTML; DAISY (digital format for recording digital audio books); Braille printers, displays and speech synthesizers, etc.), also learning applications, virtual learning environments, etc. However, ICT tools should be selected taking into account the specifics of people with special educational needs.

The use of ICT has some advantages, both general and specific to students and teachers. The common advantages are promoting the independence of students; overcoming

communication difficulties and barriers; the opportunity to demonstrate learning outcomes conveniently; opportunity developing learning tasks based on the individual skills and abilities of students. Benefits for students: independent access to educational information; performing tasks at your own pace (in asynchronous mode); use of ICT as a compensatory tool, and access to educational information in alternative ways. For some students, the use of technical solutions is the only way to express their needs and views, access some resources along with other people in the educational process, and demonstrate success in an accessible and convenient way. The advantages for teachers are the opportunity to communicate remotely with colleagues, gain relevant best practices with inclusive groups and share their own experience; the possibility of improving their skills in using ICT to support effective work with students; more opportunities for the preparation of didactic materials (in particular, through multimedia to properly influence the various sensory areas of students); electronic materials are easier to adapt to students' needs.

However, along with the advantages, there is a set of problems regarding the use of ICT in inclusive education: high cost and/or low availability of ICTs, especially affordable assistive technologies such as screen readers in the learner's language; negative attitude of teachers who do not see and underestimate the potential of ICT use by people with disabilities; insufficient support for teachers and students, which makes it impossible to consider ICT as a pedagogical tool, and not as an addition to traditional teaching methods.

Summarizing the above, it should be noted that ICT should be used pedagogically balanced and correctly. This will enable people with special educational needs to fully participate in the educational process and develop acceptable individual educational trajectories. The use of ICT as a didactic tool opens a new direction in educational transformation. Innovative technologies encourage the emergence of various pedagogical strategies for teaching people with special educational needs, which are becoming a real tool for inclusive education.

References

1. Inclusion in education. Leaving no learner behind. URL:

<https://www.unesco.org/en/education/inclusion> (date of application: 10.05.2022).

2. Suchasni zasoby IKT pidtrymky inkliuzyvnoho navchannia : navchalnyi posibnyk; za zah. red. Yu. H. Nosenko. Poltava : PUET, 2018. 261 s.

ТРУДНОЩІ У НАВЧАННІ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ, СЛУХУ ТА ІНТЕЛЕКТУ

DIFFICULTIES IN LEARNING AND IN THE SOCIAL LIFE OF CHILDREN WITH VISUAL, HEARING AND INTELLIGENT DISABILITIES

Олександр Козинець

кандидат педагогічних наук, доцент

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ol.kozynets@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6325-4783>

Євгенія Ліндіна

кандидат педагогічних наук, доцент,

Бердянський державний педагогічний університет

evgeniyalyndina.bgpu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4615-6807>

Серед нас є фахівці, які вже працюють в інклюзивному просторі, є задіяні, й дотичні до інклюзії та ті, хто лише починає вивчати це питання. Але для кожного буде актуальним інформація щодо врахування потреб та цінування особливостей кожної особистості.

Відповідно до Конституції України, ст.53 «Закону України про освіту», кожен має право на освіту. Кожен. Враховуючи це, з 2010 року в Україні активно почала розвиватися інклюзивна форма навчання, створюватися нормативно-правова база, відповідні закони, положення, що пояснюють процеси організації інклюзії в закладах освіти, регламентують забезпечення прав осіб з особливими освітніми потребами

(далі — ООП), їхню соціалізацію та інтеграцію, враховуючи потреби кожної особистості [3].

Але для початку окреслимо поняття «особа з особливими освітніми потребами». У цьому тлумаченні зроблено акцент на необхідності забезпечення додаткової підтримки в навчанні, враховуючи потреби та цінуючи кожную особистість [4].

Для більшого розуміння, хто ж підпадає під цю групу, визначені категорії осіб з ООП: особи, які мають захворювання, що потребують постійного медичного нагляду; особи, які опинились у складних життєвих обставинах, влаштовані до дитячих будинків сімейного типу, соціально-реабілітаційних центрів; особи, які проживають на тимчасово окупованій території; особи, які мають статус внутрішньо переміщених; діти-біженці та діти, які потребують додаткового та тимчасового захисту; особи, які здобувають спеціалізовану освіту та/або можуть прискорено опанувати зміст навчальних предметів одного чи декількох класів; з порушеннями психофізичного розвитку; з інвалідністю. Окрім цього, це ще й особи інших етнічних груп, віросповідань, обдаровані тощо [4].

Та до найбільшої групи дітей з ООП, які найчастіше потребують підтримки та підпадають під інклюзивне навчання належать діти з порушенням зору, з слуху, інтелектуального розвитку, мовлення, опорно-рухового апарату, з затримкою психічного розвитку, з емоційними та поведінковими розладами. І при цьому кожна дитина потребує й має право на врахування її потреб та цінування її особливостей! [1, 5].

Розглядаючи кожную категорію дітей з ООП, з'ясуємо її провідні характеристики та особливості.

До категорії **порушення зору** включаються всі порушення від незначного та глибокого зниження зору до функціональної та/або повної (тотальної) сліпоти. До порушень зору відносять сліпоту, слабозорість, косоокість. **Сліпі (незрячі) діти** — діти, у яких зовсім відсутні зорові відчуття, через що обидва ока втрачають спроможність до відчуття світла та кольоророзрізнення, або зберігається незначний

залишковий зір [6]. Комплексна оцінка дитини з порушеннями зору допоможе виявити *проблеми та труднощі у навчанні та суспільному житті*, серед яких:

- труднощі просторового орієнтування та мобільності внаслідок несформованих просторових уявлень і навичок орієнтування в просторі;

- труднощі сприймання власного тіла у просторі, порушення координації, рівноваги, нав'язливі рухи (розхитування корпусу, тупцювання на місці, перебирання пальців рук тощо); невідповідність конкретних уявлень їх словесним позначенням;

- зниження пізнавальної активності, недосконалість сприймання, неможливість спонтанного формування уявлень, мимовільного засвоєння знань, наслідування та самонавчання;

- порушення чи неможливість дистантного сприймання об'єктів та явищ оточуючого простору та, як наслідок, формування фрагментарних, викривлених уявлень про них;

- фрагментарність уявлення дітей з порушеннями зору якісно змінюють характеристики пізнавальних процесів: пам'яті, мислення, уваги, уяви;

- підвищена тривожність, невпевненість, зниження самооцінки, несамостійність; - бар'єри соціальної взаємодії та комунікації; порушення звуковимови через неможливість зорового наслідування за артикуляцією дорослого; невміння використовувати невербальні засоби спілкування;

- відсутність сформованих навичок самообслуговування (готування, прання, прибирання) та соціальних навичок (поведінка в магазині, користування громадським транспортом тощо); обмеженість вибору опанування конкретними професіями;

- обмеженість поведінкового досвіду під час відпочинку та розваг з однолітками, відстороненість від колективних ігор внаслідок нерозуміння правил гри, дій та очікувань інших дітей, втрата можливості бути успішним в цій діяльності без допомоги дорослого [1, 3].

До категорії дітей з **порушеннями слуху** належать діти, які мають стійке (слух відновити не можна), двостороннє (на обидва вуха) порушення слухової функції, при якому звичайне (на слух без застосування засобів компенсації) мовленнєве

спілкування з оточуючими ускладнене (туговухість) або неможливе (глухота). До порушень слуху належать глухота, туговухість, пізня втрата слуху, що виникає в дітей віком 3—4 роки та пізніше, які зберегли мовлення у зв'язку з відносно пізнім виникненням глухоти. **Глухота** — стійка втрата слуху, при якій розбірливе сприймання мовлення неможливе. **Туговухість** — стійке ураження слуху, яке викликає труднощі при сприйманні мовлення. Дітей з туговухістю називають слабчучими або зі зниженим слухом [6].

Труднощі участі дітей з порушеннями слуху у навчанні й суспільному житті:

- порушене/відсутнє слухове сприймання, загальне зниження пізнавальної активності, складності у комунікації є наслідками низки труднощів у освітній та соціально-комунікативній діяльності дитини з порушеннями слуху, зокрема:

- сприймання усного мовлення через: відсутність корекції слуху; наявність в довкіллі шумів чи ехо-ефектів; неможливість бачити обличчя мовця чи незвичність/незрозумілість артикуляції мовця; швидкість чи тривалість монологу; швидкість діалогу; наявність психологічних бар'єрів у спілкуванні;

- труднощі відтворення мовлення, що пов'язані з порушеннями звуковимови; помилковими відповідями або труднощами у відповідях, що викликані обмеженістю словника, нерозумінням виразів чи їх переносного сенсу, випущення граматичних форм чи частин мови тощо; несформованістю переходу функції слухового сприймання від «вчуся слухати» до «слухаю, щоб вчитися»;

- труднощі пізнавальної діяльності, що зумовлені зниженням обсягу й стійкості уваги; низьким темпом переключення уваги; труднощами в розподілі уваги; переважанні образної пам'яті над словесною (на всіх етапах і в будь-якому віці); домінуванні наочно-образного мислення над словесно-логічним;

- труднощі особистісної сфери та поведінки, що виявляються у: нерозумінні емоційних проявів оточуючих в конкретних ситуаціях; невмінні висловити власні почуття, бажання, прохання тощо; пріоритетному спілкуванні з дорослим (педагогом / батьками); обмеженні взаємодії з чуючими/нечуючими однолітками; завищеній самооцінці через надмірність позитивного оцінювання своїх досягнень з боку

дорослих; використанні невербальних засобів для залучення уваги співрозмовника, що можуть розцінюватися як прояви агресії, та інше [1, 2, 6].

Порушення інтелектуального розвитку — це виразне, незворотне системне порушення пізнавальної діяльності, яке виникає внаслідок органічного дифузного пошкодження кори головного мозку. Внаслідок порушення взаємозв'язку між пізнавальними та емоційними процесами дитина не має достатньо розвинених здібностей до контролю та самоконтролю власної поведінки. В дитини спостерігаються низький рівень активності та пізнання; її безпосередні потреби та емоційні прояви не підпорядковуються мисленню, а й, відтак — не усвідомлюються і не контролюються самою дитиною [6].

Труднощі у навчанні та участі дітей порушеннями інтелектуального розвитку у суспільному житті:

- труднощі виконання діяльності, що пов'язана з прийняттям швидких рішень, складних завдань; ускладнений процес формування соціальних потреб;

- відсутність навичок міжособистісного спілкування у соціальному середовищі; неправильна самооцінка, негативне сприйняття інших людей, егоцентризм, схильність до соціального утриманства.

Порушення інтелектуального розвитку не вважаються захворюванням і не піддається лікуванню, проте дитина в процесі надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг може прогресувати у своєму розвитку [1, 3].

Список використаних джерел:

1. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. К. : «Самміт-Книга». 262 с.
2. Порошенко М. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. К., 2019. 300 с.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 765 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами» (Зміни до Положення про Інклюзивно-ресурсний центр).
4. Проєкт Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки.

5. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. Колупаєвої А.А. К.: ТОВ ВПЦ «Літопис – ХХ» 2010. 255с.
6. Синьов М.В., Коберник Г.М. Основи дефектології. Навч. посіб. К. : Вища школа, 1994. 143 с.

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

APPLICATION OF MODERN INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN INCLUSIVE EDUCATION

Комарніцька Л.М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Під терміном «інклюзивна освіта» розуміється такий процес навчання та виховання, при якому люди з обмеженими можливостями незалежно від їх фізичних, психічних, інтелектуальних та інших особливостей включені до загальної системи освіти, при цьому враховуються їх особливі освітні потреби, надається необхідна спеціальна підтримка. В основу інклюзивної освіти покладено ідеологію, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей і забезпечує рівне ставлення до всіх людей, створюючи особливі умови для тих, хто цього потребує.

Навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я – одна з актуальних та дискусійних проблем сучасної освіти. Мета інклюзивної освіти полягає у створенні безбар'єрного середовища у навчанні та професійній підготовці людей з обмеженими можливостями. Сучасні інформаційні технології та наукові розробки здатні допомогти у вирішенні названої проблеми.

На даний момент спостерігається динамічний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, які гарантують ефективне навчання людей з обмеженими можливостями здоров'я. Інформаційні технології застосовуються для того, щоб забезпечити не лише доступність, а й якість освіти. Інформаційні технології у дистанційному навчанні є провідним засобом.

Використання сучасних інформаційних технологій дозволяє дітям з обмеженими можливостями брати активну участь у навчальному процесі. Так, наприклад, у разі порушень опорно-рухового апарату дана технологія дозволяє людині писати, а у разі зорових порушень уможлиблює процес читання. З цього погляду інформаційні технології дають можливість дітям вирішувати навчальні та соціальні завдання, мати доступ до інформаційних ресурсів. Крім того, дані технології дозволяють педагогам самостійно створювати для дитини навчальний матеріал з урахуванням її особливостей та потреб, а також максимально швидко та гнучко вносити необхідні зміни [2, с. 149].

Використання інформаційних технологій як дидактичного інструменту сприяє зміні підходів до навчально-методичного процесу та стимулює появу нових методів навчання, контролю отриманих знань, дозволяє звести до мінімуму відмінності між учнями та уможлиблює застосування сучасних педагогічних прийомів, спрямованих на покращення взаємодії учнів між собою та з викладачами. Крім того, в силу обмежених можливостей пересування деяких категорій здобувачів освіти, а також нестачі викладацьких кадрів, використання дистанційних методів комунікації виявляється актуальним для процесу навчання.

В умовах бурхливого технологічного розвитку у всіх сферах людської діяльності необхідною умовою розвитку та процвітання держави стає включення людей з обмеженими можливостями до нового освітнього середовища та забезпечення їм рівних можливостей.

Введення технологій дистанційного навчання у навчальний процес призводить до появи нових можливостей для реалізації проблемно-пошукової та проєктної діяльності здобувачів освіти [2, с. 79]. Так, в умовах інтерактивної телекомунікаційної

взаємодії педагогів зі студентами та студентів між собою природним чином формуються компетенції, необхідні для організації діяльності у суспільстві.

Сьогодні світ не сприймається без комп'ютеризації. З розвитком інформаційно-комунікаційних технологій впровадження інклюзивної освіти у закладах освіти стало доступнішим. Так, нове обладнання, нові технології дозволяють дітям з обмеженими можливостями здоров'я як початкової школи, так і середньої та вищої ланки, менш болісно проходити адаптацію в нових для себе умовах.

Для інформаційно-комунікаційних технологій у сучасній освіті відведено три головні ролі:

- компенсаторна роль полягає у технічній допомозі полегшення традиційних освітніх видів діяльності: читання і письма;

- дидактична роль являє собою процес використання інформаційно-комунікаційних технологій у цілому та зміна у зв'язку з цим підходів до навчання. Існує багато можливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій як дидактичного інструменту для створення відповідного навчального середовища;

- комунікаційна роль полягає у використанні інформаційно-комунікаційних технологій як систем підтримуючої та альтернативної комунікації.

Як висновок, варто зазначити, що впровадження та розвиток системи інформаційних технологій у дистанційній освіті веде до зняття бар'єрів в освітній, професійній та побутових сферах, самопізнанні, саморозвитку та самореалізації дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Список використаних джерел

1. Эпова Н. П. Управленческая культура проектирования развивающей среды в условиях организации и становления инклюзивного образования. *Культура и личность. Социализация и инкультурация*: кол. монограф. Чита, 2015. С. 79-88.
2. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

**INCLUSIVE EDUCATION IN VOCATIONAL EDUCATION
INSTITUTIONS: CHALLENGES AND PROSPECTS
ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Кучерак Ірина Володимирівна,
доцентка кафедри МПО та СГД
БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України
I.Kucharak@gmail.com
ORCID 0000-0002-4199-1328

Впровадження інклюзивного навчання у закладах професійної освіти України сьогодні, незважаючи на оновлення нормативно-правового забезпечення, все ще перебуває на етапі реалізації стартових можливостей. Така ситуація спричинена низкою проблем, поміж яких особливу увагу привертають потреба в оновленні матеріально-технічної бази, забезпеченні готовності педагогічних працівників до створення інклюзивного освітнього середовища, фінансовій підтримці з боку держави, сучасному методичному забезпеченні. Значно ускладнюють обставини впровадження інклюзивного навчання ситуація пандемії та початок війни в Україні.

Про наявність проблем, що сповільнюють процес розвитку інклюзивної професійної освіти зазначено і в законодавстві. Зокрема, у розпорядженні Кабміну[1] ситуація охарактеризована як критична, та окреслені основні проблемні моменти, пов'язані із впровадженням інклюзивного навчання: відсутність належного забезпечення «інформаційної, архітектурної та транспортної доступності до освітнього процесу» [1] у закладах професійної освіти.

Проблема посилюється у зв'язку із зростанням складності порушень та збільшенням загальної чисельності осіб із інвалідністю. Зокрема, за офіційними даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2019 р. чисельність осіб з інвалідністю становила 2659,7 тис. або 6,3 % від загальної чисельності

населення країни. Тільки з початку 2019 р. кількість людей з інвалідністю зросла на 91,2 тис. осіб, в тому числі дітей – на 10,5 тис. осіб [2, с.3]

Забезпечення інклюзивного навчання на належному рівні – це завжди неперервні пошуки відповідей на складні запитання, вирішення яких потребує, насамперед, ретельної підготовки педагогічних працівників до створення інклюзивного освітнього середовища та командної взаємодії.

Значні можливості для ефективного вирішення означених завдань передбачені змінами, що відбуваються у нормативно-правовій площині. Зокрема, мова йде про новий порядок організації інклюзивного навчання, що набув чинності 01 січня 2022 року[4].

Означене посилює актуальність порушеної тематики та потребу у забезпеченні спеціальної підготовки педагогічних працівників до організації інклюзивного навчання та створення інклюзивного освітнього середовища, а значить, і потребу у розробленні навчального-методичного забезпечення впровадження інклюзивного навчання.

Інклюзивне навчання – це, насамперед, забезпечення соціалізації кожної особистості, це унеможливлення ситуації, коли та чи інша особа, зважаючи на певні особливості розвитку, опиняється на узбіччі, поза освітою, поза суспільством. Значними можливостями для реалізації означеного володіє саме професійна освіта.

Окрім того, для професійної освіти інклюзивне навчання – це не лише забезпечення рівних можливостей для розвитку кожного учня, незважаючи на наявність чи відсутність психофізичних порушень. Це, насамперед, упевненість у майбутньому завдяки опануванню знаннями, уміннями і навичками в обраній професійній діяльності. Саме тому означене питання потребує пильної уваги та ефективних рішень уже сьогодні, без відтермінування на найближче майбутнє.

Найважливішими напрямками вирішення даної проблеми вбачаємо забезпечення потужної методичної підтримки, розроблення курсів підвищення кваліфікації у ракурсі підготовки педагогічних працівників до створення індивідуальних програм розвитку, індивідуальних навчальних планів, забезпечення адаптації і модифікації

навчальних програм.

Список використаних джерел

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку професійної(професійно-технічної) освіти на 2022-2027 роки (9 грудня 2021, №1619-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1619-2021-p#Text>
2. Л. Якушенко. Актуальні проблеми соціального захисту людей з інвалідністю: Аналітична записка. Серія «Соціальна політика, №9, 2019, 11с. , с.3
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (15.09.2021, №957). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-p#Text>

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДИСКУСІЇ В РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ EDUCATIONAL POTENTIAL OF DISCUSSION IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS WITH DISABILITIES

Кучеров Геннадій Геннадійович

кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
психології та соціокультурної діяльності імені Т.Г.Сосновської
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
(м.Кам'янець-Подільський Україна)

kucherovgennadij@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7979-0855>

Сьогодні традиційні моделі навчання, орієнтовані на схему «викладач – студент», дедалі частіше замінюються інтерактивними. Інтерактивний у перекладі з англійської означає діалоговий, що перебуває у взаємодії. Інтерактивні форми навчання представляють дидактичну категорію прийомів та способів організації та проведення лекційних, семінарських та практичних занять, що передбачають взаємодію викладача зі студентами та студентів один із одним. Студент стає домінантою процесу навчання.

Серед інтерактивних форм навчання виділяється дискусія. Вона виконує традиційну функцію – навчальну, тобто допомагає студентам засвоювати нові знання. Проте не менш важливою є функція виховна.

Насамперед проведення дискусії передбачає шанобливе ставлення до свого партнера по диспуту. Спростовувати можна найрішучішим чином, не ображаючи інших глузуванням, різкими словами, знуцанням, «навішуванням ярликів». Важливим є вміння слухати свого опонента, не перебиваючи його. Це необхідна умова правильного розуміння позиції іншої особи, правильної оцінки наявних протиріч. У жодному разі не слід у всьому суперечити опоненту. Іноді корисно погодитися з деякими його аргументами. Але, погодившись, намагатися показати, що вони не мають прямого відношення до предмета суперечки і не доводять правоти супротивника. Загалом дискусія виховує почуття впевненості, витримки, холоднокривності тощо.

Важливою проблемою у процесі дискусії є виховання толерантності і поваги до точки зору іншого. Усі суперечливі питання можуть негативно вплинути на емоційний стан чи почуття власної гідності студентів. Іноді говорять про те, що надавати їм повну свободу слова означає давати “офіційне схвалення” проявам екстремістських поглядів і підходів. Це з великою ймовірністю призведе до того, що інші студенти почуватимуться скривдженими, жертвами або маргіналами, до зростання напруженості та розколу як у групі, так і за її межами. Негатив, який студенти можуть відчувати до одногрупників у процесі обговорення різних точок зору, є головною причиною занепокоєння викладачів. Останні були свідками того, що

студенти часто ставали надто емоційними (особливо це стосується осіб з інвалідністю) та відчували себе зачепленими, розцінюючи коментарі одногрупників як особисту образу. Це особливо стосується дискусій на релігійні та міжкультурні теми.

Студенти можуть також відчувати, що викладач нападає на них або через те, що обговорювана тема, як їм здається, виставляє їх у поганому світлі, або через те, що думки, які вони щиро поділяють, виявляються неприйнятними або “неполіткоректними”. Це поширена проблема в Україні, де громади та школи, особливо у великих містах, мають дедалі більше мультикультурний та багатоконфесійний склад, зумовлений еміграцією та імміграцією (у тому числі пов’язаними з російсько-українською війною і переселенням людей).

Небезпека в цих ситуаціях полягає у тому, що це може призвести до самоцензури або навіть повної відмови студента від участі в дискусії (наприклад, у випадку обговорення питання про закриття церков московського патріархату чи переведення їх під юрисдикцію Київського патріархату) або зі страху перед загрозами і знущаннями, або від небажання уславитися «неполіткоректним» або зазнати остракізму з боку однолітків. Ось чому так важливо виховувати під час дискусій толерантне ставлення один до одного, до точки зору іншого.

Основними умовами успішного оволодіння студентами з інвалідністю дискусійних умінь є: вміння викладача вести дискусію; дотримання правил ведення дискусії; високий рівень активності студентів, зумовлений їхньою мовною підготовкою та мовними навичками. При цьому мета навчальної дискусії у вищому навчальному закладі – організувати продуктивну діяльність учасників, забезпечити постійне розгортання дискусії, тобто їхню потребу висловити свою точку зору, реалізувати такі прийоми та методи роботи, що допомагають розвитку творчої самостійності. Організація колективної роботи, що ґрунтується на дискусії, показує, що студенти, дискутуючи, звертаються як до викладача, так і до того, з чією думкою не згодні, до групи загалом. Організується такий полілог, який формує вміння, необхідні для роботи в колективі.

У ході проведення групових занять зі студентами з інвалідністю важливо забезпечити взаємодію з однокурсниками, професорсько-викладацьким складом вузу. Досвід соціальної взаємодії, комунікації з іншими учасниками навчального процесу стане у нагоді студенту в перспективі при вибудовуванні професійних відносин із роботодавцями та колегами. Успішна інтеграція в соціум, соціалізація студента, який зазнає труднощів із пересуванням, або мовного спілкування, або орієнтації у просторі, буде досягнута у разі, якщо на таких заняттях:

1) створюються ситуації, що стимулюють активність студентів у груповій роботі;

2) застосовують адаптовані технології, методи та завдання, що використовують сигнальні системи сприйняття інформації, що відповідають нозологічним особливостям студентів та враховують їх потенційні можливості роботи з інформацією;

3) студенти програвають різні статусні ролі при виконанні групової роботи: бути виконавцем, керівником, консультантом, замовником, аудитором тощо, коли студенти зможуть виявити всі свої потенційні можливості, апробувати їх у вирішенні найрізноманітніших завдань та повірити у свої можливості;

4) ставляться завдання, у яких студенти з інвалідністю зможуть повною мірою виявити такі якості, як: самостійність, вміння делегувати повноваження під час виконання відповідальних завдань, довіра однокорпусникам, відповідальність за результати групової роботи;

5) студенти з інвалідністю беруть участь у групових обговореннях, у дискусіях, аргументуючи свою точку зору, конструктивно ставлячись до критики та прийняття відповідальних рішень за результатами таких обговорень;

6) створена ситуація змагання, де студенти зможуть відчувати себе конкурентоспроможними членами суспільства;

7) на основі матеріально-технічного та програмно-технічного забезпечення відпрацьовується можливість застосування електронної освіти та дистанційних освітніх технологій під час організації групової роботи;

8) кожен студент з інвалідністю поставлений у ситуацію соціальної успішності та власної значущості під час виконання того чи іншого завдання у групі.

Завдяки режиму постійної співпраці (кооперації) студенти вивчають не лише дисципліни освітньо-професійної програми, а й набувають навичок міжособистісного спілкування та вміння працювати в команді. Ряд труднощів (брак досвіду міжособистісного спілкування, відсутність уміння працювати в команді, соціальне утриманство (прагнення «загубитися в натовпі»), неоднорідність завдань, страх перед дискусіями та публічними виступами, що зустрічається на початку такої діяльності, у процесі цілеспрямованої роботи починає успішно долатися. Важливо підкреслити, що академічна та соціальна успішність такого студента перебуває у прямій залежності від сформованості у нього навичок колективної комунікативної діяльності.

Виховний аспект дискусії, на нашу думку, полягає і у процесі формування навичок культури спілкування. Особливо це простежується при засвоєнні формул мовного етикету, де велика увага приділяється способам вираження згоди:

– Абсолютно вірно; Так; Звісно; Зрозуміло; Це так; Ви не помилились; Це точно; Мені нічого вам заперечити; Ви як завжди маєте рацію; Правильно; Безперечно; Я теж так думаю; Загалом я згоден; Я дотримуюсь цієї ж думки; Ви мене переконали; Ніхто і не сперечається; Нехай буде по-вашому; Я повністю поділяю Ваші погляди тощо.

Використовуючи прийом від зворотного, студенти самі визначають ті форми, які можна використовувати для вираження незгоди. При цьому абсолютно неприйнятними є такі вислови:

– Ти кажеш нісенітницю; Мені здається, що ти...; Ти думаєш, коли говориш?; Ти що з привітом? Ну, що ти кажеш?; Це кожен дурень знає тощо.

Таким чином, процес підготовки та проведення навчальної дискусії є дуже трудомістким, проте її виховні функції дуже значущі, тому необхідність їх застосування в освітньому процесі для студентів з обмеженими можливостями очевидна.

SOCIAL COHESION AND SOCIAL INCLUSION VS. SOCIAL TENSION

Marja Nesterova,

Doctor of Science in Philosophy, Full Professor,
Professor of the Department of Management
and Innovative Technologies of Social Cultural Activity,
National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine
marja@nesterova.com.ua; <https://orcid.org/0000-0001-6703-7797>

Nowadays whole evolution of humanity is confronted with in the age of global challenges. Since global challenges are problems of unprecedented complexity and social tension, we need to find the appropriate shift of a secular paradigm. We need a shift from a mechanistic picture of the world and on deductive logics towards accounts of emergence, of systemicity, informationality and conviviality. Social processes should be considered by their methodological foundations, building upon each other and providing together a transdisciplinary edifice of the sciences, in the end, for, and by the inclusion of, citizens. Viewed from such a combined perspective, the current social evolution is punctuated by a polyfurcation (earlier in synergetics bifurcation) similar to bifurcations other emergent systems have been facing. Synergetic approach claims that two independent parameters define the behavior of complex nonlinear system. Their dynamic balance could be the driver of its sustainable development. Emotional competence of individuals and social cohesion of society to be the signs of this dynamic balance. Obviously, the effective intercultural communications (based on emotional competence) are key factors of social cohesion and civil society's sustainable development accordingly. It means the important demand to the society – common values platform for dialog, for social cohesion. In the education and

other sphere of social innovations the significant space should be occupied by values as a driver of human behavior, impacting opinions, deeds and performance of an individual. The social communications to be correspondent to the modern world, which is very fast and unpredictable changing complex system. And humans need to change its adaptation strategies because of different cognitive and evolutionary niche [1]. Humans and their social systems are informational agents and, therefore, they are able to generate requisite information and use it to catch up with the complex challenges. This is not only informational but the social process as they can establish convivial rules of living together. The concept of the Global Sustainable Information Society describes the framework of necessary conditions of conviviality under the new circumstances as to be claimed by researchers from The Institute of a Global Sustainable Information Society in Austria (www.gsis.at). It means not only informational but social competence development. In this frame we can consider universities as a key focus of this process. During pandemic challenges we could notice at the European Union that the crisis has reinforced the universities' essential role of public service for their communities. The crisis has strengthened the community based concept of universities, in particular in UK. The third mission of universities is toward on social inclusion (and social cohesion) development because of its improvement of societal engagement. The phenomenon of societal engagement is a sufficient part of European universities life. It enhances the participation of the university communities into other sectors of society. The main principle is the creation of a knowledge environment based on mutual trust. We can consider the third mission of universities as a service to society. In a crisis this value-based approach is very effective in relations between universities and communities where they are based [3]. Value-based approach will lead to the social and economy community development. Accordingly, the educational dimension should be changed that to enhance the social cohesion processes for better communities strengthening. Effective intercultural communications and development of intercultural competence will help to reduce inequality and social tension. This is a quite complex problem even in communications between members of one culture. Intercultural competence and social cohesion development techniques will help to avoid the social

exclusion of vulnerable groups (internally displaced persons, migrants, poorest social clusters representatives etc.). Social cohesion development will solve other problems of social tension and allows to increase the level of social inclusion. [1].

To overcome societal challenges, social tension it is necessary to create a holistic, collaborative approach to building a continuum of social cohesion for individuals and communities affected by crisis. The key role in the creation of this social cohesion dimension should play universities as drivers of social innovations and social inclusion. Therefore, universities should provide a services of direct crisis counseling, deliver professional trainings, establish and manage the Resilience Centers. Communication and leadership are a key element to overcome a multi-faceted crisis. University leaders have to provide teaching staff with adequate tools, establish new working methods, increase the communication and provide direction; at the same time, they have to keep in mind the wellbeing of their staff and student communities [3]. Firstly, it demands monitoring and evaluation of social cohesion and social tension in educational and social communities [2]. At second, it demands practical steps on social cohesion and social inclusion development. Therefore, the best European practices of the realization of third mission of universities, technologies of social inclusion development should be widely discussed and implemented in our educational and social dimensions.

References:

1. Nesterova M. Intercultural dialogue and social cohesion development vs. social tension. " The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2019", International Scientific Conference (2019 ; Kyiv). International Scientific Conference "The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2019", April 23-24, 2019: [Abstracts] / Ed.board: A.Konverskyi [and other]. – Kyiv: Publishing center "Kyiv University", 2019. – p. 235
2. Nesterova, Marja & Dielini, Maryna & Zamozhskyi, Andrii. (2019). Social cohesion in education: Cognitive research in the university community. International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education. 7., p.19-27..
3. The world of higher education after COVID-19 – The way of access:

**РОЛЬ ПОЗИТИВНИХ ЕМОЦІЙ ТА ПОЧУТТІВ У СФЕРІ ЛЮДСЬКИХ
ВЗЄМОСТОСУНКІВ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОГО СЬОГОДЕННЯ
THE ROLE OF POSITIVE EMOTIONS AND FEELINGS IN THE FIELD OF
HUMAN RELATIONSHIPS IN THE CONDITIONS OF THE UKRAINIAN
PRESENT**

Пархомук Т.М., студентка 2 курсу
спеціальності 231 «Соціальна робота»
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: parhomyk160203@gmail.com. tana160203@ukr.net.
Науковий керівник: *Бачинська М.В.*,
кандидат педагогічних наук, викладач
кафедри соціальної роботи, психології та
соціокультурної діяльності імені Т.Г Сосновської.
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
Україна, м. Кам'янець-Подільський

Сьогодні наша країна проживає складні часи, а саме військові. І може здаватися, що в цей складний період часу на повноцінні прояви позитивних емоцій та почуттів немає достатньої внутрішньої сили, умов та часу. Безперечно, є ситуації, коли це справді так. Особливо коли людина мусить вмикати «холодний стратегічний розум» і спрямувати всю свою енергію на захист себе та рідних. Та не варто забувати, що турбота про власний позитивний емоційний стан, коли для цього є хоча б найменші можливості, є такою ж важливою частиною боротьби за успішне майбутнє України.

Слова «емоція» і «почуття» часто вживаються як синоніми, але ці поняття потрібно і вміти розрізняти. Адже почуття — це і внутрішнє ставлення людини

до того, що відбувається в її житті, до того, що вона знає чи робить; вони переживаються в різних формах.

Емоційно-чуттєву сферу в різних аспектах досліджували різні вчені. Так, В. Барабанчики і Т. Майков вивчали розуміння (ідентифікацію) емоцій людей. Сутність досвіду як основної структурної одиниці емоцій і почуттів визначили вчені Л. Виготський, К. Платонов, Ф. Василюк та ін. Пан Сельє створив концепцію стресу як емоційного стану, розробив когнітивну теорію емоцій. Українські психологи П. Ващенко та О. Запорожець присвятили свою роботу вивченню розвитку емоційно-вольової сфери людини та ін.

Проте, незважаючи на значну кількість визначень і психологічних досліджень з проблеми емоційно-чуттєвої сфери людини, питання емоцій і почуттів у житті людини недостатньо висвітлено, що зумовлює актуальність даної теми.

Емоції завжди суб'єктивні. Вони виконують функцію відображення суб'єктивного ставлення людини до навколишнього середовища та до себе.

Узагальнення емоційних відносин відбувається тоді, коли людина узагальнює емоційні враження та знання і керується ними у вираженні свого ставлення до чогось. Наприклад, позитивне ставлення людини до фізичного виховання буде узагальненим і стійким, а потреба у вправах стане її переконанням, якщо вона усвідомить роль будь-якої фізичної активності для свого розвитку, то регулярно отримуватиме від неї задоволення. Суб'єктивні почуття людини є показником того, як задовольняються її потреби. Такий погляд на формування емоцій називається інформаційною концепцією емоції [1].

Зазначимо те, що емоції виконують регулюючу функцію, повідомляючи людині про сприятливий або несприятливий розвиток подій. Вони поділяють на: примітивні (переживання, пов'язані із задоволенням або незадоволенням фізіологічних потреб); вищі (переживання, які є результатом задоволення духовних потреб); позитивні (емоції, пов'язані із задоволенням потреб); негативні (емоції, які викликають почуття невдоволення і вимагають змін); стенічні (емоції, що підвищують активність

людини); астеничні (емоції, які пригнічують життєдіяльність організму, знижують енергетику суб'єкта).

Зауважимо, емоцій мають свої властивості, зокрема це:

- Полярність – вказує на можливість зміни будь-якої емоції, її протилежності (задоволення – невдоволення; радість – смуток; любов – ненависть).

- Цілісність – домінування над іншими станами та реакціями, охоплення всього організму. Зв'язок з життєдіяльністю організму: з органами кровообігу, дихання, травлення, ендокринними та зовнішніми секреторними залозами.

- Амбівалентність – одночасне переживання протилежних емоцій (сльози радості, муки творчості).

- Інтенсивність – властивість, що вказує на вираженість емоційного явища [2].

Тривалість емоційних явищ характеризується часом їх існування. Активність – здатність емоцій стеничним або астеничним чином впливати на діяльність.

Глибина емоційних явищ залежить від того, якими подіями, пересічними чи життєво важливими, вони викликані, а також від того, в якому зв'язку між собою перебувають ці явища.

Емоції, як і психічні процеси, дають відображення і пізнання навколишнього світу. Але, на відміну від сприйняття, пам'яті, мислення, емоції відображають реальність у вигляді переживань. Досліджуючи світ, люди по-різному сприймають предмети і явища. Якщо одні події викликають захоплення, то інші — смуток, гнів тощо. Ентузіазм, гнів, радість – це прояви суб'єктивного ставлення людини до навколишніх предметів і явищ, її емоційних переживань [3].

Важливо зазначити, що емоції є психічним відображенням у формі переживання життєвого сенсу явищ і ситуацій. Емоційні переживання відображають життєво важливе значення інформації. В такому випадку, якщо предмети чи явища задовольняють потреби людини або сприяють їх задоволенню, то у нього виникають позитивні емоції, якщо ні – негативні.

Звертаємо увагу на те, що слід вміти задовольнятись різним: як великим, Так і чимось малим (на перший погляд незначним).

Варто бути вдячними Богові та оточуючим людям за кожен їх доброзичливий вплив на наше життя.

Варто вкладати свій час та сили на волонтерство, на різноманітну фізичну, ментальну, душевно-духовну та матеріальну допомогу потебуючим людям; тим, кому важче, ніж нам.

Відповідно, вище названі життєві правила та поради допоможуть справлятися з негативними емоціями та будуть чинити вагомий вплив на формування позитивних почуттів в особистості.

Узагальнюючи вище викладені нами матеріали зазначимо, що в умовах нашого українсько-європейського сьогодення керувати власними емоціями – чи не найважливіше, що ми можемо зробити, що є в наших силах. Адже резервування позитивних емоцій в організмі доповнює стійку енергію, необхідну для подальшого функціонування. То ж людина яка вміє керувати своєю емоційно-чуттєвою сферою здатна надихати, підтримувати та заспокоювати себе та інших, що вкрай важливо та затребувано у ці складні часи.

Список використаних джерел:

1. Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Основы теоретической психологии [Електронний ресурс]. URL: <https://psylib.org.ua/books/petya01/index.htm>.
2. Варій М.Й, Ортинський В. Л. Основы психологии і педагогіки: навчальний посібник. / для студентів вищих навчальних закладів Львів: Ініціатива, 2006. 378 с.
3. Варій М.Й. Загальна психологія. Навчальний посібник / Варій М.Й. 2-ге видання, виправлене та доопрацьоване. Київ: «Центр учбової літератури», 2007. 968 с.

ВИКОРИСТАННЯ КОГНІТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ПРИ ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Пацай Богдан Дмитрович

к.ф.-м.н., доцент

доцент кафедри статистики,

інформаційно-аналітичних систем і демографії

економічного факультету

Київський національний університет імені Т. Шевченка (м. Київ, Україна)

e-mail: b.pacaj@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5636-9219>

Соціально-економічні перетворення, в умовах яких останнім часом розвиваються відносини в українському суспільстві, вимагають від системи освіти переорієнтації на вивчення й задоволення освітніх потреб кожного окремого здобувача. Це обумовлює необхідність розробки й упровадження освітньої стратегії діяльності в навчальних закладах, що створює базу для прийняття управлінських рішень щодо розширення, оновлення або скорочення освітніх послуг, що надає заклад, яка задовольнятиме освітні потреби кожного здобувача, не залежно від способу надання освітніх продуктів. Крім того, вона створює позитивний імідж закладу й, що на сьогодні є край актуальним, сприяє формуванню освітніх потреб з метою піднесення освіти як соціальної цінності [1].

Когнітивне моделювання є одним із ефективних методів, що використовується для дослідження слабо структурованих систем, зміст якого полягає в пошуку механізмів, які об'єднують різні наукові напрями досліджень проблем прийняття рішень при управлінні цими системами. Зазвичай моделювання являє собою циклічний процес, у якому знання щодо досліджуваної проблеми розширюються й уточнюються, а вихідна модель постійно вдосконалюється. Когнітивне моделювання, що ґрунтується на сценарному методі, дозволяє об'єднати як якісні, так і кількісні підходи.

Основне призначення когнітивних моделей полягає в якісній характеристиці складних систем завдяки опису взаємозв'язків між елементами системи. Основними перевагами застосування когнітивних моделей є можливість предметного

представлення фізичної області, що моделюється, та оцінки застосування різних стратегій при прийнятті рішень, можливих наслідків рішень, формалізація чисельно невимірних факторів. Проте, виникає й низка проблем: складність визначення оптимальних стратегій досягнення поставленої цілі, необхідність генерації нових моделей при зміні переліку концептів, їхнє застосування здебільшого потребує додаткового аналізу та інтерпретації.

Когнітивне моделювання несе суб'єктивний характер, адже складається експертом, тому може виявитися цілком неточною, але є необхідним для посилення професійних компетентностей здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Зінчук Н. Маркетингові комунікації як фактор успіху навчального закладу на ринку освітніх послуг. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/17438/1/%D0%97%D1%96%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%B A.pdf> (дата звернення: 10.05.2022)

МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ ТА ЛІКВІДАЦІЇ ЇЇ НАСЛІДКІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЗАГРОЗИ

THE INTERNATIONAL DIMENSION OF THE CHERNOBYL DISASTER AND ITS CONSEQUENCES: PROSPECTS AND THREATS

Петрова А. Г.

3 курс, група МВ-19002Б, спеціальність «Міжнародні відносини»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Email: nastiakononova894@gmail.com

Серед подій, які мають значний вплив на розвиток світу і закарбувалися у пам'яті людства назавжди, є інцидент на пряму пов'язаний з Україною. Техногенна катастрофа, яка сталася 26 квітня 1986 р. на 4-му енергоблоці Чорнобильської АЕС, засвідчила, що аварії, пов'язані з мирним атомом, призводять до глобальних наслідків

та впливають на життєві інтереси багатьох країн. Для подолання наслідків катастроф такого масштабу вимагають ресурсів, які виходять далеко за межі економічного та технологічного потенціалу окремої країни та вимагають скоординованих зусиль світової спільноти.

Найбільш поширеною та ефективною формою такої участі було надання міжнародної технічної допомоги Україні на двосторонній та багатосторонній основі. Це створює низку проблем, пов'язаних із правовим регулюванням реального надання міжнародної технічної допомоги, а також підвищенням її ефективності та подальших перспектив її використання. Все це потребує теоретичного осмислення правових аспектів міжнародної технічної допомоги як такої, її переваг, недоліків та можливостей застосування, різних напрямків міжнародного економічного співробітництва в Україні, зокрема у сфері подолання наслідків аварії на ЧАЕС.

Розглядаючи вплив Чорнобильської катастрофи, слід виокремити наступні групи наслідків: соціальні, медико-демографічні, еколого-біологічні та економічні.

Пройшовши рубіж 36-ї річниці Чорнобильської катастрофи медико-демографічна ситуація на радіоактивно забруднених територіях продовжує бути складною в умовах демографічної кризи, що триває в Україні, а на радіоактивно забруднених територіях ці негативні зміни відбувалися роками. Погіршенню демографічної ситуації сприяла розпочата в 1991 р. соціально-економічна криза, незадовільне медичне обслуговування, низький рівень життя, несприятливий, зокрема, дякуючи Чорнобильській катастрофі, екологічна ситуація та політична нестабільність.

Аварія порушила нормальне життя і виробництво в багатьох регіонах УРСР, БРСР і РРФСР, призвела до зменшення виробництва електроенергії для економіки, завдала значної шкоди сільськогосподарським і промисловим об'єктам, пошкоджено ліси та водні ресурси.

Масштаби соціально-економічних втрат, завданих Україні, непропорційні реальному економічному потенціалу країни щодо їх ліквідації в найближчі десятиліття, що потребує подальшої допомоги з боку міжнародного співтовариства.

В Україні за короткий термін була створена наукова радіоекологічна школа, яка забезпечила моніторинг забруднених територій, своєчасну об'єктивну оцінку радіаційного стану, розроблено та адаптовано до конкретних умов навколишнього середовища рекомендації для сільського, лісового та водного господарства, обґрунтовані радіаційні норми та контрольні стандарти забруднення ґрунту та вода, а також продукції сільського та лісового господарства.

На сучасному етапі, відповідно до Закону України «Про правовий режим території, яка постраждала від радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», забезпечення належного рівня радіаційної безпеки населення на території, що постраждала від радіоактивного забруднення через Чорнобильську катастрофу здійснюється завдяки:

- дозиметричній паспортизації населених пунктів України;
- контролю рівня радіоактивного забруднення харчових продуктів, лісопродукції тощо;
- проведення заходів щодо радіологічної реабілітації забруднених територій.

Загалом розвиток міжнародної допомоги йшов у двох основних напрямках: гуманітарному та технічному. Гуманітарну допомогу надавали міжнародні програми та організації – Європейська комісія за програмою TACIS, Програма розвитку ООН, ЮНЕСКО та окремі країни – США, Великобританія, Японія, Німеччина, Франція, Іспанія, Куба та багато інших.

За результатами існуючої практики розроблено окремі напрями міждержавного співробітництва з подолання наслідків аварії на ЧАЕС, а саме:

- надання міжнародної технічної та гуманітарної допомоги;
- розробка та впровадження стандартів ядерної безпеки та заходів щодо запобігання, раннього попередження, «...пом'якшення та подолання наслідків аварій...» тощо;
- об'єднання фінансових ресурсів для подолання та мінімізації наслідків ядерних аварій;
- реалізація конкретних спільних проектів у зв'язку з Чорнобильською АЕС.

Вони реалізуються на основі загальних і відповідних галузевих принципів міжнародного права шляхом укладання багатосторонніх і двосторонніх міжнародних договорів у традиційних організаційно-правових формах міждержавного співробітництва, таких як пряме співробітництво між державами на двосторонніх і багатосторонніх засадах та використання міжнародних організацій як інституційні форми двостороннього співробітництва.

Таким чином, було створено відносно цілісний організаційно-правовий механізм міждержавного співробітництва у подоланні наслідків аварії на ЧАЕС. Як наслідок, ефективність такого співробітництва в кінцевому підсумку визначається національним виконанням міжнародно-правових зобов'язань, що потребує конвергенції/гармонізації з урахуванням критеріїв та принципів ядерної та радіаційної безпеки, а також практики Європейського Союзу та інших розвинених країн, які використовують атомну енергетику, враховуючи Стандарти ядерної безпеки МАГАТЕ та інших міжнародних організацій тощо.

Вчені та уряди активізували зусилля щодо підвищення безпеки атомних електростанцій, а програми та стратегії розвитку атомної енергетики, розрахунок економічної ефективності в цій сфері стали більш прозорими. І стало відомо багато фактів, які раніше ігнорувалися або свідомо приховувалися від громадськості. Зокрема, реальна вартість електроенергії, виробленої атомними електростанціями, була значно вищою, принаймні втричі, якщо скласти витрати за весь цикл – від видобутку урану до захоронення та зупинки застарілих АЕС.

Можна з упевненістю сказати, що після Чорнобильської катастрофи в Європі почалося поступове переосмислення та скорочення ядерних енергетичних програм. Слід також мати на увазі, що більшість реакторів у багатьох країнах застаріли, стають менш рентабельними та несуть значні ризики, тому більшість планів будівництва нових АЕС після аварії на ЧАЕС провалилися. Більше того, не введені в експлуатацію готові та майже завершені станції, в т.ч. в Україні, через активний суспільний опір будівництво атомних електростанцій у Криму, в Чигирині та в околицях Одеси було призупинено, хоча на їх будівництво було витрачено значні кошти та матеріальні

ресурси.

Аналізуючи ситуацію та перспективи атомної енергетики в контексті європейських тенденцій, слід зазначити, що Україна має власні плани розвитку на найближчі роки, фінансування яких сягає 15 мільярдів доларів США. Ця галузь є основою енергетичної незалежності нашої країни. Зазначимо, що Україна посідає шосте місце у світі за розвіданими запасами урану.

Висновок.

Особливе значення для Чорнобильської зони відчуження має міжнародне співробітництво у сфері ядерної та радіаційної безпеки з урядами-донорами та стратегічними партнерами в рамках спільних програм чи двосторонніх угод, а також участь у регіональних екологічних заходах. Незважаючи на те, що після Чорнобильської катастрофи минуло понад 30 років, співпраця між Україною та ЄС щодо наслідків Чорнобильської АЕС є важливою для енергетичної безпеки Європи. Зазначимо, що хоча ситуація в постраждалих районах кардинально змінилася, негативні наслідки Чорнобильської катастрофи ще не повністю ліквідовані.

Таким чином, глобальний характер Чорнобильської трагедії показує, з одного боку, як проблеми регіонів стають ключовими у глобальному вимірі, торкаючись певною мірою багатьох країн європейського континенту, а з іншого – мобілізує міжнародну громади для вирішення екологічних проблем з метою запобігання рецидивам катастроф.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ В ВОЄННИЙ ЧАС PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF COMMUNICATION IN WARTIME

Пещанюк Богдан,
студент спеціальності 053 «Психологія»
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Науковий керівник:
Пещанюк Надія Олексіївна,
викладач Відокремленого структурного підрозділу Кам'янець-Подільського
фахового коледжу НРЗВО
«Кам'янець-Подільський державний інститут»,
e-mail: peshchaniukn.o@ukr.net

Спілкування, взаємодія та побудова комунікації у сучасному суспільстві є одним з актуальних питань сьогодення. Встановлення контактів, підтримка та розвиток психологічного взаємозв'язку між людьми, представниками різних культур, професій, вікових категорій, які перебувають в різних соціально-політичних та економічних обставинах є вкрай важливими для розвитку суспільства та комунікації в ньому.

Залежно від типу партнера у спілкуванні розрізняють адресати: адресат реальний (дійсний) і гіпотетичний (уявний партнер), узагальнений прогнозований адресат, масовий, публічний адресат.

Спілкування психолога під час воєнного стану з різними представниками професій, різних політичних поглядів, представників культур активізує роботу зі стабілізації психологічного стану людини у контексті комунікації та взаємодії. Зокрема, настрій та психологічний стан людей на війні не менш важливий, ніж справні зброя і техніка.

Коли людина перебуває в кризовому стані, в житті людини і суспільства відбуваються жахливі та неочікувані події: люди спочатку відчують шок, тривогу, діють автоматично, за програмою виживання; розум намагається перебирати варіанти майбутнього, щоб якось підготуватися до нього - і не має можливості це виконати, а планування обмежене до декількох годин.

Після цього повертаються базові емоції, після шоку можуть прийти, зокрема, відчай, жах, заперечення і т. д.

Ейфорія не може триматися весь час - це не економно для ресурсу психіки. Нормальним є коливання настрою (див. Рис. 1. Цикл змін настрою), адже

найстрашніше – не знати, що з людиною коїться і думати, що почуття, страху буде тепер назавжди. Довгий час боятися чи тривожитись не вигідно нашому організму, і він знайде, як впоратися й з цими відчуттями.

ЦИКЛ ЗМІН НАСТРОЮ

Рис. 1. Цикл змін настрою

Психологія спілкування полягає у тому, що людина, здатна поставити себе на місце інших людей і зрозуміти хід їхніх думок, немає необхідності турбуватися про своє майбутнє. Якщо людина вміє спонукати до діяльності інших людей, то вона реалізується в якості керівника.

В час, коли відбувається вторгнення рф на території України особливо гостро постає питання комунікації. Крім того, спілкування – це необхідна умова та важливий фактор існування та соціалізації людини як особистості. У процесі спілкування кожен індивід одночасно є суб'єктом і об'єктом взаємодії. Оскільки один із тих, хто спілкується, стає об'єктом впливу іншої людини, то він стає тією ж мірою і об'єктивною обставиною життя цього індивіда, другий - обставиною життя першого. Під час війни існують певні особливості спілкування, а саме:

- в умовах воєнного стану надзвичайно важливо підтримувати внутрішню комунікацію незалежно від того, чи продовжують люди працювати, чи робота призупинена. Регулярне спілкування дозволяє колективу певної організації впоратися з стресом, отримати відчуття впевненості (різні форми спілкування - щоденні спільні он-лайн наради, вузькі zoom-зустрічі, присвячені певним питанням);

- відвертість дозволяє досягти емоційної рівноваги. Вкрай важливо потрібно вербально підтримувати людей, а також пояснювати складні питання, подальші кроки; слід говорити з колективом про важкі і непрості моменти з розумінням реального стану справ.

- увага до усіх, адже вкрай важливо помічати тих людей, які з певних причин залишились поза увагою колективу, очікують співчуття, підтримки або заохочення.

Комунікація, особливо під час воєнного часу, дозволяє згуртуватись, підтримати один одного та найбільш активним учасникам залучати спільноту до генерації загальних рішень. Емоційно сильні колективи – це колективи об'єднані цінностями, які згуртовують та надихають до спільних дій, зменшує імовірність панічно-депресивних настроїв.

Список використаних джерел:

1. Алюшина Наталія. Психологія війни. Як знайти сили і не втратити здоровий глузд. URL:

https://lb.ua/blog/natalia_aliusyna/512605_psihologiya_viyni_yak_znayti_sili_i.html

2. Філоненко М. М. Психологія спілкування. Підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.

СИСТЕМНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ФОРМУВАННЯ ТРУДОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ОСВІТЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Пісняк Валентина Степанівна

аспірантка, викладачка кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі факультету початкової освіти Уманського державного

Нині в Україні починають активно створюватися регіональні моделі інклюзивної практики навчання, за умови яких діти з особливими освітніми потребами (діти з інвалідністю, які тривалий час хворіють, діти з особливостями розвитку, обмеженими можливостями здоров'я) включаються в загальноосвітній процес. Але залучаються не стихійно, а під час створення в навчальному закладі спеціальних умов навчання.

В історичний період, коли знання виявилися найважливішим основним ресурсом, швидкий прогрес в знаннях і легкий доступ до інформації стає рушійною силою економічного і соціального розвитку. Генеральний секретар ООН окреслив значення інформаційних технологій в освіті дітей з особливим освітніми потребами в такий спосіб:

1. Інформаційні та комунікаційні технології є одними з рушійних сил глобалізації. Вони об'єднують людей і приносять нові інструменти для розвитку. В галузі освіти, широке впровадження нових цифрових технологій становить великі можливості і ініціює нові педагогічні підходи до зростаючих вимог сучасного суспільства.

2. Таке бачення розвитку інформаційного суспільства передбачає застосування нових педагогічних технологій і відповідних методів навчання. У зв'язку з цим, інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) стали найбільш підходящим інструментом, який може допомогти людям з різними вимогами навчання здійснювати своє право на освіту, зайнятість, соціальне життя і відпочинок, а також доступ до інформації. Використання нових технологій в сфері освіти повинно посилити незалежність, інтеграцію, і рівні можливості для всіх людей [1].

Останні 20 років принесли багато чудових інновації в освіту, в тому числі початкову. Традиційний текст, звук, графіка, відео об'єднані в єдиний документ – «мультимедійний». Комп'ютерні системи, телефони, і телебачення стають все більш

інтегрованими. Різні програми інформаційних і комунікаційних технологій відкрили – і будуть продовжувати відкривати все більше і більше можливостей в галузі освіти та професійної підготовки. Технології швидко виявляється застарілим, вимагаючи нових навичок і знань. Адаптація можлива тільки, коли вони засновані на чіткому розумінні в сфері ІКТ.

Роль ІКТ у формування трудових компетентностей молодших школярів в умовах освітньої інклюзії є доволі різноманітною. З одного боку, молодші школярі з особливими освітніми потребами повинні, як і їхні однолітки, отримати знання і навички, необхідні в суспільстві, в якому вони живуть. З іншого боку, вони мають (за визначенням) додаткові вимоги (особливі освітні потреби), викликані функціональними обмеженнями, які впливають на здатність учнів до доступу до стандартних освітніх методів навчання. У цьому контексті, застосування ІКТ дуже важливо, оскільки вони відіграють важливу роль в забезпеченні високої якості освіти для дітей з обмеженими можливостями. Таким чином, можна задовольнити конкретні освітні потреби різних груп учнів, в тому числі дітей з інтелектуальними порушеннями.

Підвищення якості та доступності освіти для учнів з обмеженими можливостями здоров'я вимагає комплексного підходу і об'єднання зусиль фахівців різних профілів у вирішенні питань розробки і застосування спеціалізованих програмно-апаратних засобів. Інститут ЮНЕСКО з інформаційних технологій в освіті (ІІТО) розробив проект «ІКТ в освіті людей з особливими потребами». Цей проект передбачає дистанційне навчання для людей, що мають рухові, зорові, слухові, мовні та інтелектуальні порушення» [2].

Реформування освіти в сучасних умовах вимагає підготовки педагогічних кадрів, що володіють високим рівнем знань умінь і навичок для здійснення інклюзивної освіти, а також інформаційної компетентністю.

У сфері інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами можна виділити дві головні проблеми. Перша полягає в тому, що частина дітей, з обмеженими можливостями відрізняються від однолітків, виявляються фактично

ізолюваними. Педагоги при цьому не завжди володіють методикою формування позитивних міжособистісних відносин в колективі, в складу якого входять такі діти. Як наслідок, загострюється проблема формування життєвої й трудової компетенції дітей з особливостями розвитку. При обмеженій соціальній взаємодії ці діти не набувають необхідного їм позитивного досвіду поведінки в різних життєвих ситуаціях. Друга проблема, від якої багато в чому залежить ефективне рішення першої, пов'язана з кадровим забезпеченням розвитку інклюзивної освіти. Очевидна необхідність зміни змісту професійної підготовки і перепідготовки вчителів початкових класів школи, де діти молодшого віку навчаються в умовах інклюзивної освіти.

Окреслені позиції стали передумовами створення педагогічної системи використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування трудових компетентностей молодших школярів в умовах освітньої інклюзії. Перш за все, слід сказати, що система у педагогіці визначається як певний порядок у розташуванні і зв'язку частин чого-небудь.

Адже, методологічною основою для проектування авторської системи слугує системний підхід. Системний підхід розглядається нами як загальнонаукова основа концепції дослідження, оскільки ця наукова течія забезпечує правильну постановку проблеми і задає загальний напрямок руху наукового пошуку.

Теорія систем є трансдисциплінарною науковою теорією, завдяки чому виконує інтегруючу функцію в об'єднанні різних галузей знань в єдине ціле. Чим вищий ієрархічний рівень конкретної системи, тим більше інформації з різних областей необхідно для її опису. У контексті системного підходу поняття і уявлення з різних областей знання органічно вплітаються в єдиний змістовне простір, створюючи цілісний образ системи.

Аналізуючи системний підхід у педагогічних дослідженнях, слід, в першу чергу, пригадати про самі педагогічні (дидактичні) системи. У зв'язку з цим нам імпонує трактування педагогічної системи як об'єктивно існуючу сукупність

соціально-педагогічних феноменів, взаємодія яких призводить до появи нових інтегративних якостей, не властивих її компонентам. Наявність внутрішніх органічних зв'язків між компонентами педагогічної системи забезпечує її цілісність і якісну визначеність. Внутрішні властивості педагогічної характеризуються тими ж ознаками, що й інші системи:

компонентний склад;

структура;

функції;

чинники, що забезпечують її цілісність, відносну самостійність.

Педагогічна система використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування трудових компетентностей молодших школярів в умовах освітньої інклюзії побудована з урахуванням вимог, що висуваються Законом України «Про загальну середню освіту», Національною доктриною розвитку освіти України, державними програмами «Освіта. Україна XXI століття» та «Вчитель» та іншими нормативно-правовими документами. Вона є складовою частиною професійно-освітньої системи ЗВО, будучи водночас єдиною сукупністю цілей, змісту і технологій оволодіння педагогічною професією.

У рамках даної системи відбувається:

1) ознайомлення з моделлю спеціаліста через навчання, передачу системи знань; результат цього процесу – уявлення про модель;

2) засвоєння моделі спеціаліста, готового до використання ІТ в інклюзивному навчанні молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, через практичну діяльність у рамках педагогічної професії. Акцент при цьому робиться, головним чином, на вміння і навички;

3) ідентифікація з моделлю спеціаліста, готового до використання ІТ в інклюзивному навчанні молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Авторська педагогічна система використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до

формування трудових компетентностей молодших школярів в умовах освітньої інклюзії має цільовий, змістовний і структурний вимір, а також всі властивості, притаманні системам (цілісність і зв'язок, стабільність, спостережуваність, доступність, наявність структури, доцільний характер, керованість тощо).

Список використаних джерел

1. Loreman T., Deppeler J., Harvey D. Inclusive Education. A practical guide to supporting diversity in the classroom". London ; New York, 2005.
2. Mattson E.-H., Hansen A.-M. Inclusive and exclusive education in Sweden: principals' opinions and experiences. *European Journal of Special Needs Education*. 2009. Vol. 24, Iss. 4. P. 465 – 472.

ФОРМАЛЬНІСТЬ І РЕАЛІЇ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Підлісна Ліана Юрївна
студентка ВСП Кам'янець-Подільський
фаховий коледж НРЗВО
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
e-mail: glosira@ukr.net

Попри наявність гарантованих на законодавчому рівні прав працевлаштування осіб з інвалідністю, залучення їх до продуктивної праці залишається слабким місцем.

Зайнятість осіб з інвалідністю є головною передумовою розвитку трудового потенціалу соціально-орієнтованої економіки. Досвід сприяння зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями в розвинених ринкових системах свідчить

про те, що інтеграція цих громадян до сфери трудової діяльності в умовах сьогодення є одним з пріоритетних завдань соціальної економіки.

Основним ефектом сприяння зайнятості осіб з інвалідністю є зменшення витрат на допомогу з інвалідності та зменшення масштабів бідності серед цієї категорії громадян, що свідчить про позитивний результат такої державної політики.

Законом на підприємство покладені чіткі завдання щодо виконання нормативу працевлаштування інвалідів. Серед них: виділення і створення робочих місць для працевлаштування інвалідів, створення відповідних умов праці з урахуванням індивідуальних програм реабілітації інвалідів, забезпечення інвалідів соціально-економічними гарантіями (передбаченими чинним законодавством), надання державній службі зайнятості інформації щодо працевлаштування інвалідів та інше [2].

Однак більшість керівників підприємств намагається обійти закон. В Україні існує практика звернення роботодавців з проханням знайти людину з інвалідністю, яка віддала б їм свої документи, з метою фіктивного виконання зазначених вище нормативів. Такі роботодавці готові заплатити мінімальну платню і не створювати робочого місця для людини з інвалідністю. Така ситуація пов'язана з недосконалістю законодавства у сфері захисту прав осіб із інвалідністю на працю.

Негаразди з працевлаштуванням осіб з інвалідністю починаються з моменту досягнення дитиною-інвалідом вісімнадцятирічного віку. Досить часто у довідках МСЕК зазначено, що особи з інвалідністю можуть виконувати роботу без фізичного та психоемоційного навантаження, із скороченою тривалістю робочого дня або на дому. Особливо це стосується I та II груп інвалідності [1]. Саме тому складається ситуація, коли особи з інвалідністю або не можуть влаштуватись на роботу, або їм пропонують низькокваліфіковану роботу (прибирання території, кур'єрські послуги, миття посуду тощо або важку фізичну працю вантажника, металозварника та ін., де інвалід працювати не може), за яку й заробітна плата є відповідно нижчою.

Зважаючи на всі перераховані моменти, все менше людей з обмеженими можливостями прагнуть знайти роботу, займаючи позицію утриманців у суспільстві, а головне завдання у сфері професійної реабілітації – забезпечення конкурентоспроможності інвалідів на ринку праці і їх працевлаштування – залишається невирішеним.

В останні десятиліття підхід до політики працевлаштування, організації праці і трудових відносин у розвинених країнах з ринковою економікою зазнає суттєвих змін. Значні організаційні зміни в формах зайнятості пов'язані з виникненням і реалізацією дистанційної зайнятості (виконання роботи поза робочим місцем – вдома, в офісі чи вдома у замовника або партнера, в бібліотеці, Інтернет-клубі). Передумовою виникнення цієї форми праці став розвиток комунікаційних технологій, що дозволив здійснювати ефективну комунікацію працівника з робочим місцем на відстані.

Спираючись на результати досліджень А.М. Колота [5] щодо переваг і недоліків використання дистанційної зайнятості та беручи до уваги особливості осіб з обмеженими фізичними можливостями як суб'єктів соціально-трудових відносин, відмітимо, що як одна з форм зайнятості осіб з інвалідністю, дистанційна зайнятість має низку суттєвих переваг: знижуються перешкоди для осіб із значними вираженими ознаками інвалідності, пов'язані з небажаними контактами в офісі; працівнику-інваліду з обмеженою мобільністю не потрібно долати труднощі, щоб дістатися до місця роботи; працівник залишається в колі сім'ї і має більші можливості для вирішення проблем зі здоров'ям; є можливість для самостійного регулювання часу перерв протягом робочого дня відповідно до потреб, обумовлених станом здоров'я; значні можливості для реалізації власної економічної незалежності, зміцнення або набуття нових ділових і соціальних контактів, знайомств.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/%D0%BA%D0%B7%D0%BF%D0%BF> (дата звернення: 09.05.22).
2. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/875-12> (дата звернення: 09.05.22).
3. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> (дата звернення: 05.05.22).
4. Демографічна і соціальна статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/oper_new.html (дата звернення: 07.05.22).
5. Колот А.М. Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку : монографія / А.М. Колот. – К. : КНЕУ, 2010. – 251 с.

СТРАТЕГІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

STRATEGIES FOR TEACHING CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT IN INCLUSIVE CLASS

Поздєєва Альона Петрівна

Студентка 2 курсу

факультету спеціальної та інклюзивної освіти

спеціальності 016 Спеціальна освіта (сурдопедагогіка)

НПУ імені М.П. Драгоманова

helenlennon2702@gmail.com

Інклюзивна політика по відношенню до дітей з порушенням слуху сприяє їх успішній інтеграції в соціум. Перебуваючи в одному класі з чуючими однолітками, глухі та слабочуючі учні вчаться працювати на уроці та комунікувати з

однокласниками на рівних правах, без упередженого ставлення чи переваг якоїсь зі сторін. Попри позитивних сторін інклюзивного навчання, у його організації можуть виникати труднощі, пов'язані з кожною конкретною особливою дитиною.

До факторів, що впливають на організацію навчального процесу в інклюзивному класі, відносяться: ступінь зниження слуху в дитини, її поточний стан мовлення, інтелектуальні здібності, особливості характеру, ізоляція від решти дітей, відсутність технологічних засобів для навчання, довгий період адаптації тощо. Для того, аби нівелювати перешкоди та забезпечити ефективне навчання дитини з порушенням слуху в інклюзивному класі, слід розробити такі стратегії, які максимально б виконували функції інклюзивного навчання.

У педагогіці виділяють велику кількість стратегій (систем) навчання. До найбільш відомих можна віднести:

- Ідея Л.С. Виготського про розвивальний ефект навчання, яке повинно «вести» за собою розвиток;
- Планомірно-поетапне формування розумових дій та понять за теорією П.Я. Гальперіна;
- Система розвивального навчання за Д.Б. Ельконіном та В.В. Давидовим;
- Дидактична система Л.В. Занкова;
- Проблемне навчання (М.І. Махмутов, І.Я. Лернер, Ю.К. Бабанський та ін.);
- Програмоване навчання (Н.Ф. Талізін, Б. Скіннер);
- Вальдорфська педагогічна система (Р. Штайнер);
- Педагогічна система М. Монтесорі;
- Спеціальні педагогічні системи (організація навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами) [1].

В умовах інклюзивного навчання застосовують вищезазвані системи навчання у комплексності, враховуючи своєрідність розвитку дитини з порушенням слуху.

В інклюзивному середовищі виділяють три стратегії навчання:

1. Традиційне інтенсивне навчання. Методи цієї стратегії навчання сприяють формуванню в учнів базових уявлень, понять та активізують їх навчальну діяльність. Характеризується дотриманням чітко структурованих елементів: контроль за розумінням пройденого матеріалу, змодельовання практичного застосування знань, умінь та навичок, під керівництвом вчителя забезпечуються навчальні ситуації для самостійного виконання дитиною певних задач.

2. Кооперативне навчання. Має за мету сформувати в дітей навичок співпраці у розв'язуванні завдань та розвинути вищі функції мислення. Створюється сприятлива умова для активного навчання.

3. Когнітивні стратегії навчання. Спрямовані на те, щоб реалізувати поставлені завдання або вирішити проблеми за допомогою планів, дій, кроків. Ці стратегії дозволяють полегшити навчання учням, які стикаються з труднощами [2].

Розглядаючи категорію дітей з порушенням слуху, слід розуміти, що для результативності навчання в інклюзивному класі, варто застосовувати певні адаптації, аби забезпечити їм максимальні можливості для засвоєння матеріалу, а саме: відвідування корекційно-розвиткових занять з розвитку слухового сприймання, формування мовлення, ритміки тощо.

Важливо враховувати потреби дитини, її сильні сторони для того, щоб забезпечити належну якість освіти та комфортне перебування у закладі [3].

Враховуючи особливості навчання дітей з порушенням слуху в інклюзивному класі, доцільним буде користування такими стратегіями навчання, як-от:

- Заохочувати учнів з порушенням слуху сідати до передньої частини класу, щоб їм зручно було сприймати на слух слова вчителя та зчитувати з його губ інформацію;
- Використовувати допоміжні пристрої для прослуховування (слухові апарати, індукційні петлі);
- Звести фоновий шум до мінімуму;
- Чітко відповідати на питання учнів з порушенням слуху;
- Обличчя вчителя повинно бути в полі зору дитини з порушенням слуху;

- Використовувати окремі роздаткові матеріали у разі невстигання учнів з порушенням слуху записувати навчальний матеріал;
- Надавати письмові та усні повідомлення з приводу наближених заходів, занять;
- Залучати фахівців з розробки субтитрів для того, щоб учні змогли сприймати та розуміти навчальні відеоматеріали;
- Додатково давати перелік рекомендованої навчальної літератури з метою підвищити рівень грамотності дітей з порушенням слуху;
- Узгодити з сурдопедагогом навчальний матеріал відповідно до «актуального» рівня знань дитини з порушенням слуху [4].

Отже, інклюзивне навчання для дітей з порушенням слуху є можливим у разі дотримання необхідних навчально-організаційних вимог у навчально-виховному процесі. Саме тому існують стратегії навчання, виконання яких гарантуються ефективністю навчальної роботи, задовольняються потреби дитини та реалізуються функції інклюзивної освіти.

Опора на єдність загальнопедагогічних стратегій навчання зі спеціальними буде сприяти результативності процесу навчання дітей з порушенням слуху в інклюзивному класі.

Список використаних джерел

1. Данілавічюте Е.А., Литовченко С.В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / За ред. А.А.Колупаєвої. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с.
2. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
3. Навчання дітей із порушеннями слуху : навчально-методичний посібник / С. В. Кульбіда та ін. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 216 с.
4. Deaf and Hard of Hearing. URL: <https://www.adcet.edu.au/inclusive-teaching/specific-disabilities/deaf-hearing-impaired>

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Поліщук Лариса Миколаївна,
к.т.н., доцент викладач, Волинський фаховий коледж
Національного університету харчових технологій
м. Луцьк, Україна
slarisam@ukr.net,
ORCID 0000-0002-1748-7922

Оскільки сучасні освітні технології породжують нові глобальні освітні тенденції, то постає питання в необхідності оновлених перспектив сучасної освіти та нових можливостей щодо оцінки загроз. Таким чином, нова фаза розвитку освітніх технологій досліджувалася як відповідь на виклики сучасного світу.

Анонімні опитування викладачів і студентів, проведені навесні 2021 року показують, що найбільш затребуваними інструментами є Google Meet, Zoom, Viber, Microsoft Teams, електронна пошта, спеціальні навчальні платформи, такі як Moodle. Перешкодами для повноцінної дистанційної освіти є технічні проблеми, а іноді й погане підключення до мережі Інтернету. Учасники цілком готові вчитися та використовувати цифрові інструменти для навчання. Однак відсутність живого спілкування збільшує навантаження під час онлайн-навчання, а як чинники зниження активності студентів виникають інші фактори. Під час важкої трансформації основними завданнями освіти є доступність і різноманітність.

Концептуальна теорія сучасних освітніх технологій теперішнього стану суспільства вступила в еру інформації та Інтернету, а отже, сфера освіти – не виняток. Інформатизація та соціальна мережа зламали розрив між часом і простором і розширилися горизонти та поля для розвитку сучасної освіти. Сучасна освіта має бути у поєднанні з сучасними засобами. Зараз особливо важливо виступати за якісну освіту та пропагувати, популяризувати та поширювати її в Україні. На нашу думку, освітня

технологія – це поєднання якісного теоретичного та практичного навчання із застосуванням проектування, розробки навчальних моделей, використання управління та оцінки навчальних ресурсів і навчальних процесів. Після того, як запровадиться така, на нашу думку, сучасна освітня технологія, то вчені нашої країни почнуть більш детально досліджувати сучасну освітню технологію за особливостями вітчизняної виховної системи.

У передовій європейській освіті розвиток сучасної освітньої технології повною мірою використовує сучасні інформаційні технології, через проектування в процес викладання та навчання, розвиток ресурсів, використання, управління та оцінювання теорії, а також практики, щоб реалізувати оптимізацію навчання. Це твердження підкреслює керівну роль теорії освіти щодо розширення методів навчання, а також вказує на напрямок застосування освітніх технологій.

Сучасній теорії освітніх технологій приділяється все більше уваги педагогами та викладачами у всьому світі і дана теорія також знаходиться в процесі швидкого розвитку та вдосконалення. В сучасній системі теорії освітніх технологій, що створена вченими з різних європейських країн в основному входять когнітивний конструктивізм, навчальний конструктивізм і радикальний конструктивізм. Незалежно від того, яка теорія, вона перш за все спрямована на служіння студентам для якісного отримання освітніх послуг та стимулює прагнення виховувати та вдосконалювати ентузіазм та ініціативу студентів та учнів у навчанні. У цих рамках процес навчання студента розглядається як процес самодослідження, пізнання та інтерпретації невідомих доменів. Ця система збігається з якісною освітою, яку пропагує наша країна, що прагне змінити жорсткий і пасивний шаблон освіти, яка була в минулому.

Роль сучасної теорії освітніх технологій показує, що теорія завжди є керуючою над практикою. Ми постійно знаходимося в русі щодо збагачення та розвитку сучасної освіти в теорії технологічних процесів. Це означає, що усім учасникам освітнього процесу потрібно мати повне і точне розуміння сучасної освіти щодо теоретичних технологій.

Сучасна теорія освітніх технологій змінила традиційну концепцію освіти в закладах освіти. Традиційне сприйняття навчального матеріалу, розуміння матеріалу, закріплення та застосування вмінь потребує безперервного поєднання навчальних технік.

Якісна освіта, як випливає з її назви, полягає в тому, щоб підготувати студентів всебічно якісно розвинених і здібних. У певному сенсі якісна освіта є результатом сучасних освітніх технологій, а сучасне навчання із застосуванням новітніх технологій є засобом і підходом якісної освіти. Основними ознаками якісної освіти, які пропагуються нами, є: комплексність знання, суб'єктивність студентів, відкритість. З розробкою гасла якісної освіти більшість коледжів і університетів активно реагували і сміливо практикували підвищення якості та інноваційної освіти. Пропозиція якісної освіти – це не лише підсумок розвитку освіти протягом багатьох років, але й вимога зміни часів. Під якісною освітою, розуміється найосновніша вимога до студентів, щоб розвиватися всебічно та акцентувати увагу на вихованні особистості та виховувати творчу діяльність студента. Завдяки наведеним вище твердженням ми бачимо, що сучасна теорія освітніх технологій і якісна освіта збігаються по суті.

Сучасні освітні технології дають засоби для якісної освіти та наступні позитивні аспекти щодо застосування сучасних освітніх технологій в навчальний процес, який за допомогою цього став гнучким і жвавим.

Комп'ютерні інформаційні технології – це загальний термін для збору, зберігання інформації, обробка, передача, розповсюдження та підтримка прийняття рішень за допомогою ЕОМ мережі. Комп'ютерна інформаційна технологія – це багатофункціональна перехресна інтегрована технологія, як комп'ютерні технології, комунікаційні технології, мультимедійні технології, мережеві технології проникнення, взаємодія та інтеграція. Технологія електронного дистанційного зв'язку є не тільки самостійною галуззю дисципліни, але й основою для розвитку всіх дисциплін. Електронний дистанційний зв'язок є важливим допоміжним засобом сучасних освітніх технологій. У теперішньому розвитку сучасних освітніх технологій

всі країни світу зрозуміли, що спільне навчання мають вирішальне значення для практичності та економічності освіти. В останні роки дистанційна освіта заснована на електронних телекомунікаційних технологіях в університетах, які розвиваються все швидше. Запровадження такого навчання значно покращує зміст навчання, воно стає більш інтуїтивним і яскравим, а навчальні засоби є гнучкими та змінними і це широко вітається в світі.

Технологія штучного інтелекту – важлива галузь сучасної інформатики, в ньому задіяні комп'ютери, інформатика, психологія, філософія, фізіологія та багато інших галузей. Починаючи з XXI ст., з безперервним поглибленням стало дослідження штучного інтелекту та розробка навчальної інформації із застосуванням штучного інтелекту в освітній сфері.

Технологія віртуальної реальності після мультимедіа, моделювання та комп'ютерної мережі показує, що в цій галузі з'являються нові освітні медіа технології, що є технологією віртуальної реальності. Віртуальна реальність – це технологія використання комп'ютера для моделювання реального світу. Оскільки це може створити подібне середовище соціальної реальності, то користувачі отримують відчуття та досвід особисто, що може задовольнити навчальні засоби масової інформації та інтерактивності, тому технологія віртуальної реальності має великі перспективи застосування у сфері сучасної освіти

Сучасні освітні технології – це не лише теоретична інновація, а й практична інновація. Тільки з цієї точки зору сучасна освіта є продуктом інноваційних ідей. Сучасна навчальна технологія і творча освіта доповнюють один одного. Творча освіта є одним із найважливіших аспектів якісної освіти. Без інновацій і розвитку, про це не можна говорити. Про те, що інновацій немає, це лише пусті розмови та покращення якості. Для нас марно виступати за інноваційну освіту. Тільки криком гасла, ми повинні придумати практичні способи змінити ситуацію, яка гальмує розвиток якісної освіти та перешкоджає інноваціям та змінам.

Сучасні тенденції освітніх технологій тісно пов'язані з якісною освітою в закладах освіти. В передумовах відстоювання якісної освіти та всебічного просування

стратегії відбулося оживлення країни через науку та освіту через застосування сучасних освітніх досягнень у дослідженнях, інтелектуальних системах та технологіях, що має дуже практичне значення і цінність. Це командний пункт і прорив і та точка освітньої реформи, яку потребує наша країна. Процес впровадження сучасних технологій в освітній простір потребує в першу чергу звернути увагу і посилити головну роль студентів в навчальному процесі і не послабити роль викладача. Такий процес повинен доповнювати один одного для взаємного просування сучасної освіти. Для цього потрібно: 1) звертати більшу увагу на якість підготовки вчителів, щоб дати можливість викладачам опанувати новітні наукові дослідження та результати, кращі для освітніх послуг; 2) приділяти увагу розвитку вчителів та викладачів, студентів та учнів щодо їх емоційного стану так, як в епоху мережевої інформації значення емоційної ролі легко не помічати, але це часто має великий вплив на навчальну ініціативу та навчальний ефект; 3) формувати практичні, наукові та ефективні механізми оцінювання знань студентів та вчасно їх удосконалювати.

Список використаних джерел

1. Михальченко М. Філософія освіти і соціокультурна теорія. /Михальченко М. //Філософія освіти: Науковий часопис. -2005. –N1. – с. 38-50.
2. Наука и образование: современные трансформации: Монография / Ин-т философии им. Г.С.Сковороды НАН Украины. – К.: Изд. ПАРАПАН, 2008. – 328с
3. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (Проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua>
4. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua>

**СТУДЕНТОЦЕНТРИЗМ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ
STUDENT CENTRISM IN THE SYSTEM OF SOCIONOMIC PROFILE
TRAINING**

Прокопова А.А.

студентка II курсу,
Спеціальності 053 «Психологія»»

Науковий керівник:

Федорчук В.М.

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Постановка проблеми. В умовах посилення конкурентної боротьби на ринку освітніх послуг заклади вищої освіти потребують забезпечення якості освіти, у тому числі на основі вивчення та адаптації ефективного європейського досвіду. Актуальність орієнтації сучасної освіти при підготовці фахівців соціономічного профілю на студентоцентризм зумовлена зміною освітньої парадигми та необхідністю гармонізації Європейської та української систем вищої освіти в світлі Болонського процесу.

У рамках проекту Тюнінг (найважливіший аналітично-дослідницький проект Болонського процесу) було сформульовано суть і науково-методичне підґрунтя нового підходу до процесу створення та реалізації освітніх програм, який має назву студентоцентроване навчання (student centered approach).

Студентоцентроване навчання – це нова парадигма навчання у Європейському просторі вищої освіти. В його основу покладено компетентнісний підхід до побудови та реалізації освітніх програм, повна інтеграція Національних рамок кваліфікацій,

нової структури вищої освіти, стандартів нового покоління, навчальних програм та окремих навчальних дисциплін.

Студентоцентроване навчання – це процес якісної трансформації навчального середовища для студентів та інших осіб, які навчаються, метою якого є поліпшення їх автономії і здатності до критичного мислення на основі результативного підходу [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психологічній науці накопичений вагомий потенціал з проблеми підготовки фахівців соціономічних професій (С.В. Березка, О.А. Галіцан, Т.В. Гура, Н.П. Волкова, М.Й. Казанжи, О.П. Саннікова, О.О. Кондрашихіна, О.О. Левченко, В.В. Лобода, Н.О. Прасол, О.М. Фокша та ін.)

Мета статті – охарактеризувати студентоцентризм, який є необхідним для професійної підготовки фахівців соціономічного профілю у контексті євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Використання студентоцентрованого підходу активізує роль здобувача вищої освіти як рівноправного учасника навчального процесу – від пасивного слухача до активного, який може впливати на процес отримання знань, навичок, умінь та компетентностей, самостійно формулювати власні пріоритети та інтереси.

Терміни «студентоцентрована освіта», «студентоцентризм», «студентоцентроване навчання» з'явилися в науковому просторі у зв'язку з болонськими перетвореннями системи освіти.

Герой України, академік Академії педагогічних наук України, заслужений діяч науки і техніки України, д.е.н., професор А. Ф. Павленко зазначив: «Студентоцентризм є складним, багатоплановим явищем і процесом, яке не можна висловити одним реченням. Комплексна характеристика цього феномена має врахувати як мінімум чотири обставини.

1. Студентоцентризм – це активна реакція освітянського середовища на мінливі потреби ринку праці, на потребу формування компетенцій, що необхідні для розбудови нової економіки, економіки знань.

2. Студентоцентризм – це модель розвитку освіти, за якої студент з об'єкта перетворюється на суб'єкт освітньої діяльності, тобто на активного учасника науково-освітнього процесу.

3. Студентоцентризм – це концентрація зусиль на врахуванні індивідуальних якостей, здатностей, на формуванні індивідуальних освітніх траєкторій та, відповідно, індивідуального профілю компетенцій.

4. Студентоцентризм — це новий рівень відповідальності за створення умов, за яких на виході високі результати навчання та найсучасніші компетентності.

В узагальненому трактуванні студентоцентризм – це сучасна філософія освітньої діяльності; це нове прочитання, нове сприйняття, нове трактування цінностей, які мають домінувати у стінах сучасного європейського університету.

Студентоцентроване навчання, за нашим баченням, – це основний вектор підвищення якості освіти та набуття здобувачами вищої освіти незаперечних конкурентних переваг.

В основі студентоцентрованого навчання не стільки знання, як компетентісна парадигма освітньої діяльності, орієнтація на отримання симбіозу знань, умінь, навичок, здатностей розв'язувати складні завдання економічного, управлінського характеру» [4, с. 23].

Готовність до саморозвитку, самовдосконалення закладена в кожній особистості, але для того, щоб її актуалізувати у молоді, необхідно внести серйозні зміни в освітні технології. У зв'язку з цим особливої ваги набуває питання: як готувати майбутніх фахівців соціальної сфери з врахуванням концептуальних змін і тенденцій, що відбуваються зараз і прогножуються в майбутньому.

Погоджуємося з думкою О.В. Лебідь про те, що здійснення студентоцентрованого підходу дає можливість формувати надійну основу для європейської освітньої інтеграції; забезпечувати розвиток академічної мобільності здобувачів вищої освіти; підвищувати відповідальність за створення внутрішніх систем забезпечення якості освітніх програм та їх реалізації у ЗВО; досягати гнучкості, оперативності в реагуванні на різноманітні запити, потреби майбутніх

фахівців; підвищувати їх самоактуалізацію, мотивацію; формувати партнерські відносини [1].

Продовженням попередньої думки є позиція Т. О. Міщенко, Н. В. Стаднік, які зазначають, що студентоцентрований підхід передбачає активну участь майбутніх фахівців у формуванні змісту освітньо-професійної програми; розробку кожним здобувачем вищої освіти індивідуальної траєкторії фахової підготовки (вперше право студентів на вибір навчальних дисциплін у межах, передбачених відповідною освітньою програмою та робочим навчальним планом, в обсязі, що становить не менш як 25 відсотків загальної кількості кредитів ECTS, визначено 2014 року в Законі України Про вищу освіту»); зміщення акцентів з «викладання» на «учіння» із центруванням на професійному майбутньому студента; зміну ролі викладача з «передавача знань» на освітнього консультанта, тьютора, фасилітатора, модератора, коуча; розвиток суб'єктно-суб'єктних взаємин і педагогічного партнерства; розвиток пізнавальної самостійності здобувачів вищої освіти і підвищення їх відповідальності за власні результати навчання; використання сучасних методів і засобів навчання та оцінювання; дотримання принципів академічної доброчесності; організацію рефлексивної діяльності і постійного фідбеку [2].

Слід зазначити, що в НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» студентоцентрований підхід у навчанні і викладанні передбачає: повагу й увагу до здобувачів вищої освіти та їхніх потреб, створення гнучких навчальних траєкторій; застосування сучасних методів та технологій навчання; регулярний моніторинг якості освіти; заохочення у здобувачів вищої освіти виявлення відповідальності, самостійності, креативності, незалежності тощо; людино-центриське ставлення до здобувача вищої освіти тощо.

Крім цього, студентоцентрований підхід реалізується, зокрема, у наданні можливості формування індивідуальної освітньої траєкторії (вибір навчальних дисциплін), участі в обговоренні проєкту освітньо-професійної програми здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Основними категоріями студентоцентрованого навчання є компетентності та результати навчання.

Отож, широке запровадження студентоцентрованого підходу до підготовки фахівців соціономічного профілю, перш за все, має бути спрямоване на зміну ролі викладача, його педагогічної позиції на формат викладач-фасилітатор, який організує, спрямовує та мотивує здобувача вищої освіти, на формування загальних та фахових компетентностей, розуміння свого майбутнього місця на ринку праці, успішну реалізацію особистісного та професійного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Лебідь О. В. Методологічні підходи у формуванні готовності майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу до стратегічного управління в умовах магістратури. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: Педагогіка і психологія. 2017. № 2. С. 255- 263.

2. Міщенко Т. О., Стаднік Н. В. Студентоцентричне навчання як вектор розвитку гуманітарної парадигми освіти. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. 2017. Вип. 17. С. 32-37.

3. Нова парадигма освіти за сучасних умов розвитку інформаційного суспільства – студентоцентроване навчання. URL:

<https://sites.google.com/view/modul1/%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0-1/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%B3%D0%BC%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8> (дата звернення: 05.05.22)

4. Студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти в економічному університеті: зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. конф. за міжнар. участю (Київ, 2-3 берез. 2016 р.) Київ : КНЕУ, 2016 434 с.

САМОТНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН LONELINESS AS A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON

Романюк А.М.,

студентка спеціальність «Психологія» П - 41БЗ

Науковий керівник:

Палилюцько Оксана Михайлівна, канд. іст.

наук, кафедра соціальної роботи, психології

та соціокультурної діяльності ім.Т. Сосновської

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Palelulko1980@ukr.net

Сьогодні проблема самотності актуальна для фахівців різних наукових напрямів: філософів, соціологів, психологів, медиків, психіатрів та інших. Як психічний стан, що має негативне забарвлення, самотність відома ще з античних часів. На думку І.М. Слободчикова [5, с. 34], період активного інтересу психологів до феномена самотності припадає на кінець 30х – середину 80х років ХХ століття, коли були закладені концептуальні основи феноменологічного дослідження самотності. З 80х років ХХ століття розробляються приватні теорії та прикладні розробки. Видається багато збірників і монографій, де публікуються результати досліджень із цієї проблеми.

Зокрема, самотність розглядалася в роботах таких авторів: філософів – Й.В.Гете, Ж.Ж.Руссо, Г.І.Цімммермана, Н.Н.Трубнікова, Н.Є.Покровського, А.І.Титаренко, Н.В.Хамітова та інших; зарубіжних учених – Е. Фромма, Е.Еріксона, Д.Майерса та інших, а також вітчизняних – Ю.М.Швалба, О.В.Данчевої, О.С.Алейникової, В.І.Сіляєвої, І.С.Кона, Н.Є.Харламенкової, І.В.Бабанової, К.А.Абульханової та багатьох інших.

Радянський філософ А.І. Титаренко цілком обґрунтовано стверджує, що в ХХ столітті «...проблема самотності набула небувалого за значенням філософськоетичного статусу: в ній побачили один із вічних, фатальних джерел не тільки трагічної безнадійності існування людини, але й ходу всієї історії» [2, с.21].

Незважаючи на таке глобальне поширення самотності, існує різноманіття думок з приводу визначення характерних особливостей цього феномена. Н.Є. Харламенкова та І.В. Бабанова вважають, що самотність – переживання стану відчуженості людини від суспільства [3, с. 28]. У психологічному словнику під редакцією А. В. Петровського та М. Г. Ярошевської самотність визначається як один із психогенних факторів, що впливають на емоційний стан людини, що знаходиться в змінених (незвичних) умовах ізоляції від інших людей.

Виходячи з цих визначень, можна зробити висновок, що самотність розглядається в двох аспектах: як психологічний стан людини (внутрішнє емоційне переживання) та як характеристика її фізичних відносин із іншими людьми (зовнішнє відчуження від людей).

Для виокремлення самотності як психологічного феномена слід відмежувати його від схожих понять. Більшість дослідників, розглядаючи феномен самотності, підкреслює відмінності його від понять «самота» та «ізоляція». Ізоляція – це локалізація людини від соціального оточення, що більше визначається зовнішньою ситуацією, ніж внутрішнім переживанням. На відміну від ізоляції, самотність відображає розлад зі світом і з самими собою, супроводжуючись при цьому стражданням, кризами. Ізоляція та самотність не є ідентичними поняттями ще й тому, що можна бути самотнім і не ізолюваним від суспільства, а можна бути ізолюваним і не переживати самотність. Самотність як добровільна ізоляція також відрізняється від самотності. Летиція Енн Пепло, Марія Міцеліо і Брюс Мораш вважають, що люди можуть бути щасливі на самоті й не обов'язково перейматися емоційним станом самотності. Вони вважають, що «...самотність – це складне відчуття, що опановує особистістю в цілому – її почуттями, думками, вчинками» .

В історії філософсько-психологічної думки самотність трактується неоднозначно. Узагальнивши, можна виокремити два напрямки. З одного боку, самотність розуміється як руйнівна для особистості, з іншого – як необхідна умова, етап розвитку, самопізнання та самовизначення. Ця розбіжність свідчить про

недостатню вивченість феномена самотності. Н.В.Хамітов самотність ділить на внутрішню та зовнішню.

Внутрішня самотність спостерігається у людей, які вважають себе глибоко самотніми. Такі люди зовні не ізольовані від інших людей, але відчують себе самотніми, суб'єктивно переживають ізоляцію від людей на тлі об'єктивної включеності особистості в міжособистісні стосунки. Зовнішньою є самотність як реальна відсутність конкретної близької людини поруч, об'єктивна ізоляція від соціальної взаємодії з іншими людьми [1, с. 4].

Таким чином, ми бачимо, що можна бути самотнім, перебуваючи серед людей, тобто самотність пов'язана не тільки з проблемою спілкування та міжособистісних взаємин, але й із властивостями особистості. Звідси випливає, що необхідно розрізняти поняття бути самотнім і перебувати наодинці з самим собою. Людина – соціальна істота, але іноді їй потрібно залишатися наодинці з собою для розвитку свого «Я», для особистісного зростання.

Список використаної літератури:

1. Корчагина С.Г. Генезис, виды и проявления одиночества. Москва : Московский психологосоциальный институт, 2005. 196 с.
2. Сіляєва В.І. Жіноча самотність як психологічна проблема. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. №4. С 3335.
3. Шагивалеева Р.Н. Самотність і особливості його переживання студентами. Слабуга: «Алмедиа», 2007. 157 с.
4. Швалб Ю.М. Психологія самотності: консультативна робота. *Психолог (Шкільний світ)*. 2007. № 17. С. 5-7.
5. Швалб Ю.М., Данчева. О.В. Самотність: Соціально-психологічна проблема. Київ : Україна, 2001. 270 с.

ІНКЛЮЗІЯ ЗА УМОВ ОФЛАЙН ТА ОНЛАЙН НАВЧАННЯ МЕДИЧНІЙ БІОЛОГІЇ

INCLUSION IN OFFLINE AND ONLINE MEDICAL BIOLOGY LEARNING

Садовниченко Юрій Олександрович

доцент кафедри медичної біології

Харківського національного медичного університету

email: yo.sadovnychenko@knmu.edu.ua

ORCID 0000-0003-2453-9863

Пастухова Наталія Леонідівна

доцент старший науковий співробітник

відділу геноміки та молекулярної біотехнології

ДУ «Інститут харчової біотехнології та геноміки НАН України»

email: nataliia.pastukhova@gmail.com

М'ясоєдов Валерій Васильович

професор проректор з наукової роботи

Харківського національного медичного університету

email: vv.miasoiedov@knmu.edu.ua

ORCID 000-0001-7135-4672

Реалізація права людей з особливим потребами на рівний доступ до освіти гарантована як міжнародними нормативно-правовими актами — Декларацією ООН про права інвалідів, Саламанкською декларацією про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб із особливими потребами, так і національними — Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного

навчання у закладах вищої освіти» тощо. За даними Міністерства освіти і науки України, у закладах загальної середньої освіти навчається до 70 тис. осіб з особливими освітніми потребами, а вищої — близько 10 тис. Пандемія коронавірусу та військові дії на території України прискорили ліквідацію останніх дискримінаційних бар'єрів для вступу таких осіб на медичні спеціальності, отже питома вага здобувачів цієї категорії у наступні роки буде збільшуватись. Тому метою роботи був аналіз досвіду кафедри медичної біології щодо забезпечення офлайн та онлайн навчання осіб з особливими потребами з дисципліни «Медична біологія».

Кафедра медичної біології як структурний підрозділ закладу вищої освіти є дотичною до кожного з аспектів організації освітнього процесу здобувачів цієї категорії, від створення інклюзивного освітнього середовища до забезпечення доступності інформації в різних форматах та використання різноманітних засобів для підвищення рівня сприйняття навчальної інформації. За своєю специфікою кафедра реалізує супровід осіб з особливими освітніми потребами за чотирма з шести визначених університетом напрямів: навчально-організаційним, педагогічним, психологічним та професійною адаптацією.

До заходів навчально-організаційного супроводу офлайн навчання належить проведення практичних занять у групах зі здобувачами з особливими освітніми потребами у навчальних кімнатах першого поверху та забезпечення проведення індивідуальних консультацій й відпрацювання пропущених занять у зручний для студента час. Локація навчальних кімнат забезпечує безбар'єрний доступ здобувача до місця навчання, просторово структурованого та обладнаного комп'ютерною технікою для цієї категорії студентів, та наближеність до медичного пункту. Разом з тим, вони достатньо автономні від решти аудиторій кафедри, мають пов'язані невеликі приміщення, що уможлиблює організацію технологічних перерв, зокрема для прийняття ліків, надання медичної допомоги чи прийому їжі. Цей аудиторний фонд має свій графік санобробок: частіше провітрювання та вологе прибирання без

застосування агресивних миючих речовин. Під час освітнього процесу у режимі онлайн із зазначених вимог актуальними лишаються здебільшого консультації та відпрацювання.

Задля забезпечення педагогічного супроводу осіб з різними нозологіями за обох форм навчання викладачі кафедри оптимізують навчальний матеріал, готують презентації до занять зі збільшеним шрифтом, читають завдання вголос, застосовують жестову мову, записують підкасти та відео, використовують різноманітні педагогічні технології, у тому числі групові та індивідуальні форми роботи, індивідуалізують темп навчання та зміст рефлексії, пропонують для самостійного опрацювання підручники і посібники різного рівня складності з урахуванням навчальних досягнень здобувача. Необхідні навчальні матеріали розміщуються як на сторінці дисципліни у системі дистанційної освіти Харківського національного медичного університету, так і у Google Classroom викладача.

Психологічний супровід здобувача з особливими потребами полягає у допомозі раціональної організації процесу успішного вивчення дисципліни, підтримці під час занять та позанавчальний час, у тому числі за рахунок рівного ставлення до усіх студентів групи чи потоку, відзначення усіх досягнень, інтеграції у колектив шляхом організації спільних форм діяльності, а також у наданні індивідуальних консультацій та своєчасному залученні психологічної служби університету.

Професійна адаптація осіб з особливими потребами здебільшого покладається на випускові кафедри, студентське самоврядування та структурні підрозділи університету, які опікуються працевлаштуванням випускників. Хоча медична біологія викладається на першому курсі, кафедра залучає здобувачів цієї категорії до виконання науково-дослідницьких робіт з сучасних напрямів науки — молекулярної й клітинної біології, генетики, медичної паразитології тощо. Результати цих досліджень представляються здобувачами на наукових форумах різного рівня, від кафедрального до міжнародного, а також публікуються у наукових виданнях.

Не можна обійти і вплив інклюзивного навчання на учасників освітньо-

виховного процесу: студенти розвивають вміння толерантно відноситись до однокурсників з особливими потребами, співпрацювати, опікувати тощо; педагогічні працівники, відшліфовуючи свою майстерність, гнучко реагують на індивідуальні потреби кожного здобувача.

Таким чином, кафедра медичної біології забезпечує інклюзивність навчання здобувачів з особливими потребами медичній біології за умов освітнього процесу офлайн та онлайн.

НЕДОЛІКИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

DISADVANTAGES OF DISTANCE EDUCATION IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION

Саранча Ірина Григорівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний
університет імені М. Коцюбинського
isarancha@gmail.com

Розвиток вищої освіти сьогодні – це крокування у напрямку дистанційної освіти. Формат дистанційного навчання набув широко розповсюдження у 2019 році, з приходом пандемії Covid-19, а початок військових дій у лютому 2022 року ще раз довели, що його використання стане невід’ємною частиною усіх рівнів освіти.

Дистанційне навчання – сукупність інформаційних технологій та методик викладання, які передбачають здобуття освіти без фізичної присутності здобувачів у навчальному закладі. Відмінністю дистанційного навчання від заочного навчання є

використання синхронного режиму – при якому здобувачі освіти працюють разом із педагогічним персоналом закладу наживо, використовуючи засоби та технічні рішення зв'язку в реальному часі, дотримуючись встановленого закладом освіти розкладу занять [1].

В усі часи обидва суб'єкта процесу – здобувач та надавач освітньої послуги, прагнули відокремити себе один від одного. Здобувач намагався буди більш незалежним від закладу освіти, мав бажання отримати вільний графік та безумовно хотів отримати доступ до найкращих закладів освіти, при цьому не набуваючи додаткових витрат на проїзд та проживання у інших містах та країнах. В свою чергу, представники закладу освіти прагнули збільшити кількість здобувачів, але не збільшувати значною мірою витрати на їх навчання. У цьому є свої плюси – надання освіти без фізичної присутності здобувача дає можливість економити закладу освіти на матеріальних витратах (утримання навчальних корпусів, гуртожитків, бібліотек та інфраструктури) і переспрямовувати грошові надходження у якість навчання (підвищення рівня якості кадрового складу, використання якісних комп'ютерних технологій, забезпечення здобувачів власними інструментами електронної доступності тощо).

Знайомство із історією дистанційного навчання, говорить, що її елементи вже можна простежити у 1950-х роках з появою радіо та телебачення, але значним мінусом використання цих технологій стала відсутність зворотного зв'язку закладу освіти та здобувача. Великим проривом у сфері дистанційної освіти стала поява персональних комп'ютерів у 1980-х роках, саме з цього моменту можемо говорити про дистанційну освіту у тій формі, в якій ми бачимо її зараз.

Важливим моментом на сьогодні стає поєднання дистанційної та інклюзивної освіти. Міністерство освіти і науки України трактує інклюзивну освіту, як створення в спільному просторі особливого підходу до навчання дитини з особливими освітніми потребами. Цей підхід передбачає додаткові елементи навчального процесу – індивідуальний план розвитку дитини, спеціально облаштоване місце та належні умови для неї [2].

Більшість роботи для розвитку інклюзивної освіти в Україні було спрямовано саме на створення умов для навчання здобувачів з особливими освітніми потребами. При дистанційному навчання ці потреби відсутні, здобувач навчається на власній території, яку він має самостійно облаштовувати. Чи можна тепер говорити, що розвиток дистанційного навчання дасть новий поштовх розвитку інклюзивної освіти. Безумовно позитив у цьому є, велика кількість здобувачів з особливими освітніми потребами отримали доступ до освіти, перед ними відкритись кордони як областей так і країн загалом. Сьогодні сидючи у своїй домівці можна отримувати якісну освіту з будь-якого куточку світу. Але не слід забувати, такі можливості відкрились для тих хто вже вмiє навчатись, для тих хто вправно володіє інструментами електронної доступності та комп'ютерною технікою зокрема.

І хоча історичні тенденції та вплив сьогоденішніх реалій запевнюють нас, що дистанційна освіта є майбутнім освітнього процесу усіх рівнів освіти, хотілось би наголосити на тих недоліках, які до сьогодні стають перепонами на шляху її розвитку.

Одним з недоліків дистанційної освіти в інклюзивному освітньому просторі є тягар, що лягає на плечі батьків та/або близьких здобувача з інвалідністю. Не завжди батьки спроможні нести цей «тягар освіти», потенційно ми знов можемо отримати коливання у бік спеціальної освіти.

Звідси випливає ще один недолік – відсутність соціального супроводу. Весь період розвитку інклюзивної освіти, освітянська спільнота та батьки боролись із закріпленням на законодавчому рівні такого супроводу на всіх рівнях освіти. На сьогодні це закріплено лише для дошкільної та середньої освіти. Здобувачі вищої освіти і досі не мають таких можливостей. Деякі заклади вищої освіти намагаються надавати соціальний супровід своїм здобувачам власними силами, створюючи інклюзивні центри та відділи, але без державного фінансування такі підрозділи не зможуть бути забезпечені повною мірою та надавати повноцінний перелік послуг соціального супроводу здобувачів. Якщо покласти ці проблеми поверх дистанційного навчання, то можна їх помножити на двоє, адже це неможливо робити на території здобувача.

Окремим недоліком необхідно виділити відсутність можливостей використання інструментів електронної доступності для викладачів та студентів з особливими освітніми потребами. З однієї сторони це обмеження у наявності цих ресурсів українською мовою та взагалі обмеження безкоштовного їх користування. З іншої сторони це відсутність у викладачів навичок їх використання та, як наслідок, неможливість довести усі можливості до здобувачів. Звідси впливає ще один недолік – недостатня компетенція викладачів для якісного запровадження дистанційного навчання в умовах інклюзивного освітнього простору.

І головним, на нашу думку, недоліком дистанційної форми навчання в інклюзивному освітньому просторі стає відсутність повноцінної соціалізації здобувача, а це і є першочерговою метою запровадження інклюзивної освіти. Багато років науковці та освітяни в галузі інклюзивної освіти намагались змістити центр уваги у навчання з освітньої функції на соціальну.

Чи можлива соціалізація при дистанційному навчанні? Чи витримають батьки та/або найближче оточення здобувачів освіти «тягар дистанційної» освіти? Чи можлива якісна освіта у дистанційній формі в умовах інклюзії? Усі ці питання лишаються відкритими та мають стати підґрунтям наукових та практичних розробок для вітчизняних науковців, представників органів влади та освітян.

І хоча деякі недоліки можливо ліквідувати силами адміністративного впливу органів державної влади та/або представниками закладів освіти, є низка недоліків, які на сучасному етапі розвитку неможливо усунути. Саме тому навчання у форматі of-line має залишатись фундаментом сучасної української освіти та набувати подальшого розвитку після завершення військових дій в Україні.

Список використаних джерел

1. Дистанційне навчання. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Дистанційне_навчання
2. Інклюзивна освіта. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>

РОЛЬ ІНСТИТУТІВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ США У НАВЧАННІ ТА ВИХОВАННІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Сасіна Ірина Олександрівна

кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри офтальмопедагогіки та офтальмопсихології

i.o.sasina@npu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-8046-5083>

Платонов Владислав Сергійович

студент III курсу факультету спеціальної та інклюзивної освіти
НПУ імені М.П.Драгоманова

vladplaton88810@gmail.com

Теоретико-практичні аспекти навчання дітей з порушеннями зору висвітлені у працях американських дослідників В. Kran, D. Wright, Н. Miyauchi, М. Orlansky, S. Sprungin. Система спеціальної та інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами в США розглядається у вітчизняних теоретичних дослідженнях (А. Аріщенко, Т. Бондар, К. Глушенко, М. Захарчук, А. Колупаєва, Н. Никоненко, М. Псарьова, Д. Сай, О. Тельна, А. Шевцов та ін.).

У Сполучених Штатах Америки важливу роль у навчанні та вихованні дітей з порушеннями зору відіграють не лише інститути формальної освіти, але й неформальної, які працюють не лише з дітьми, надаючи їм академічні знання, але й членами їх родин та педагогами, розширюючи соціальний та побутовий досвід зазначеної категорії осіб.

У цьому контексті цінним є досвід, реалізований у *Hadley School for the Blind* (Школа для незрячих Хедлі) у селищі Віннетка штату Іллінойс. Історія школи розпочинається у 1920 році, коли її було засновано педагогом, який втратив зір. Зараз ця школа пропонує безкоштовне навчання усім, хто має порушення зору, їх родинам та професіоналам, які працюють з незрячими. *Hadley School for the Blind* охоплює навчанням шрифту Брайля та послугами для осіб з порушеннями зору всі 50 штатів,

100 країн та співпрацює з National Eye Institute (NEI), National Eye Health Education Program (NEHEP).

Місія Hadley School for the Blind полягає в створенні індивідуальних можливостей навчання, які дають змогу дітям та дорослим із порушеннями зору або сліпотою бути успішними вдома, на роботі та в їхніх громадах. Школа пропонує понад 100 дистанційних освітніх курсів у чотирьох програмних галузях: неперервна освіта для дорослих, середня школа, сімейна освіта та професійні навчання; охоплює різноманітні теми, які цікавлять людей із втратою зору та професіоналів, які з ними працюють, а саме: повсякденне життя, компенсаторні пристосування до втрати зору, відпочинок, технології, шрифт Брайля, праця та творчість.

На сайті школи можна знайти безкоштовні вебінари на важливі для дітей з порушенням зору теми, наприклад, «Основи безпеки», «Готуй їжу самостійно», «Озвучуванні етикетки для повсякденного користування», «Керуй своїми ліками», «Серія одягу», «Собаки-поводирі» тощо.

Також Hadley School for the Blind пропонують наступні практичні майстер-класи: «Серія контейнерного садівництва», «Настільні ігри», «Птахи та їх пісні», «Спорт та фізичні вправи», «Шиття та вишивання». Також є лекції, присвячені інформаційним технологіям та домашнім гаджетам: «Android: серія з функціями низького зору», «Zoom», «Технологія TalkBack», «Apple AirTags», «iPhone/iPad: спеціальні можливості» тощо.

Інститут Брайля у Лос-Анджелесі є некомерційною організацією, яка пропонує різноманітні безкоштовні програми та тренінги, заняття та освітні послуги, а також інформаційні центри по всій Південній Каліфорнії. Серед запропонованих популярних програм представлені:

- *Braille Challenge (Виклик Брайля)* – академічний курс, розроблений для мотивації учнів з різним ступенем порушення зору у розвитку навичок письма шрифтом Брайля. Будь-який учень з порушеннями зору, який вміє читати шрифтом Брайля, може взяти участь у цій програмі.

- *Cane Quest (Квест з тростинами)* – цей конкурс розрахований на учнів 3-12 класів та проводиться по всій країні. Захід орієнтований на розвиток орієнтації у просторі та мобільності
- «*Спеціальна колекція Брайля*» – програма, яка розроблена для того, щоб підвищити грамотність учнів та виховувати любов до читання. Кожна незряча людина, яка зареєструвалася, отримує безкоштовні книги та комплекти збірників шрифтом Брайля протягом року.
- Програма дитячого розвитку пропонує безкоштовні послуги раннього втручання, призначені для навчання сімей, які мають дітей з порушеннями зору. Кваліфіковані експерти з розвитку дитини працюють з батьками, вчителями та медичними спеціалістами. Будь-яка дитина, яка проживає в районі Південної Каліфорнії – від народження до 6 років – сліпа або з порушеннями зору, має право на дані послуги.

Окрему цінність представляє молодіжна програма Інституту Брайля, яка розрахована на дітей віком від 7 до 19 років. У рамках програми експерти співпрацюють з освітянами та батьками, проводять семінари, щоб встановити реалістичні співвимірні річні цілі на основі здібностей кожного учня. Подана навчальна програма підтримує дев'ять напрямів розширення основної навчальної програми, серед яких: кар'єрна освіта, навички самостійного життя, орієнтація та мобільність, відпочинок та дозвілля, самовизначення, сенсорна ефективність, навички соціальної взаємодії, компенсаційні навички, допоміжні технології.

Інститут Брайля організовує інтерактивні заходи та проєкти, де школярі взаємодіють один з одним. Самовизначення зосереджується на особистості, акцентуючи увагу на інтересах, здібностях, впевненості школяра та у тому, як вони впливають на прийняття щоденних і довгострокових життєвих рішень.

Chicago Lighthouse (м. Чикаго) – це всесвітньо відома організація соціальних служб, яка обслуговує сліпих, слабозорих, осіб з інвалідністю та ветеранів. Визнаний як піонер інновацій з 1906 року, Chicago Lighthouse надає послуги з реабілітації зору,

можливості працевлаштування та допоміжні технології для людей різного віку; пропонує безліч освітніх послуг для дітей з порушеннями зору: від змішаного дошкільного закладу до спеціалізованого терапевтичного центру для дітей зі складними порушеннями в розвитку. Також Chicago Lighthouse розповсюджує допоміжні технології, підручники та інші матеріали в класі школярам по всьому Штату Іллінойсу з Іллінойського центру навчальних матеріалів, а встановлені стипендії допомагають школярам досягти цілей вищої освіти.

Сертифікований персонал Chicago Lighthouse працює з батьками та вихователями, щоб направляти дітей у їхньому фізичному, соціальному, когнітивному та емоційному розвитку. Діти вчаться оптимізувати своє бачення, що залишилося, розвивають любов до навчання та готуються до повної участі у своїх громадах. Батьки можуть зв'язатися з мережею сімей та друзів, які надають емоційну підтримку та ресурси для захисту освітніх потреб їхніх дітей.

Закладом-партнером Chicago Lighthouse є Illinois Instructional Material Center (ІІМС), який є ресурсним центром штату для студентів з порушеннями зору, які навчаються за офіційними освітніми програмами в державних і приватних школах штату Іллінойс, та який обслуговує понад 4000 учнів щорічно.

Завдяки такому партнерству організовано співпрацю з місцевими шкільними системами, видавцями підручників та іншими агенціями, щоб закуповувати та виготовляти навчальні матеріали альтернативного формату, такі як шрифт Брайля та підручники великим шрифтом. Спеціально адаптовані матеріали та обладнання, які доступні через ІІМК для користування на період навчального року, включають підручники та робочі зошити (шрифт Брайля та збільшеного розміру шрифту), а також рекордери, лупи, брайлери та ембосери Брайля, телевізійні лупи закритого контуру, оптичні засоби, мобільне обладнання, розмовні калькулятори, сканери, програвачі цифрових книг, програмне забезпечення для спеціальних можливостей тощо.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що досліджені нами інститути неформальної освіти США діють у рамках IDEA та дотримуються усіх

відповідних процедур по впровадженню індивідуальної освітньої траєкторії кожної дитини. Hadley School for the Blind у селищі Віннетка, Інститут Брайля у Лос-Анджелесі та Chicago Lighthouse також включають до індивідуальні програми корекційні, формаційні, виховні, культурні заходи та заняття, проводять тренінги для батьків дітей з порушеннями зору та тісно співпрацюють з ними. Крім того, важливо окреслити прагнення кожної з освітніх інституцій працювати на потреби широкої громади – батьків, друзів та колег дітей з порушенням зору, що виражається у активному просуванні у вільному доступі тематичних та просвітницьких лекцій та відеоматеріалів на своїх сайтах, у яких поширюються інноваційні технології щодо підтримки та адаптації умов життя для спільноти людей з порушеннями зору.

Список використаних джерел

1. Бондар Т. Тенденції розвитку інклюзивної освіти у США і Канаді : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Черкаси, 2019. 40 с.
2. Глушенко К. О. Проблема формування комунікативної компетентності сліпоглухих дітей у спеціальній літературі США та Великобританії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2009. 20 с.
3. Braille Institute : Youth Program. URL: <https://brailleinstitute.org/youth/youth-program>
4. Hadley School for the Blind: Welcome to Hadley URL: <https://hadley.edu/welcome-hadley>
5. Spungin S. J. Trends and issues in international education programs for visually handicapped children. *Journal of Visual Impairment & Blindness*. 1989. № 1(83). P. 41-43.
6. The Chicago Lighthouse : About. URL: <https://chicagolighthouse.org/about/>

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Свердан М.М.

к.е.н., доцент кафедри виробничого

Соціалізація особистості – одне з найважливіших та доволі складних завдань суспільства, яке охоплює всі соціальні процеси, де особистість засвоює певні принципи, знання, цінності, що дозволяє їй стати повноправним членом суспільства. Соціалізація активно проходить та відображається в трьох важливих сферах: спілкування, діяльність, самосвідомість і містить навчальні, спонтанні, природні та нетрадиційні процеси, що впливають на становлення особистості у формувальних рамках.

Економічна соціалізація висвітлена в рамках єдиного процесу соціалізації особистості як її складова і визначається як процес закріплення нею економічних цінностей суспільства в ході здійснення економічної життєдіяльності. Це процес який характеризується внутрішньою мотивацією особистості усвідомити й прийняти умови власного існування у передбачуваних та не передбачуваних соціально-економічних ситуаціях.

Соціально-економічні зміни, які супроводжують суспільство, постають передумовою та необхідністю засвоєння простих економічних понять, відносин та набуття індивідом навичок ринкової поведінки. Суспільство активно розвивається, у індивідів з'являється тенденція до освоєння фінансової грамотності в сучасному інформаційному середовищі.

Економічна соціалізація має різні рівні, на їх основі визначається ступінь підготовленості індивіда для включення в сучасний економічний простір. Економічна соціалізація є процесом, в якому індивід залучається в економічну реальність соціуму, відбувається становлення його економічної свідомості, засвоюються норми, цінності та ролі в економічній поведінці. Економічна соціалізація потребує набуття певних особистісних якостей та навичок рефлексії й самоаналізу.

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИТИНИ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
PSYCHOLOGICAL FEATURES OF CHILDHOOD DEVELOPMENT OF
PRESCHOOL AGE**

Семенов Д.О.,

студент спеціальність «Психологія» П - 41Б

Науковий керівник:

Палилюлько Оксана Михайлівна, канд. іст.

наук, кафедра соціальної роботи,
психології та соціокультурної діяльності ім.Т.Г. Сосновської
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Palelulko1980@ukr.net

Соціальна ситуація розвитку дитини в дошкільному віці визначається активізацією спілкування дитини з дорослими та однолітками. Спілкування з дорослими розгортається на основі значної самостійності дошкільника, розширення його пізнання оточуючої дійсності. Завдяки використанню провідного засобу спілкування – мови та постановці запитань діти поповнюють свої уявлення про світ [5]. Дошкільники задають тисячі запитань. Таке співробітництво дитини з дорослим має назву пізнавального спілкування. У дошкільному віці виникає й супутня форма спілкування – *особистісна*, яка характеризується тим, що дитина намагається обговорювати з дорослими поведінку і вчинки інших людей. Взаємини дошкільняти з дорослим набувають пізнавально-наслідувального змісту – малюк у іграх копіює діяльність значимого дорослого та задає йому велику кількість запитань. Однак наслідування дитиною дорослого поступово стає свідомим та вибіркоким [2, с.12].

Протиріччя соціальної ситуації розвитку дитини-дошкільника полягає у розриві між його прагненням бути як дорослий і неможливістю реалізувати це прагнення безпосередньо. Єдиною діяльністю, яка дозволяє розв'язати це протиріччя, є

сюжетно-рольова гра. Саме тому, що рольова гра дає дитині можливість вступити до взаємодії з такими сторонами життя, які недосяжні їй у реальній практиці, вона і є провідною діяльністю дошкільника [4]. Основним мотивом ігрової діяльності є найкраще виконання ролі, діяти «як дорослий». Цей мотив підпорядковує собі безпосередні стосунки дитини і є провідним. З цієї точки зору, дошкільний вік – період інтенсивного засвоєння людських взаємин – норм і правил поведінки, які існують у світі дорослих. Становлення внутрішнього психічного життя і внутрішньої саморегуляції пов'язане з цілим рядом новоутворень у психіці і у свідомості дошкільника. На кожному етапі розвитку та чи інша психічна функція виходить на перше місце. Найважливішою особливістю дошкільного віку є нова система психічних функцій, в центрі якої стає пам'ять (на думку Л.С.Виготського). Пам'ять дошкільника є центральною психічною функцією, яка визначає всі інші процеси.

Важливим новоутворенням цього періоду є довільна поведінка, яку можна визначити як поведінку, яка опосередкована нормами та правилами. Вперше виникає питання про те, як треба себе поводити, тобто формується попередній образ своєї поведінки. Дитина починає опановувати і керувати своєю поведінкою, порівнюючи її з тим образом, який стає взірцем. Усвідомлення своєї поведінки і початок особистої самосвідомості – одне з головних новоутворень дошкільного віку.

Самооцінка дитини має сильне емоційне забарвлення, залежить від схвалення дорослих. У процесі спілкування розвивається потреба дитини в довірі до дорослих і здатність відчувати їх емоційний стан. Дорослий для дитини – джерело інформації, фактор формування емоційної стабільності, відкритої комунікативної позиції у ставленні до інших і світу взагалі. Оцінюючи навіть своїх друзів, дитина просто повторює думку, яку вона почула про них від дорослих. Аналогічно це відбувається і при самооцінюванні – «Я хороший, тому що так каже мама». Дослідження дитячо-батьківських стосунків вказують, що на становлення самооцінки дитини впливають установки батьків на її прийняття та демократичні взаємини батьків з дитиною. Діти батьків з такими установками показують прискорений інтелектуальний

розвиток, оригінальність, емоційну впевненість, хороший самоконтроль. Діти авторитарних батьків, як правило, бувають емоційно нестабільними, неслухняними, агресивними. Великого значення у становленні самооцінки дитини дошкільного віку мають педагогічні оцінки з боку працівників дошкільного закладу. Тому наступний чинник, який впливає на становлення самооцінки це вихователь [3, с.11]. У кінці вікового періоду у дошкільнят формується інтегральне особистісне новоутворення - шкільна зрілість.

Шкільна зрілість дошкільняти - прийнятний рівень фізичного і психічного розвитку дитини, що забезпечує її адекватне пристосування до умов шкільного навчання. Шкільна зрілість є інтегральною характеристикою дитини і складається з фізичного та психологічного компонентів. *Фізична готовність* дитини до навчання в школі передбачає адекватні параметри фізичного розвитку (зріст, вага), достатні сенсорні можливості (зір, слух) дитини та прийнятний стан її здоров'я. *Психологічна готовність* дитини до шкільного навчання включає *мотиваційний компонент* - наявність позитивного ставлення до перспективи шкільного навчання, стійкого бажання навчатись в школі. Розрізняють дошкільників з трьома типами ставлення до перспективи майбутнього навчання в школі: 1) позитивна мотивація, в якій при стійкому бажанні стати школярем дитину приваблюють пізнавальні чи соціальні спонуки, 2) негативне ставлення до майбутнього навчання в школі, сформоване через залякування батьків або сприймання негативного досвіду навчання старших братів чи сестер, 3) індиферентне, байдуже ставлення, що супроводжується визнанням дошкільником необхідності навчання в школі, але емоційні реакції дитини є нейтральними. *Інтелектуальний* компонент розглядається як наявність запасу конкретних знань, базового кругозору, розумових вмінь для спроможності виділити навчальне завдання і виконати його. Прагнення стати школярем стимулюється у дошкільника пізнавальною спрямованістю, допитливістю, що сприяє розумовому розвитку дитини. *Емоційно-вольовий компонент* - спроможність до регуляції дитиною власної поведінки та емоційних виявів відповідно до навчальних ситуацій та соціальних вимог, здатність довільно спрямовувати свою психічну діяльність,

формування

емоційної

зрілості.

Соціальний компонент - спроможність дитини адаптуватись до нових соціальних умов шкільного навчання, прийняти на себе навчальні обов'язки, налагоджувати ефективне спілкування з новими дорослими та ровесниками. Психологічна готовність дитини до шкільного навчання не з'являється автоматично по завершенню дошкільного періоду, а потребує формування зі сторони дорослих.

Криза семи років – це криза саморегуляції. Як вважала Л.І. Божович криза 7 років – це період народження соціального "Я" дитини. Основні симптоми: 1) втрата безпосередності поведінки; 2) манірність поведінки (намагаючись виправдати сподівання дорослих, дитина відверто демонструє навіть ті позитивні якості, які їй не властиві); 3) симптом «гіркої цукерки» (дитині погано, але вона намагається це приховати). Перехідний період 6-7 років, на думку Л.І.Божович, пов'язаний з появою нового системного новоутворення - внутрішньої позиції, яка виявляє новий рівень її самосвідомості. Ця внутрішня позиція входить у протиріччя із соціальною ситуацією розвитку дитини: в очах дорослих вона ще мала, несамостійна, а у власних – вже доросла [1, с.2].

Висновок. Основними досягненнями раннього дитинства, які визначають розвиток психіки дитини, є: оволодіння тілом, оволодіння мовою, розвиток предметної діяльності. Ці досягнення проявляються: в тілесній активності, координованості рухів і дій, прямохожденні, у розвитку соотносящих і гарматних дій; в бурхливому розвитку мовлення, розвитку здатності до заміщення, символічним діям і використанню знаків; в розвитку наочно-дієвого, наочно-образного і знакового мислення, розвитку уяви та пам'яті; у відчутті себе джерелом уяви і волі, у виділенні свого «Я» і в появі так званого почуття особистості.

Список використаних джерел:

1. Коментар до базового компонента дошкільної освіти в Україні: науково-метод. посібник / наук. ред. О. Л. Кононко. Київ : Редакція ж-лу «Дошкільне виховання». 2003. 243 с.

2. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л.М. Проколієнко. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с.

3. Реан А. А. Психология и педагогика / А. А. Реан, Н. В. Бордовская, С. И. Розум. СПб. : Питер, 2002. 432 с.

4. Шаповаленко И.В. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология) Москва : 2005. Режим доступу: <http://www.alleng.ru/d/psy/psy014.htm>

5. ЮНФПА. Підліткова і молодіжна демографія. Режим доступу: <http://www.unfpa.org/webdav/site/global/shared/factsh>

**ОСНОВНІ ВИМОГИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИДАНЬ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ПРОБЛЕМИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ФОРМОЮ
НАВЧАННЯ ПІДРУЧНИКАМИ ДЛЯ ОСІБ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ В
УКРАЇНІ**

**EUROPEAN LEGISLATION ON THE PROVISION OF TEXTBOOKS FOR
INCLUSIVE EDUCATION AND THE CHALLENGES INVOLVED IN
PROVIDING UKRAINIAN INCLUSIVE EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS
WITH TEXTBOOKS FOR THE VISUALLY IMPAIRED**

Серпутько Ганна Петрівна

доцент, докторант кафедри
офтальмопедагогіки та офтальмопсихології
ФСІО НПУ імені М.П. Драгоманова

Email: sanna.nika@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9046-5319>

Федоренко Мирослав Ігорович
доцент кафедри спеціальної
психології та медицини
ФСІО НПУ імені М.П. Драгоманова
Email: mf16@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8697-8795>

На початку хочемо зосередити увагу на вимогах європейського законодавства, що лише частково ратифіковане Україною, щодо забезпечення інклюзивних видань. Так, пунктом 2 ст. 12 Рамкової конвенції про захист національних меншин (Страсбург, 1 лютого 1995 року) передбачено, що "...Сторони, між іншим, забезпечують належні можливості для підготовки вчителів і доступу до учбових посібників...".

Стаття 24 "Освіта" Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, ратифікованої Україною, декларує забезпечення того, щоб освіта людей, особливо дітей, сліпих та/або глухих, здійснювалась найбільш підходящими мовами та засобами спілкування для особи...[1].

Міжнародна рада з дитячої та юнацької книги (IBBY, The International Board on Books for Young People) – неприбуткова громадська організація, що опікується дитячим читанням у всьому світі. Перебуває під опікою ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ, у роботі спирається на принципи Міжнародної конвенції про права дитини, одним із головних положень якої є право дитини на загальну освіту і безпосередній доступ до інформації. Завдяки IBBY Конвенція також містить окремий пункт про те, що всі держави-учасниці ООН «сприяють виданню і розповсюдженню дитячої літератури». Місія IBBY:

- сприяти міжнародному порозумінню через дитячі книжки;
- надавати дітям із усього світу доступ до книжок із високими літературними й художніми стандартами;
- підтримувати публікацію та розповсюдження якісних дитячих книжок, особливо у країнах, що розвиваються;

- забезпечувати підтримку й навчання причетним до світу дітей і дитячої літератури;

- стимулювати дослідження й наукові роботи у сфері дитячої літератури.

Марракешський договір про полегшення доступу незрячих та осіб із порушеннями зору чи іншими порушеннями до сприймання друкованої інформації та опублікованих творів було прийнято 27 червня 2013 року в Марракеші, він є частиною зводу міжнародних договорів з авторського права, адміністративні функції яких виконує Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ). Головною метою Марракешського договору стало встановлення ряду обов'язкових для виконання обмежень і винятків на користь незрячих та осіб із порушеннями зору чи іншими порушеннями сприймати друковану інформацію.

22 країни, які ратифікували Марракешський договір, зобов'язані привести своє національне законодавство про авторське право у відповідність із ключовими умовами Договору для забезпечення можливості робити копії творів, захищених авторським правом без дозволу від правовласників у доступних для осіб з порушеннями зору форматах – як шрифт Брайля, і розповсюджувати їх на внутрішньому ринку. Крім того, Договір дозволяє організаціям для осіб із порушеннями зору, бібліотекам та іншим так званим «уповноваженим особам» пересилати копії книг в доступних для осіб із порушеннями зору форматах в інші країни, які ратифікували або приєдналися до Договору. Головна мета Марракешського договору полягає в полегшенні доступу незрячих та осіб із порушеннями зору чи іншими порушеннями до сприймання друкованої інформації та опублікованих творів.

1 жовтня 2018 року Європейський Союз ратифікував Марракешський договір, який полегшує доступ до друкованих робіт у форматах, призначених для осіб із порушеннями зору чи іншими порушеннями сприймати друковану інформацію.

Ратифікація означає, що Європейський Союз став учасником договору з 1 січня 2019 року, що дозволило особам із порушеннями зору в ЄС і організаціям, обслуговуючим їх потреби, брати участь в обміні книгами та іншими друкованими

матеріалами в доступних форматах з третіми країнами, які також є учасниками Договору. На сьогодні 42 країни з усього світу є учасниками Марракешського договору [2].

Зазначимо, що в Україні нараховується понад 50 тис. людей із порушеннями зору, з яких понад 10 тис. - це діти. Проте Україна досі не приєдналася до Марракешського договору та не ратифікувала його, щоб зробити інформацію та друковану продукцію зокрема більш доступною для людей із порушеннями зору.

В Україні забезпечення навчальними підручниками, зокрема для учнів із порушеннями зору (незрячих та зі зниженим зором), здійснюється державою за бюджетні кошти на тендерних засадах. Проте, якщо процедура забезпечення підручниками у доступних форматах більш-менш відлагоджена для закладів спеціальної освіти, то у виданні і забезпеченні спеціальними підручниками, зокрема надрукованими шрифтом Брайля, закладів з інклюзивною формою навчання спостерігаються певні труднощі, а саме:

1. Забезпеченням підручниками закладів з інклюзивною формою навчання опікується Інститут модернізації змісту освіти МОН України, проте запити на необхідну навчальну літературу надходять від місцевих управлінь освіти, і на різних рівнях така процедура не завжди ефективно спрацьовує, тому батькам та учителям доволі часто доводиться вирішувати проблеми забезпечення підручниками у спеціальних форматах самотужки, шляхом звернення до спеціальних закладів освіти.

2. Педагоги та батьки відзначають, що більшість навчальних підручників, надрукованих шрифтом Брайля для закладів спеціальної освіти, часто не співпадають за авторством та роком видання із підручниками, за якими працює інклюзивний клас, а це породжує неспівпадіння за нумерацією вправ, параграфів чи інших завдань.

3. Також, за словами педагогів і батьків, роботу з книгою ускладнює те, що підручники, видані шрифтом Брайля, не містять інформації пласкодруканим шрифтом, через це дорослим і одноліткам важко допомагати незрячій дитині зорієнтуватися у підручнику.

Загалом, освітні заклади з інклюзивною формою навчання потребують видань в універсальному дизайні (шрифтом Брайля та збільшеним плоскодруком), проте, такі видання становитимуть вагоме навантаження на державне забезпечення із числа державних субвенцій, тому поки це зреалізувати не вдається.

Зазначені вище проблеми із необхідністю ратифікації європейського законодавства та забезпечення навчальними підручниками закладів освіти з інклюзивною формою навчання потребують в Україні подальшого ефективного вирішення.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, ратифікована Україною 16.12.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
2. Осмоловська О.А. Інклюзивна література в сучасному європейському книговидаванні: навчальний посібник. «Видавничий центр»12». 2021. 184 с.

НОВІ ВИКЛИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ ПРАЦІВНИКАМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ЗАКЛАДІВ ТА УСТАНОВ ОСВІТИ

Сіренко Юлія Юріївна
студент 2 курсу магістратури
sirenkojuliana@gmail.com

В даному дослідженні розглянута проблема забезпечення належною психологічною допомогою дітей, що постраждали і страждають від наслідків повномасштабної війни росії проти України, працівниками психологічної служби закладів та установ освіти.

Об'єктом дослідження є надання допомоги працівниками психологічної служби

закладів та установ освіти.

Предметом дослідження є належна підготовка фахівців психологічної служби закладів та установ освіти для надання допомоги дітям, що постраждали і страждають від наслідків повномасштабної війни росії проти України.

Станом на кінець травня внаслідок повномасштабної війни росії проти України отримало поранення різного ступеня тяжкості щонайменше 420 дітей. Зважаючи на цей факт система освіти України зазнає і зазнаватиме додаткового навантаження у забезпеченні якісних умов та психологічної підтримки дітям, що отримали травми за період повномасштабної війни.

Положенням про психологічну службу у системі освіти України передбачені працівники психологічної служби закладів та установ освіти, проте поточна редакція даного документу - 22.05.2018 року, а отже, не враховує тих проблем, з якими Україна та українське суспільство зіткнулось зараз.

Окрім збільшення кількості працівників психологічної служби закладів та установ освіти необхідно розширити спектр надання допомоги. Оскільки окрім того, що в Україні з кожним днем зростає кількість постраждалих фізично, українські діти потерпають також і психологічно.

Станом на кінець квітня внаслідок повномасштабної війни росії проти України російськими військовими було зґвалтовано щонайменше 400 дітей та дорослих. Зважаючи на цей факт система освіти України зобов'язана забезпечити належну підтримку і сприяти відновленню психологічного здоров'я постраждалих дітей і від такого типу насилля.

Перед українською системою освіти, перед українським суспільством, перед державною загалом постає обов'язок забезпечити інклюзію усіх постраждалих, враховуючи усі види вчиненого росіянами насилля.

Виключне усвідомлення, що фізичні та психологічні травми, з якими зіткнулось наше суспільство, зокрема і діти, загоюватимуться довго і потребують постійної

уваги дасть можливість розробити якісну програму реабілітації та відповідально, виважено та уважно підійти до цих викликів.

Запровадження базової громадської психологічної освіти дозволить реалізувати програму реабілітації і нової соціалізації якісніше та швидше. Таким чином окрім допомоги працівників психологічної служби закладів та установ освіти, саме суспільство, колективи будуть позитивно впливати на травмовану особу, допомагаючи реалізувати інклюзію в повному обсязі.

Список використаних джерел

1. Гулова Л., Куровські М., Седлакова М., Трапл Ф., Шіп Р Інклюзія - виклики та перспективи. Натхнення з Чехії - П., 2018 - 117 с. URL: http://www.amo.cz/wp-content/uploads/2019/03/amocz_inkluzie_ua_2018.pdf

2. Жертвами російського вторгнення в Україні стали вже майже 230 дітей URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/16/novyna/suspilstvo/zhertvamuy-rosijskoho-vtorhnennya-ukrayini-staly-vzhe-majzhe-230-ditej>

3. Заярнюк О.В. Інклюзивна освіта в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення URL: http://uondmr.at.ua/00/inkluzivna_osvita_v_ukrajini.pdf

4. Інклюзивне навчання. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inkluzivne-navchannya>

5. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики - К., 2016 - 152 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/719179/1/Інклюзивна%20освіта_від%20основ%20до%20практики.pdf

6. На тимчасово окупованих територіях зафіксовано щонайменше 400 випадків зґвалтувань - омбудсмен URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/27/novyna/suspilstvo/tymchasovo-okupovanyx-terytoriyax-zafiksovano-shhonajmenshe-400-vypadkiv-zgvaltuvan-ombudsmen>

7. Положення про психологічну службу у системі освіти України. Міністерство

освіти і науки України. Наказ від 22.05.2018 №509 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>

8.Порошенко М.А. Інклюзивна освіта. Навчальний посібник - К., 2019 - 300 с.
URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>

9.Про повну загальну середню освіту: Закон України від 01.05.2022 Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, №31, ст. 226 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

10.Уряд спростив умови організації інклюзивного навчання. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-sprostiv-umovi-organizaciyi-inklyuzivnogo-navchannya>

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ПРОЯВ ЗГУРТОВАНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ГО “АМЕР”)

Соломатіна Аліна

студентка групи 1М спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Волонтерство – це добровільна безоплатна допомога, яку людина здійснює за власним бажанням. Історія волонтерства налічує понад 160 років. На землях України волонтерство розвивалось з кінця 19 століття як допомога нужденним, важкохворим, безпритульним. Саме в цей час почали створюватись перші волонтерські організації. В незалежній Україні волонтерський рух особливо активізувався під час Революцій на Майдані у 2005 та 2014 роках.

На Заході українське волонтерство вважається унікальним явищем. Саме під час Революції Гідності та війни на Донбасі, а потім і під час пандемії COVID, українські волонтери проявили себе згуртованими активними особистостями, здатними гідно відповідати на соціальні виклики, а волонтерська діяльність постала як один із видів соціокультурної діяльності [1].

В Україні волонтерський рух проявляє себе не тільки у великих містах, але й у маленьких містечках. У місті Зеленодольськ Дніпропетровської області, що розташоване на межі з Херсонською областю, плідно працює волонтерська організація АМЕР або "Агенція розвитку". Основними напрямками діяльності є:

- волонтерство
- благодійність
- підтримка бізнесу, молодіжних та жіночих ініціатив
- тренінги
- фестивалі

Найпопулярніші проекти:

- Акція "маска для бабусі та дідуся"
- "Врятуй Даманський"
- Energy кіно
- Громадський центр "Вільний простір"
- Energy fest [2].

У "Вільному просторі" проходять тренінги, майстер-класи, відкриваються клуби за інтересами, організуються святкування та багато іншого. Тут було створено клуб, де можна обговорити актуальні теми з однодумцями та одночасно попрактикуватися в іноземній мові та англійський ігровий клуб для дітей 8-12 років. Це дозволяє меншим діткам поринути в англійську атмосферу, адже проводить ці ігри волонтерка, що має громадянство США. Також проводяться різноманітні майстер-класи. Наприклад, з розмальовування футболок своїми руками, редагування фотографій, малювання, виготовлення натурального мила, тощо.

Особливу увагу привертає акція “Врятуй Даманський”. Почнемо з того, що Даманський – це окремий район нашого містечка. Оскільки до нас часто приїздять мешканці навколишніх сіл та міста Кривий Ріг на відпочинок і, на жаль, залишають після себе багато сміття, АМЕР вирішила влаштувати добровільну акцію з прибирання цієї території.

“Energy кіно” – перегляд стрічок просто неба у парковій зоні.

Одна з найвизначніших подій кожного літа в останні роки був Energy fest. Це фестиваль, на який запрошуються різні музичні гурти. До того ж під час фесту є й інші розважальні заходи для дітей та дорослих. Малюнки на тілі, спортивні змагання, квести, креативні фотозони, ярмарки – це все входить до програми Energy fest. Мені вдалося взяти участь в організації такої події у 2018 році на волонтерських засадах. На жаль, через пандемію фестиваль тимчасово призупинив свою діяльність задля безпеки жителів.

Але з приходом коронавірусу у 2020 році діяльність цієї організації не закінчилась. Вона просто майже повністю перейшла в благодійність. Акція “допоможи бабусі та дідусю” полягала в тому, щоб роздати людям похилого віку якомога більше захисних масок. До того ж АМЕР почала допомагати лікарям безкоштовно застрахувати своє життя, аби вони продовжували працювати і допомагати хворим.

На темі пандемії можна було б завершити мою розповідь про діяльність даної організації, але, на жаль, я мушу продовжити, адже саме зараз вона здійснює найбільший внесок в збереження наших громадян і про це просто не можна мовчати.

Війна прийшла несподівано, ми не змогли захистити Херсонську область. І лінія фронту дуже швидко підійшла до кордонів моєї громади. З перших війни днів Агенція розвитку надала можливість волонтерам у своєму офісі плести маскувальні сітки, роздавала гуманітарну допомогу людям похилого віку, збирала кошти для наших військових. Переломним моментом для кожного жителя нашого міста стало те, що до нас пішки почали приходити люди, яким вдалось втекти з окупованих територій Херсонщини, що знаходяться за декілька кілометрів від нас. І саме

організація АМЕР надала їм першу допомогу, одяг, їжу, організувала переміщення до більш безпечних місць. Також Агенція розвитку бере активну участь у допомозі людям, що постраждали після обстрілів нашого міста. У великих населених пунктах таких організацій багато, але для мого містечка це єдина така організація. І я дійсно пишаюсь тим, що є її частиною.

Я вирішила розказати саме про цю організацію, аби показати що діяльність подібних угруповань може кардинально змінюватись в залежності від обставин. Головною думкою моєї доповіді є те, що згуртованість може проявлятися у щасливих та страшних моментах, але вона завжди важлива.

Список використаних джерел

1. Кочубей Н. В. Соціокультурна діяльність. Навчальний посібник. Суми. Університетська книга. 2017. 122 с.
2. Громадська організація «Агенція розвитку» АМЕР.
<https://instagram.com/amer.zelenodolsk?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬО-КОРЕКЦІЙНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В РАМКАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ (LEGAL SUPPORT OF EDUCATIONAL AND CORRECTIONAL SERVICES IN UKRAINE IN THE FRAMEWORK OF INCLUSIVE EDUCATION)

Соляник Марина Геннадіївна

кандидат педагогічних наук

старший викладач

m.h.solyanyk@npu.edu.ua

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7083-6872>

Сьогодні все більше дітей з особливими освітніми потребами залучаються до інклюзивної освіти в Україні. Завдяки інклюзивному навчанню всі діти мають право навчатися в закладах загальної середньої освіти за місцем проживання, в загальноосвітніх класах, де при необхідності їм будуть створені додаткові умови та надана підтримка.

Відповідно до Конституції України ст.53 «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти у державних і комунальних закладах освіти; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти, різних форм навчання». У ст. 24 наголошується, що ніхто не може бути обмежений у правах «за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного і соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовними та іншими ознаками», тобто це підкреслює те, що кожна дитина, має право на освіти [1].

Крім того право на отримання громадянами України на освіту визначають такі нормативно-правові акти, як: Законах України «Про освіту» (1993), «Про загальну середню освіту» (1999). Закон України «Про дошкільну освіту» (2021) та ін. Хоча в цих документах на той час не було визначено поняття інклюзивна освіта та дитина з особливими освітніми потребами, але в них було зазначено, про право отримання освіти всім громадянам не залежно від якихось умов та особливостей.

Починаючи з 2009 року починають з'являтися перші нормативно-правові документи щодо інклюзивної освіти: Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року» (2009); Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (2011); Накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» (2010); інструкційно-методичні листи МОН України «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних

закладах з інклюзивним навчанням» (2012), «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2012), наказ міністерства освіти України «Про внесення змін до Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (2016), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (2017), Лист Міністерства освіти України «Щодо навчальної літератури для дітей з особливими освітніми потребами» (2017), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (2021) та ін.

Наразі Україна обрала стратегічним напрямом розвитку інтеграцію в європейський освітній простір, де інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти дітьми з ООП. За статистичними даними, кількість дітей з ООП в Україні щорічно збільшується, тому впровадження інклюзивної освіти є актуальним і передбачає застосування інноваційних освітніх технологій, створення інклюзивного освітнього середовища для осіб з ООП і доступність закладів освіти.

У 2017 році було ухвалене рішення про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з ООП до освітніх послуг», положення якого закріплюють право на освіту осіб з ООП. Також Законом прописано право на отримання психолого-педагогічних, корекційно-розвиваючих послуг, навчання за допомогою найбільш доступних для таких осіб мови, методів і способів спілкування.

Нині в Україні створено мережу підтримки і супроводу дітей з ООП – Інклюзивно-ресурсні центри, основним завданням яких є здійснення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей, надання їм психолого-педагогічних, корекційно-розвиваючих послуг і супровід таких дітей від 2-х до 18 років [2].

Таким чином, на сьогодні в законодавство України гарантує рівний доступ для отримання освітніх послуг дітей з ООП; інклюзивна освіта здійснюється в закладах дошкільної освіти, ЗЗСО і вищої освіти; отримання комплексних психолого-педагогічних, корекційно-розвивальних послуг дітям з ООП; розробку індивідуальної програми розвитку та навчання для таких дітей.

Список використаних джерел

1. Конституція України. - URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр:
Постанова Кабінету Міністрів України. - URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>

РОБОТА ПСИХОЛОГА З ОСОБАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ PSYCHOLOGIST'S WORK WITH PEOPLE WITH DISABILITIES

Балагуш В'ячеслав Юрійович,
студент спеціальності 053 «Психологія»
НРЗВО "Кам'янець-Подільський державний інститут"
Науковий керівник:
Сторожук Наталія Романівна,
керівник Психолого-педагогічного відділу НРЗВО "Кам'янець-Подільський
державний інститут", викладач,
НРЗВО "Кам'янець-Подільський державний інститут",
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Сьогодні одним із пріоритетних напрямків формування інклюзивного суспільства та суспільного середовища є підтримка та надання соціально-психологічної допомоги особам з інвалідністю.

В дослідженні даної теми пріоритетним напрямком є проблема соціальної, соціально-психологічної та соціально-педагогічної роботи з людьми з інвалідністю: С.П. Архипова, Н.О. Бондар, І.С. Гамрецький, М.Є. Чайковський та ін.

Дослідники аналізують різні аспекти соціальної та соціально-педагогічної роботи з людьми з інвалідністю, а саме: інтеграція людей з інвалідністю у суспільство

як прояв ціннісного та толерантного ставлення до людей (І.С.Гамрецький); теорія та практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з інвалідністю в умовах інклюзивного освітнього простору (М.Є.Чайковський); природа, сутність, специфіка організації соціальної роботи з дітьми з інвалідністю (А.Б.Ревть); реабілітація дітей з інвалідністю з застосуванням арт-терапевтичних засобів (К.В.Щербакова) та інші.

Важлива вимога розвитку інклюзивного суспільства та організації роботи з особами з інвалідністю - забезпечення якісної допомоги дітям, молодим людям, особам похилого віку. Згідно офіційних статистичних даних МОЗ України кількість осіб з інвалідністю в країні становить понад 2 млн. 600 тис. Станом на 1 січня 2018 р. в Україні понад 165 тисяч дітей з інвалідністю у віці до 18 років. У Львівській області, яка за кількістю дітей з інвалідністю посідає серед усіх областей 3 місце, їх налічується понад 10 тис. осіб. Особи з інвалідністю потребують особливої уваги суспільства та надання необхідного професійного комплексу соціальних послуг [5, с. 307 – 308].

Розвиток філософських, медичних, педагогічних знань сприяло науковому обґрунтуванню психічного розвитку дітей із психофізичними порушеннями. Психологія людини з інвалідністю в останні роки отримала широке визнання, зокрема, завдяки розвитку теоретико-методологічної основи та підготовки високопрофесійних спеціалістів-психологів у сфері спеціальної психології.

В сучасній соціально-психологічній науці існують різноманітні підходи до теоретичного обґрунтування проблеми психології осіб з інвалідністю.

Перед психологом постає ряд завдань, які конкретизуються в наступних напрямках діяльності:

- соціальна та психологічна допомога особам з інвалідністю;
- інтеграція молоді з інвалідністю у освітній процес та суспільство;
- допомога в сприйнятті та опануванні соціальних навиків;
- психологічна та моральна підтримка членам родин підопічних осіб та ін.

В закладах освіти особливу увагу психолог концентрує на повноцінній і гармонійній адаптації осіб з інвалідністю до освітнього простору та процесу. Зокрема, можна виділити наступні типи потреб осіб з інвалідністю на початку навчання: потреба у самоствердженні, потреба у підтримці авторитету, друзях, потреба у соціальній підтримці та схваленні, потреба у доведенні власної значущості, у самовдосконаленні тощо.

Тому, на початковому етапі надзвичайно важливі методи діагностики потреб особистості у співпраці зі спеціальними фахівцями – тифлопедагогами, фахівцями, які володіють жестовою мовою, реабілітологами та ін. Широко використовуються проєктивні тести, які дозволяють підійти до розуміння агресивності, страхів, негативізму дитини. Зокрема у роботі з слабозорими дітьми, використання проєктивних тестів із візуальним стимульним матеріалом можливе передбачає: створення умов для малювання, спеціальний підхід до оцінювання малюнка. В цьому випадку тифлопсихолог обов'язково повинен володіти знаннями про особливості уявлень та образотворчої діяльності слабозорих дітей, враховувати пояснення дитини під час малювання [2].

Для тестування дітей з порушенням слуху створюються так звані шкали дії та невербальні тести. Так, шкали дії зводяться до операцій із предметами, а невербальні тести часто не вимагають словесного спілкування, інструкції до них даються у формі показу або жестами без участі усної або письмової мови. Особливого значення набуває дослідження особливостей спілкування школярів із порушенням опорно-рухового апарату. Як свідчать результати дослідження О. В. Романенко [1] серед дефіцитарних шляхів формування Я-образу, як системи уявлень про власну особистість, школярів із церебральним паралічем є наявність комунікативних труднощів. Для діагностики міжособистісних відносин в системі «вчитель – учень» О. І.Середа [3] використовує дві авторські методики – «Опитувальник для дослідження рівня усвідомленості у відносинах» і «Самооцінка відношення вчителів до учнів» та дві адаптовані – «Виховні реакції і установки вчителів» і «Адаптивність у відносинах з учнями».

Під час роботи з особами з інвалідністю вкрай важливими є врахування трьох взаємозалежних сфер: когнітивної (раціональна складова відносин), афективної (емоційна складова відносин), поведінкової. Емоційна адаптивність виражається в адекватності власних емоційних реакцій, в чутливості до переживань інших людей, здатності витримувати емоційність у спілкуванні. Когнітивна адаптивність виражається в умінні знаходити спільну мову з партнерами і здатності прогнозувати їх поведінку. Поведінкова адаптивність виражається в умінні керувати своєю поведінкою у напружених ситуаціях міжособистісної взаємодії і враховувати поведінку іншого.

Успішна чи висока міжособистісна адаптивність супроводжується емоційною близькістю психолога та особи з інвалідністю, високим ступенем взаєморозуміння та взаємодії, розвинених умінь організації поведінкових взаємодій.

Список використаних джерел:

1. Романенко О. В. Особливості формування Я-образу у школярів з церебральним паралічем: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.08/Ін-т спеціальної педагогіки АПН України. Київ: 2003. 18 с.
2. Синьова Є. П. Тифлопсихологія: Підручник. Київ: Знання, 2008. 365 с.
3. Середа Е. И. Практикум по міжособистісним відносинам: допомога і особистісний ріст. СПб.: Речь, 2006. 224 с.
4. Чайковський М.Є. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору : дис. на здобуття наук. ступ. док. пед. наук : 13.00.05 – соціальна педагогіка / М.Є. Чайковський ; наук. керівник Лактіонова Галина Михайлівна ; ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка» . Старобільськ, 2016. 570 с.
5. Швед М. Основи інклюзивної освіти. Львів: Український католицький університет, 2015. 360 с.

**ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО, ЕКОНОМІКА ТА СОЦІАЛЬНА
ЗГУРТОВАНІСТЬ**
INFORMATION SOCIETY, ECONOMY AND SOCIAL COHESION

Євген Русланович Стришка,
студент 2 курсу спеціальність «Економіка»
(Спеціалізація «Економічна кібернетика»)
Науковий керівник:
Тріпак Мар'ян Миколайович,
к.е.н., професор кафедри інклюзивної економіки,
кібернетики та комп'ютерних наук, доцент,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Сьогодні інформаційне середовище відіграє одну з ключових ролей у соціально-економічній діяльності суспільства. З розвитком інформаційно-комунікаційних ресурсів, які активно використовуються в побуті, професійній сфері, в освіті та в інших сферах діяльності суспільства, варто відзначити розвиток особистості у сфері Інтернет-економіки. Враховуючи маркетингові дослідження та завдяки гнучкості сучасного ринку, слід підкреслити важливість кіберсоціалізації особистості у контексті взаємодії суспільства в умовах розвитку Інтернет-економіки. Так, значущість й ефективність кіберсоціалізації у розвитку Інтернет-економіки є високою, ефективною, адже кожен член суспільства має можливість на рівних правах користуватись Інтернет-послугами у повсякденному житті, виконувати віддалено певні професійні функції та знаходити нові грані розвитку у суспільстві. Однак не завжди дані перспективи та технічні можливості використовуються усіма членами суспільства.

Економіка – це одна з найважливіших умов існування суспільства, а економічні процеси найбільше характеризують суспільній устрій господарства країн. В сучасних умовах розвитку суспільства незаперечним є необхідність домінування соціальних відносин у формуванні стратегічних орієнтирів, які розкривають нові грані і пріоритети розвитку.

Кіберсоціалізація та ресурси мережі Інтернет, безумовно, створили наступні

умови для розвитку іншого рівня взаємовідносин у соціумі, а також забезпечили високий рівень сформованості ефективної і потужної платформи з метою організації успішного формування «новітнього інтелектуального соціуму» в інформаційно-комунікаційному просторі. Власне, термін «інформаційне суспільство» уведено в обіг у 80-х роках ХХ ст., та використовувався у різних науках (Н. Луман, М. Мак-Люен, М. Понятовський, П. Серван-Шрайбер, А. Турен та ін). Дослідники розглядали інформаційне суспільство як сутнісну характеристику особливого виду постіндустріального суспільства. В якості основної умови його формування вони вбачали розвиток потужних і високотехнологічних глобальних інформаційних мереж.

Якщо порівняти особливості використання Компанія GfK Ukraine, ґрунтуючись на дослідженні, проведеному в 2007 році в три етапи - 1-22 липня, 1-20 серпня, 10-30 вересня, можна виділити наступні особливості використання можливостей Інтернету в Україні: регулярний доступ до Інтернет, згідно результатів опитування в 16% населення країни, 10% мають Інтернет у будинку, близько 8% використають Мережу на роботі.

Щодо гендерного аспекту використання Інтернету - в Україні Інтернетом користуються в основному чоловіки - 58%, у більших містах 47%. В 2007 році найбільша кількість користувачів - молодь від 20 до 29 років, зокрема, 39% регулярних користувачів. Активно стали використати Інтернет люди у віці 40 - 49 років (15% в 2007 році, 12% в 2006 році). За результатами досліджень, метою використання Інтернету в Україні є професійні потреби, а саме - робота з поштою (49%), а також: пошук інформації про товари і послуги - 35%, пошук навчальної інформації - 33%, скачування та копіювання музичних файлів, фільмів - 26%. Дослідники відзначають тенденцію зростання кількості Інтернет-магазинів, Інтернет-компаній, Інтернет-аукціонів та інших організацій Інтернет-економіки.

У 2018 році за версією опитування компанії Омнібус GfK Ukraine, надані Mind, 34% українських інтернет-користувачів здійснюють онлайн-покупки, найчастіше купують в взуття та одяг, найрідше – харчові продукти. 13% респондентів відзначили,

що бажають здійснювати покупки харчових продуктів онлайн частіше, однак не мають такої можливості. Причиною цього, на думку дослідників, є недостатня зручність послуг, що стосуються замовлення, а також доставки товарів цієї категорії, недостатня кількість майданчиків для таких операцій.

Пріоритетний спосіб оплати в інтернеті – за допомогою картки на сайті, так розраховується 36% українців, готівковий розрахунок обирають 23% покупців. 14% перераховують оплату на картку продавця, так само 14% надають перевагу накладеному платежу [2].

Інформаційно-комунікаційні технології також проникають у всі сфери народного господарства, що нерідко веде за собою витіснення людини з промисловості, сільського господарства та ін. Сучасний глобальний ринок праці висуває нові виклики та детермінанти, завдяки яким створюється багатокomпонентна й динамічна система, яка, безсумнівно, піддається впливу інформаційних технологій, що ведуть за собою зміни процесу праці, організації, структури зайнятості, соціально-трудоx відносин.

Згідно дослідження, проведене компанією GfK на замовлення «Google Україна», українські підприємства використовують інтернет лише на чверть і користуються простими сервісами: веб-сайтом чи онлайн рекламою, хоча могли б активніше використовувати так звані «хмарні» бази даних, здійснювати віддалений доступ до робочого місця, займатися мережевою торгівлею або проводити веб-конференції [3].

Як прогнозує та стверджує Тетяна Ситник, керівник відділу B2B і стратегічних досліджень, компанії GfK Україна, якби цей індекс був хоча б на 10 пунктів більше, то темп зростання ВВП України збільшився б на 1%, а в грошовому еквіваленті це додаткові 14 мільярдів гривень для економіки (розраховувалось за даними 2012 року, коли зростання ВВП було 0,2%) [3]. Про те, бізнес структури в Україні, маючи достатньо технічних можливостей для доступу до Інтернету, використовують лише декілька простих сервісів.

З метою економічного зростання та соціальної згуртованості, на нашу думку, має посилюватись інклюзивний розвиток суспільства. Інклюзивне зростання передбачає

набагато ширші цілі, ніж збільшення ВВП, адже спрямоване на розвиток людини, підвищення добробуту соціуму, зниження рівня бідності, а також нерівності.

Важливою метою інклюзивного розвитку та зростання є збільшення ступеню участі членів суспільства у контексті економічного зростання і справедливий розподіл його результатів. Інклюзивний сталий розвиток у дискурсі розвитку інформаційного суспільства дозволяє відчувати результати діяльності кожному члену соціуму, охоплюючи усі сфери життєдіяльності.

Список використаних джерел:

1. Зінченко О.А., Даріюш П., Зінченко Д.С. Інформаційна економіка: концепція, сутність та розвиток. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. № 16. 2019. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/181353/181299>
2. Онлайн-покупки здійснюють 34% користувачів інтернету в Україні. Компанія GfK Ukraine склала портрет українського онлайн-покупця. URL: <https://mind.ua/news/20197955-onlajn-pokupki-zdijsnyuyut-34-koristuvachiv-internetu-v-ukrayini>
3. Підприємці використовують Інтернет лише на чверть – дослідження. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25171282.html>

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

EUROPEAN EXPERIENCE OF IMPLEMENTATION OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT'S SOCIAL COHESION IN THE CONDITIONS OF WARTIME

Дар'я Миколаївна Супрун
доктор пед. наук, професор

Професор кафедри спеціальної психології та медицини
факультету спеціальної та інклюзивної освіти
НПУ ім. М.П.Драгоманова,
E-mail: darya7@ukr.net
[orcid.org/ 0000-0003-4725-094X](https://orcid.org/0000-0003-4725-094X)

Наразі життя нашої Держави поділилося на «до війни» та «під час війни». Головна ознака війни – хаос і абсолютне нерозуміння того, що і задля чого відбувається. Оскільки війна здавалася абсолютно нереальною в 21 столітті, абсолютно неможливою і настільки абсурдною, що все, що відбувається, не вкладається у свідомості. Не залишилась осторонь й освіта. Тому, що саме умовою для створення егалітарної, демократичної і справедливої держави виступає освіта як агент позитивних соціальних змін, а ознакою даного процесу є корпоративна соціальна відповідальність ЗВО. Розширимо сприйняття згуртованості, оскільки це не лише конструювання універсального освітнього середовища, але й провадження згуртованого соціального середовища, що має віддзеркалювати та відгукуватися на вимоги та потреби без виключень усіх партисипантів соціуму, в чому особливо загострилася потреба в умовах воєнного стану. При цьому забезпечуючи сталість прийняття, включення та розвитку, враховуючи індивідуальні можливості кожного, що підвищує значущість соціальної згуртованості та соціальної відповідальності фахівців сфери як освітніх, так і соціальних послуг.

Згуртованість в українському суспільстві має розглядатися з таких позицій, як: підняття теми соціальної інклюзії та інтернаціоналізації – тенденції, ініціативи; взаємопов'язаність; можливість міжнародної співпраці; провадження міжнародних принципів та цінностей; забезпечення різноманіття соціальних аспектів задля сталої підтримки. Соціальна відповідальність як одна з цінностей європейського простору формує засади для повноцінного розвитку особистості незалежно від своїх особливих потреб, в умовах дезінтеграції суспільства, численних порушень прав людини, за відсутності безпечного середовища в умовах воєнного стану. Саме формування професійної ідентичності фахівця за вищеперерахованих обставин має стати

провайдером згуртованості в широкому розумінні (стійкість, інклюзивність, сталість).

Інтеграція університетів в світові процеси сприяє оновленню науковоосвітнього, особистісного й організаційного потенціалу ЗВО на індивідуальному, інституціональному й системному рівнях. Отже, інтернаціоналізація освітньої сфери – чинник становлення глобального простору вищої освіти, що класифікується як зовнішня (міжнародна академічна мобільність) і внутрішня (впровадження світових стандартів, навчальних курсів, міжкультурних програм тощо) [1].

Тож, інтегральною метою є створення та провадження в вітчизняне суспільство новітньої парадигми згуртованого соціально-освітнього середовища в якості базису соціальної захищеності, відповідальності та соціальної згуртованості громадян України в умовах сучасних інтеграційних викликів засобом формування респонсивності вищої школи та зміцнення соціальної згуртованості загалом в умовах воєнного стану.

Говорячи про інтернаціоналізацію освітньої сфери як про чинник становлення глобального простору вищої освіти, що класифікується як зовнішня (міжнародна академічна мобільність) і внутрішня (впровадження світових стандартів, навчальних курсів, міжкультурних програм тощо), необхідністю стає висвітлення питання Європейського вибору: цінності освіти у світовому та національному вимірі. Наразі маємо змогу поділитися досвідом обміну науковими здобутками між факультетом спеціальної та інклюзивної освіти НПУ ім. М.П. Драгоманова та профілюючими факультетами європейських держав: робочого візиту до одного з найстаріших і провідних університетів Італії (Sapienza University, Rome), з освітньої подорожі «Стратегія і тренди, що підтримують розвиток і модернізацію університетів» у рамках проєкту «Зміни педагогічних факультетів та університетів у XXI ст.» до Чеської Республіки (Masaryk University, Brno та Tomas Bata University, Zlin), з дослідницької співпраці з польською науковою спільнотою (The John Paul II Catholic University, Lublin) тощо. Даний обмін є корисним задля здійснення профорієнтаційної роботи, сприяння

кар'єрному розвитку студентів, інтернаціоналізації освіти тощо. Зазначимо, що інтеграція університетів в світові процеси сприяє оновленню науковоосвітнього, особистісного й організаційного потенціалу ЗВО на індивідуальному, інституціональному й системному рівнях. Об'єктивною ж реальністю розвитку освіти сьогодення є розширення міжнародних зв'язків й інтеграція до європейської спільноти та необхідність пошуку конструктивних ідей щодо вирішення проблеми оптимізації та інтенсифікації формування технічної, іншомовної та інших варіативних професійних компетенцій в умовах воєнного стану. Тож, наразі маємо змогу провадження та примноження інноваційного досвіду європейського зразку, що має здійснюватися за умови раціонального поєднання з новаторським доробком українських вчених-організаторів вищої школи на царині сучасної освіти в умовах соціальної згуртованості.

Дякуємо Університетам країн-партнерів за можливість підтримувати міжнародну співпрацю та ще з більшою віддачею та наснагою робити свою справу та поширювати ідеї інтелектуального, раціонального, позитивного задля розвитку соціуму, де немає місця війні....міжнародні колеги стоячи вшановують нашу країну...

Задля підтримки зазначеної згуртованості послуговується й міжнародна діяльність: ідеї та пропозиції для міжнародної діяльності імплементуються у таких сферах: лекції іноземних викладачів – включно з віртуальними, COIL-курси – Collaborative International Online Learning, навчання онлайн і COIL-навчання, викладання англійською.

Список використаних джерел

1. Suprun, D. Griban, G., Nikulochkina, O., Varetska O., & Formation of the Primary School Teachers' Information Competency in Postgraduate Education. Postmodern Openings, 11(3), 41-72. <https://doi.org/10.18662/po/11.3/199> Postmodern Openings ISSN: 2068-0236 | e-ISSN: 2069-9387

2. Suprun, D. Academic mobility perspective in the context of professional internationalization in the field of special education DOI 10.31392/NPU-nc.series19.2020.40.13Kyiv. http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/34962/Sheremet_83-89.pdf?sequence=1

3. Suprun, D. The Future Psychologists' Motivation to Work in the System of Inclusive Education *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)* ISSN: 2277-3878, Volume-8 Issue-4S, November 2019 <https://www.ijrte.org/wp-content/uploads/papers/v8i4S/D10081184S19.pdf>

4. Suprun, D. *Psychology of Management*: Kyiv.:NPDU, 345p.

5. Sheremet, M; Suprun, M; Suprun, D. Future Psychologists' Readiness to Work in Conditions of Social Cohesion in Education WEB OF SCIENCE Published: Sep 2020 in *International Journal of Applied Exercise Physiology*

6. Zhuravlova L., Sheremet M., Suprun D. . Results of the Examination of Primary School Students By Means of Speech Therapy *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience* ISSN: 2068-0473 | e-ISSN: 2067-3957 2021, Volume 12, Issue 1, pages: 326-342 DOI: <https://doi.org/10.18662/brain/12.1/185>

7. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.03. Київ, 2018. 657 с.

8. Супрун Д. М. Management – a component of psychologists' professional training (Менеджмент – складова професійної підготовки психологів). Навчально-методичний посібник для студентів, слухачів магістратури та практикуючих психологів. Київ, 2019. 390с.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ-ТЮТОРА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Суятинова Катерина Євгенівна
доцент кафедри дошкільної освіти
Криворізького державного педагогічного університету
k9781424@gmail.com

Реформування сучасної освіти розширило можливість дітей здобувати освіту. Серед педагогічної спільноти зростає інтерес до тьюторства, яке стає педагогічною технологією. Актуальність тьюторства сьогодні зумовлена, по-перше, тим, що тьюторська технологія спрямована на задоволення освітніх потреб особистості, країни і суспільства, їх гармонізації; по-друге, вона наочно демонструє залежність розвитку країни від результатів освіти окремих індивідів і спрямована на їх піднесення; по-третє, визначається необхідністю особистісно орієнтованої педагогічної взаємодії; по-четверте, у зв'язку з цим персоніфікацією педагогічної освіти, побудовою власної програми, яка здійснюється за індивідуальними можливостями; по-п'яте, потребою формування суб'єкт-суб'єктних відносин учасників педагогічного процесу, що супроводжують особистісно-професійний розвиток майбутніх педагогів [1].

Слово «тьютор» прийшло з Англії, як феномен сформувалося у XIV ст. У перекладі з англійської мови означає «домашній учитель, гувернер, наставник, опікун, репетитор,». Для дитини з ООП тьютор – це «фахівець, який організує умови для успішної інтеграції учня з особливостями розвитку в освітнє та соціальне середовище школи» [2, с. 21]. Тобто тьютор це педагог, який допомагає, підтримує, здійснює супровід діяльності дитини у процесі діяльності, зокрема освітньої.

Сутність тьюторської діяльності, функції педагога, що здійснює тьюторський супровід здобувачів освіти, висвітлювались у працях Н. Борисової, В. Давидова, Н. Дем'яненко, С. Дудчик, Д. Ельконіна, С. Журкіна, О. Іваницької, Т. Ковальової, О. Ковшар, В. Кухаренко, Т. Пахомова, П. Осипова, Т. Сурніної, А. Тубельського, Р. Шаран та ін.

Кафедра дошкільної освіти Криворізького державного педагогічного університету з 2019 року співпрацювала з департаментом освіти і науки виконкому Криворізької міської ради. щодо досліджень науково-практичної проблеми «Теоретичні аспекти реалізації тьюторського супроводу дітей передшкільного віку в

умовах закладу дошкільної освіти». у ході співпраці було проведено низку науково-методичних семінарів для керівників, вихователів-методистів закладів дошкільної освіти, науково-педагогічних працівників, здобувачів освіти КДПУ. Наприклад, «Теоретичні аспекти реалізації тьюторського супроводу дітей передшкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти»; «Системний підхід до формування інклюзивного простору в освітньому середовищі»; «Особливості професійної діяльності вихователя-тьютора в рамках супроводу дітей передшкільного віку», «Робота вихователя-тьютора з обдарованими дітьми передшкільного віку: послідовність в організації супроводу» та ін.

Для роботи вихователя-тьютора з обдарованими дітьми нами було запропоновано щоденник спостережень, за допомогою якого можна створити умови для розширення світогляду, формування навичок, уміння бачити ресурси в галузях, які цікавлять «умовно обдаровану» дитину. Також щоденник вихователя-тьютора допоможе реалізувати індивідуальний маршрут розвитку обдарованої дитини; є карта з'ясування нахилів дитини до різних видів діяльності, які є найцікавішими для дитини (наприклад, настільно-друковані ігри, будівельно-конструкційні ігри, сюжетно-рольові ігри, спортивна діяльність та ін.). Аналіз інформації за картою може здійснюватися наступним чином:

1. Види діяльності, матеріали, посібники, які дитина найчастіше вибирає самостійно?
2. Ігри, матеріали, посібники, якими дитина цікавиться та обирає найменше?
3. На які теми частіше ставить запитання дитина?
4. Яким видом діяльності дитина здатна займатися найдовше?
5. Види діяльності, якими дитина не зацікавилася протягом періоду спостереження?

Спостерігаючи за дитиною щодня та фіксуючи її зацікавленість до різних видів діяльності, тривалість, можемо з'ясувати активність дитини за різними показниками: стабільність, інтенсивність діяльності; прагнення до самостійності у розв'язанні труднощів і невдач; підвищена наполегливість у досягненні результату та ін.

Отже, впровадження у практику роботи ЗДО тьюторства в першу чергу пов'язане з впровадженням майбутніми вихователями тьюторської діяльності як ефективної освітньої технології, що корелюється з якісним новоутворенням освітнього процесу і професійною підготовкою фахівців.

Список використаних джерел

1. Бойко А. Тьюторство як засіб задоволення освітніх потреб особистості, країни і суспільства. Педагогічні науки. 2010. Вип. 1. С. 4-11. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2010_1_4)

2. Карпенкова І. В. Тьютор в інклюзивній школі : супровід дитини з особливостями розвитку / за ред. Є. Л. Панічевської «Александровська», 2018. 120 с.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ДУМКА БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Ольга ТЕЛЬНА

К.п.н., доцент кафедри корекційної
освіти та спеціальної психології

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Актуальність вивчення проблематики організації освітньої інклюзії в Україні зараз не викликає сумніву; практично всі провідні науковці, сферою професійних інтересів яких є педагогічна галузь, займаються дослідженням тих чи тих аспектів залучення дітей із особливими освітніми потребами (ООП) до загальноосвітнього навчально-виховного середовища. Урядовці, громадський сектор і активісти на всіх рівнях опікуються підвищенням ефективності психолого-педагогічної діяльності,

спрямованої на створення інклюзивного суспільно-громадянського простору. Проте, на жаль, увесь цей, в цілому дуже позитивний, процес хвибує на відсутність міцного зворотного зв'язку з основними бенефіціарами – родинами дітей із ООП. Батьки чи особи, котрі їх замінюють, найчастіше виступають ініціаторами організації інклюзивних груп у дитсадках і класів у школах, стимулюють неповоротку державну систему надання соціальних послуг, критикують створені фахівцями профільних міністерств механізми надання послуг інклюзивного характеру, але активної участі в розробці системних підходів до розв'язання важливих для себе проблем, як правило, не беруть.

Це відбувається тому, що батьки дітей із ООП в Україні і досі не сприймаються як потужна адвокаційна група, як провідні стейк-голдери інклюзивної освіти, їх і досі вважають отримувачами, а не співучасниками соціальних, освітніх, медичних та інших послуг [3]. Натомість, сучасна правозахисна парадигма громадсько-політичного устрою вимагає рівноправної участі всіх зацікавлених осіб у створенні інклюзивного освітнього простору [2], що закріплено в ратифікованих Україною міжнародних конвенціях і чинних внутрішніх законах нашої держави.

З метою з'ясування думки батьків дітей із ООП про ефективність інклюзивної освіти нами було проведено ґрунтовне дослідження, що передбачало розміщення на тематичних інтернет-ресурсах і в групах соцмереж анонімної анкети з відкритими та закритими запитаннями. Методологічну основу емпіричної роботи становив якісний аналіз експертних оцінок респондентів із обов'язковою перевіркою валідності результатів.

Батьки, що взяли участь у нашому дослідженні, говорили про дітей з ООП віком від 2 до 15 років, які навчаються на інклюзивній формі навчання (63.75%), у спеціальній освітній установі (25%) чи вдома (11.25%). Глибший аналіз експериментальних даних засвідчив, що вдома навчаються переважно діти з порушеннями аутистичного спектру, ускладненими тяжкими розладами емоційно-вольової сфери, мовлення / інтелекту та необхідністю дотримуватися певної дієти; спеціальні заклади освіти відвідують здебільшого діти з комбінованими та

множинними порушеннями (сліпо-глуха дитина з порушеннями ОРА, з тяжкими розладами розумового розвитку й емоційно-вольової сфери тощо).

Зарубіжні дослідники чи не найбільшою перевагою інклюзивної освіти називають можливість успішної соціалізації дітей із ООП з однолітками, котрі не лише дізнаються про людське різноманіття, навчаються толерантності, готовності допомогти, підтримати, але й охоче вступають у дружні стосунки з дітьми, які чимось від них відрізняються [1]. Ця думка збігається з класичним постулатом Л. Виготського про вирішальний вплив колективу на розвиток і соціалізацію дітей із порушеннями психофізичного розвитку [4] Тому це питання цікавило нас у першу чергу, бо є, на нашу думку, одним із найважливіших показників ефективності системи інклюзивної освіти.

Відповіді на запитання: «Наскільки Ваша дитина є залученою до суспільного життя? (має друзів/відвідує гуртки / просто перебуває у середовищі однолітків тощо)» показали, що у більшості випадків діти з ООП в інклюзивних класах і групах не залучені до соціалізації з однолітками зовсім або відчують брак спілкування та значущої міжособистісної взаємодії із іншими дітьми; повністю задоволені рівнем соціалізації та дружніх стосунків своїх дітей тільки ті батьки, чиї діти відвідують спеціальний заклад освіти чи мають мінімальні або помірні розлади психофізичного розвитку. Це, на нашу думку, свідчить про незадовільну роботу учасників освітнього процесу з подолання негативних стереотипів у ставленні до дітей із ООП і про формалізованість інклюзивної освіти, коли вся увага педагогів і чиновників освіти зосереджується виключно на виконанні урядових вимог, а потреби дітей у міжособистісній взаємодії залишаються не задоволеними.

Моніторинг якості освітніх послуг мусить містити й емоційно-оцінний компонент [1], тому, щоб оцінити, наскільки позитивно сприймають батьки дітей із ООП упроваджувані державою зміни в системі освіти, їм було поставлено запитання: «Чого досягла Україна за останні 5 років у розвитку інклюзії?» Відповіді респондентів різнилися за ступенем оптимістичності поглядів, рівнем обізнаності та за особистим досвідом взаємодії з закладами інклюзивної освіти. Зокрема, більшість

батьків дітей із ООП однозначно позитивно оцінюють зрушення в освітній галузі, зазначаючи, що країною досягнуто «суттєвого» чи «певного» прогресу, хоча й у великих містах ці досягнення є значно більшими, ніж у селах, відкрито ІРЦ у маленьких містах, досягнуто позитивних зрушень у законодавчій сфері та суспільній свідомості, бо «про неї заговорили» і є поодинокі «випадки успішного залучення» дітей до освітнього середовища. З іншого боку, значна частина респондентів висловлює більш песимістичні думки, говорячи, що інклюзія в українських закладах освіти існує «тільки на папері», і що «У порівнянні з з Європою та США, досягнень немає» зовсім. Окрім того, як і у відповідях на попереднє запитання анкети, деякі респонденти (2.5%) не знайшли, що сказати стосовно успіхів у розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Щоб з'ясувати думку батьків дітей із ООП про те, які аспекти інклюзивної освіти в Україні потребують удосконалення, респондентам було поставлено запитання: «Чого бракує інклюзивній освіті на даний момент?» Отримані відповіді свідчать про те, що батьки дітей із ООП висловлюють бажання змін у системі надання інклюзивно-освітніх послуг, які можна умовно згрупувати в такі категорії:

1. організаційно-методичні (підвищення кваліфікації психолого-педагогічних працівників, сумлінніше ставлення чиновників до виконання своїх обов'язків, більш адекватний розподіл фінансування, відповідність законодавчої бази потребам учасників освітнього процесу, збільшення кількості закладів, які забезпечують і підтримують інклюзивну освіту, менше паперової роботи педагогам тощо);

2. Матеріально-технічні (краще фінансове забезпечення закладів інклюзивної освіти, гідна оплата праці фахівців, які працюють із дітьми, котрі мають ООП, доцільніше використання державної субвенції на задоволення особливих освітніх потреб);

3. Інформаційно-аналітичні (масове інформування населення щодо необхідності розуміння труднощів та суспільного прийняття «особливих родин», науковий підхід у моніторингу якості надаваних послуг, створення єдиного

інформаційного ресурсу, на якому родини, в яких виховуються діти з ООП, і всі зацікавлені особи могли б отримати чітко сформульовані відомості стосовно всіх аспектів освітньої інклюзії, системна робота з підвищення поінформованості психолого-педагогічних працівників у питаннях інвалідності й освіти дітей із ООП).

Отже, можемо зробити висновок, що батьки дітей із ООП ставляться до інклюзивної освіти загалом позитивно, висуваючи потреби своєї дитини на перший план і чекаючи від суспільства та закладу освіти розуміння і прийняття, бажання співпрацювати, активніше спілкуватися та встановлювати неформальні стосунки з дитиною з ООП. Скаржачись на недофінансування інклюзивної освіти та на недостатній рівень фахової підготовки педагогів, більшість респондентів висловлює особисту готовність до співпраці з учасниками освітнього процесу, особливо у тій його частині, що стосується забезпечення ООП їхньої дитини, хоча не завжди знає, як і що потрібно для цього робити. Практично всі учасники опитування зазначили погану поінформованість населення й неготовність суспільства прийняти дитину з ООП на засадах рівноправності поваги та взаєморозуміння. Хоча частина респондентів і висловила різко негативне ставлення до рівня розвитку інклюзивної освіти, кількісний і якісний аналіз отриманих даних показав, що більшість батьків дітей із ООП досить позитивно оцінюють досягнення України в цій царині, щоправда, з ремаркою про нерівномірність розповсюдженості цих успіхів (у селах ситуація значно гірша, ніж у великих містах).

На нашу думку, ці результати свідчать не лише про ставлення батьків із ООП до інклюзивної освіти в Україні, а й про значну необхідність усім учасникам навчального процесу тісніше взаємодіяти в царині організації інклюзивної освіти та регулярного і професійного моніторингу її якості.

Список використаних джерел:

1. Ryan, T. G. (2009). Inclusive attitudes: A pre-service *analysis*. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 9(3), pp. 180-187.
2. Cobigo, V., Ouellette-Kuntz, H., Lysaght, R., & Martin, L. (2012). Shifting our conceptualization of social inclusion. *Stigma Research and Action*, 2(2), pp. 75-84.

3. Duda, A. (2011). *Study on teacher education for primary and secondary education in six countries of the Eastern Partnership: Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine. Final Report. Brussels: GHK.*

4. Gindis, B. (2003). Sociocultural theory and children with special needs. In Kozulin, A., Gindis, B., Ageyev, V.S., & Miller, S.M., *Vygotsky's educational theory in cultural context, 200*. Cambridge: Cambridge University Press.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИМІРИ

Торба Н. Г.

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту
Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» АПН України
м. Біла Церква, Київська область, Україна
torbang@ukr.net

Процеси інтеграції України до європейської спільноти ставлять актуальними питання забезпечення соціального захисту громадян країни у всіх сферах життя. В цій ситуації особливої уваги та захисту потребують діти з особливими освітніми потребами.

Інклюзія (від англ. inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, і насамперед тих що мають труднощі у фізичному розвитку. Цей процес передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині в рівній мірі брати участь як в освітньому процесі так і в суспільному житті.

Важливість проблеми інклюзивної освіти пов'язана з тим що кількість дітей, які потребують корекційного навчання з кожним роком зростає.

Кожна дитина унікальна в своєму розвитку. Підростаючи вона обирає свій життєвий шлях, своє місце в соціумі. Але є діти-інваліди, яким необхідно допомогти

відкрити двері в яскравий світ пізнання, вивести їх на дорогу щастя і гармонії. Кожна людина, незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, має право на одержання освіти, якість якої не різниться від якості освіти здорових людей. [3]

Інклюзивна освіта – це та складова гуманітарної політики кожної сучасної країни, яка свідчить наскільки її суспільство захищає невід'ємні права людини та яка сьогодні входить у освітній процес України

За визначенням Н. Софій та Н. Найда «інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема, дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу» [6].

Широке вживання терміну «діти з особливими потребами» зініціювала Саламанкська декларація, опублікована у 1994 р. Тут подано його основне визначення «особливі потреби». Воно стосується всіх дітей і молодих людей, чії потреби залежать від різної фізичної чи розумової недостатності або труднощів, пов'язаних з навчанням. Чимало дітей мають труднощі в навчанні та спеціальні освітні потреби на певних етапах свого навчання в освітньому закладі» [7].

Аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду впровадження інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з інвалідністю доводить, що провідна роль у цьому процесі належить державі, при цьому політика держави відносно осіб з інвалідністю будується на рівноправності та гарантіях спеціальних прав для забезпечення їх життєдіяльності [1, 2,9,10].

В Україні відбувається підсилення акцентів соціальної політики держави стосовно інвалідів у бік формування суспільної свідомості щодо сприйняття їх як рівних членів суспільства та необхідності створення для них умов для повноцінного життя, в тому числі і здобуття освіти.

На сьогодні дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку, в Україні понад 1 млн., що становить 12% від загальної чисельності дітей у країні, 95,0% дітей з інвалідністю навчаються в умовах спеціальних навчальних закладів, або не отримують освіти взагалі. Тому пошук підходів до активізації розвитку інклюзивної освіти є важливим державним питанням. [3]

Включення в людську спільноту дітей з відхиленнями є основним завданням системи корекційної допомоги. Соціальна інтеграція дітей з особливими потребами розуміється як кінцева ціль соціальної інклюзивної освіти, яка спрямована на включення дітей з особливими потребами у життя спільноти. Освітня інтеграція є часткою інтеграції суспільної і розглядається як процес виховання та навчання особливих дітей разом зі звичайними дітьми.

Інклюзивна освіта розвиває методологію яка спрямовану на дітей і яка визнає що всі діти - особистості з різними освітніми потребами. Вона ґрунтується на засадах які виключають любую дискримінацію дітей та забезпечують рівне ставлення до всіх членів суспільства, але створює особливі умови для дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта це процес розвитку загальної освіти яка має на увазі доступність освіти для всіх в плані пристосування до дітей з особливими потребами. [8]:

Основу її складають вісім принципів організації такого навчання:

- цінність людини не залежить від її здібностей та досягнень;
- кожна людина здатна на почуття та власні думки;
- кожна людина має право на спілкування та має право на те щоб її почули;
- всі люди потребують один одного;
- справжня освіта може відбуватись тільки у контексті реальних взаємовідносин;

- всі люди потребують у підтримці та товариських взаємовідносинах з ровесниками;

- для всіх учнів прогрес у навчанні може бути не в тому, що вони можуть робити, а в тому що вони не можуть;

- різноманітність підсилює всі сторони життя людини.

Таким чином система інклюзивної освіти повинна стати аналогом соціальної моделі освіти яка забезпечить рівність всіх дітей з особливими потребами. Для виключення бар'єрів для впровадження інклюзивної освіти на практиці необхідна зміна освітніх закладів, забезпечення рівних прав і можливостей для всіх учасників освітнього процесу. Сучасна соціальна модель інклюзивної освіти демонструє рівність всіх дітей та забезпечує для всіх рівні можливості при навчанні

Список використаних джерел

1. Богданов С. Соціальний захист інвалідів. Український та польський досвід. відп. ред. О. Палій. Київ : Основи, 2002. – 93 с.

2. Заярнюк О.В. Соціальний захист уразливих верств населення: вітчизняний та зарубіжний досвід // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія «Економічні науки». – Кіровоград : КНТУ. 2004. Вип. 6. –С. 131–134.

3. Інклюзивна освіта в Україні: шляхи від теорії до практики : реком. бібліогр. покажч. / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, наукова бібліотека ; уклад. Л. Г. Айдарова ; відп. ред. О. Г. Коробкіна — Харків : ХНПУ, 2017. – 57 с

4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: Самміт-Книга, 2009. – 272 с.

5 .Концепции развития инклюзивного образования в Украине: приказ МОН Украины от 1 октября 2010 г. № 912. [Электронный ресурс] – Режим доступа:

http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/

6 Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління : [навч.-метод. посіб.] ; за заг. ред. Л.І. Даниленко. К., 2007. – 128 с.

7 Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами Прийнята всесвітньою конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість 7-10 червня Саламанка, Іспанія 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94(Дата звернення: 29.01.2019).

8 Таранченко О. М., Литовченко С.В. Інклюзивна освіта: освіта дітей з особливими потребам // Позашкілля. Шкільний світ. 2008 – № 3 (015). С. 15–25.

9 Терюханова І. Стимулювання роботодавців до працевлаштування інвалідів: зарубіжний досвід та вітчизняна практика / [І. Терюханова, Н. Стульпінас, О. Терещук] // Соціальний захист. 2008. – № 11. С. 16–17.

10 Цыганов М.Е. Интеграция инвалидов в сферу занятости: опыт стран Евросоюза // Труд за рубежом. 2003. № 4. С. 28–56.

ІНКЛЮЗИВНІ ОСВІТНІ ПРАКТИКИ КИЇВСЬКОГО ЗООПАРКУ

Харьков Сергій Володимирович

аспірант

Заст. Генерального директора Київського зоологічного парку загальнодержавного значення

kharkov.serhii.v@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2950-9583

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» визначає екологічну освітньо-виховну роботу однією з функцій зоологічного парку. [1, Стаття 35]. З іншого боку, Закон України «Про освіту» визначає необхідність «створенням належних умов для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням їхніх індивідуальних потреб в умовах інклюзивного навчання». [2, Стаття 3].

Не можна не погодитись з тим, що «одна з головних ознак демократичного суспільства: усі діти є цінними членами суспільства і мають рівні права, зокрема щодо отримання освіти, незважаючи на особливості їхнього психофізичного розвитку». [3, с. 10].

Освітня діяльність є багатоманітною, її провадження не обмежується лише офіційно зареєстрованими освітніми закладами. Багато спеціалізованих неосвітніх організацій проводять просвітницьку діяльність у своїй сфері, що є різновидом освітньої роботи [4, с. 13]. А оскільки «збереження природи по суті залежить від якості просвіти населення та сформованої такою просвітою етики» [5, с. 359], то залучення якомога ширшого кола учасників до еколого-просвітницького процесу є прямим інтересом природоохоронних закладів, одним з яких є Київський зоопарк.

Тож, враховуючи вищезазначене, Київський зоологічний парк загальнодержавного значення забезпечує усім дітям доступ до вивчення живого світу планети. Загалом можна виділити чотири форми такого навчання.

1. Екскурсійна діяльність. Спосіб надання зоологічних знань просто неба зарекомендував себе не тільки як доступний, але і як ефективний метод, адже специфікою таких занять є наочність та емоційна залученість. Екскурсії методом інтерпретації, що активно розвивається у Європейському союзі та США, роблять екскурсантів учасниками розповіді. До слухової та зорової інформації додається тактильна. Участь у таких заняттях на рівних беруть діти з порушеннями опорно-рухового апарату (у візках), слабозорі та діти з іншими особливостями. Повільна хода, доступні пояснення, тактильні матеріали та індивідуальний підхід

екскурсоводів до кожного учасника робить екскурсії доступними для інклюзивних груп.

2. «Зоо-урок». Це наша сучасна розробка, розрахована на інклюзивні групи та інклюзивні класи, оскільки передбачає індивідуальний підхід у вигляді інтерактивного спілкування викладача з учнями протягом всього заходу. Кожен урок біології/екології, а по суті академічна пара, складається з двох частин. Перша, теоретична частина, проводиться в класі/аудиторії – це показ презентації по темі уроку, відтворення на інтерактивній дошці відео та голосів тварин. Друга, практична частина, – це вікторина та зустріч з тваринами, про яких йшлося на теоретичній частині. Захід є доступним також для учнів з додатковими фізичними потребами завдяки наявності електрокарів, що здійснюють перевезення на локацію другої частини пари.

3. «Зоо-арт». Освітньо-культурний захід, розрахований на усі категорії учнів. Складається з двох частин. Перша – теоретична, на якій презентуються окремі види тварин, здатні до контакту з людьми, включаючи тактильний. А це вівці, кози, морські свинки, фретки, черепахи, щурі, куріпки, змії, голуби тощо. В цій першій частині проводиться також лекція про тварин. Друга частина – творча, в ході якої учасники ліплять з пластики або глини тварин, про яких дізнались у першій частині. Зоо-арт підходить для будь-яких груп учасників, включаючи дітей з розладами аутистичного спектру, слабозорих, незрячих, глухих тощо.

4. Гурток «юних натуралістів». Це осередок із столітньою історією, оскільки почав свою діяльність у Київському зоопарку з 1922 року! У чотирьох вікових групах учні набувають знань із біології, екології, ветеринарії та зоопарківської справи. Раніше, за часів СРСР, на такі гуртки покладались обов'язки із селекційної роботи на користь Радянського сільського господарства, а тепер після перезаснування у 2016 році – це місце навчання майбутніх природоохоронців та спеціалістів по роботі з тваринами. Слід зазначити, що гурток здійснює важливу соціалізуючу функцію, де молоді ботаніки, екологи та зоологи, яких досить часто не розуміють у школі, знаходять подібних собі ентузіастів, отримують визнання та

підтримку, підвищують свою самооцінку. І це, зрештою, дозволяє їм впевненіше почувати себе у соціумі.

5. «Трудотерапія». До практичної роботи запрошуються різноманітні групи дітей та дорослих. Діяльність стосується збору дарів природи на території зоопарку для годування тварин: листя, жолуді, шипшина, яблука, горіхи, кропива, кульбабки, каштани тощо. Конкретна задача визначається в залежності від побажань та психофізіологічних можливостей кожного учасника, що дозволяє залучати інклюзивні класи. Після збору всі учасники запрошуються на показове годування тварин зібраними кормами. Протягом заходу учасникам розповідають про зібрані рослини та тварин, що їх споживають.

Отже, Київський зоопарк є важливим просвітницьким центром, що за допомогою оригінальних методик надає біолого-екологічні знання інклюзивним класам та групам.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992. [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
2. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. – Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. – 300 с.
3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2053-19#Text>
4. Освіта і просвіта батьків, членів родин: практичний посібник / Котирло Т.В., Щербина Д.В. – К.: ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2019. – 219 с.
5. Харьков С.В. Роль екологічної освіти у виконанні основних завдань природно-заповідного фонду / Chornobyl: open air lab. Збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції, 24 квітня 2021, м. Київ. Тернопіль: Крок, 2021. 362 с.

**ТОЛЕРАНТНЕ СПРИЙНЯТТЯ РІЗНОМАНІТНОСТІ В
УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ
TOLERANT PERCEPTION OF DIVERSITY IN UKRAINIAN SOCIETY**

Чобан Марина,

студентка академічної групи Ф-31б стн.

НРЗВО “Кам'янець-Подільський державний інститут”

e-mail: marina.choban@ukr.net

Науковий керівник:

Глов'юк Оксана Василівна

викладач соціальних дисциплін

ВСП Кам'янець-Подільський фаховий коледж НРЗВО КПДІ

e-mail: oksana_shulyk@ukr.net

Різноманітність можна розглядати як величезний ресурс для соціуму. Завдяки різноманітності людина може побачити цілісність світу й водночас, долучаючись до суспільних процесів, має змогу почуватися частиною цього світу. Однак, різноманітність здатна спричиняти непорозуміння та конфлікти, які підсилюють наявні у суспільстві стереотипи та упередження, що, в свою чергу, породжує дискримінацію та нетерпимість. Зростання ж нетерпимості часто призводить до агресії, антипатії, а іноді й до насильства.

Варто зауважити, що українське суспільство є різноманітним, а українська ментальність завжди передбачала способи взаємодії на основі принципів толерантності й взаєморозуміння.

Відповідно до законодавства України, кожна людина має бути по-справжньому прийнятою і не бути ущемленою, незалежно від будь-яких соціальних маркерів. Так, в Конституції України проголошується, що кожна людина має право на повагу до її гідності, право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості [4, с.110].

Толерантність передбачає єдність у різноманітті, мистецтво жити в світі несхожих людей та думок. У такій інтерпретації толерантність означає визнання прав іншого, сприйняття іншого як собі рівного, що претендує на розуміння й співчуття, готовність прийняти представників інших народів й культур такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на основі згоди та поваги.

Проблема толерантності охоплює всі сфери суспільного життя нації: соціальну, релігійно-конфесійну, політичну, особистісну, міжетнічну. Сучасне суспільство являє собою поєднання цінностей та понять, розмаїття ідей та поглядів, які, попри відмінності, співіснують у єдиному просторі. З огляду на це, толерантність є ознакою цивілізованого суспільства, в якому в мирі і злагоді живуть люди різних національностей, віросповідань, рівня достатку, стану здоров'я, поглядів на майбутнє [2, с.205].

Політична толерантність є показником ступеню демократичності держави й одна з умов її розвитку та основа для плідних міжнародних відносин. Взаєморозуміння у багатьох сферах діяльності рятує світ від агресії і знищення, що знов-таки залежить від суспільного настрою, якому притаманна толерантність або інтолерантність. На жаль, нетерпимість, ворожість до іншої культури, способу життя, звичок завжди існувала та продовжує існувати і в наш час.

Сьогодні, коли на долю України випали найважчі часи, коли український народ зіткнувся з збройною агресією зі сторони сусідньої держави, відстоює свої території, захищає своїх громадян і свої переконання - терпимість, прийняття, повага набувають зовсім іншого змісту: не лише звичних понять, але вже дій та вчинків.

У критичні моменти суспільного життя необхідна мобілізація навколо спільних цінностей. Потрібно спрямувати зусилля на створення інформаційного поля, яке б культивувало в суспільстві настанову на взаємодію та співробітництво, на емоційну мобілізацію та солідарність.

Важливо оцінити минуле та побачити сучасне у новому світлі: крізь призму повсякденного життя людей, з точки зору вибору ними стратегії поведінки, з позицій самоусвідомлення, ставлення до себе, спільноти, держави та світу в цілому.

Саме толерантне спілкування є тим практичним інструментом, який допомагає «чути» інших, адекватно оцінювати й інтерпретувати їх потреби; вирішувати, як задовольнити ці потреби в конкретній громаді; розуміти, де шукати необхідну підтримку і як можна використати інший досвід й погляди для об'єднання та пошуку спільних продуктивних рішень.

Значну увагу потрібно приділяти розпізнаванню ситуацій навішування ярликів та стигматизації, виникненню стереотипів та упереджень, їх впливу на стосунки між людьми, захисту від домінування, дискримінації, відторгнення.

Таким чином, пріоритетом українського суспільства є збереження суверенітету держави, в якій вільно почуватимуться представники різноманітних мов і культур, всі громадяни житимуть за законами, дотримуватимуться демократичних цінностей, які забезпечують повагу до різноманіття. Люди з різних соціальних груп матимуть можливість брати участь у житті суспільства, вільно спілкуватися на національному й регіональному рівнях, жити разом і співпрацювати, встановлювати дружні й робочі контакти з представниками різних регіонів України.

Список використаних джерел

1. Пірен М.І. Толерантність — дієвий чинник злагоди та консолідації в сучасному українському суспільстві. *Вісник НАДУ*. №2.2015. С.52-56
2. Солошенко, В.В. Культурна різноманітність та консолідація українського суспільства. In: Україна: шлях до консолідації суспільства: національна доповідь /

ред. кол.: С. І. Пирожков, Ю.П. Богуцький, Е. М. Лібанова, О. М. Майборода та ін. К.: НАН України, 2017. С. 202-216.

3. Стець В. Феномен толерантності в сучасному суспільстві. Людинознавчі студії. Філософія. 2013. Вип.28. с.101-110

4. Україна: шлях до консолідації суспільства: національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, Ю.П. Богуцький, Е. М. Лібанова, О. М. Майборода та ін. ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ: НАН України, 2017. 336 с

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЕТАПИ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНІ ВИМІРИ

SOCIAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION: STAGES OF DEVELOPMENT AND MODERN DIMENSIONS

Шевчук А.О.,

студент, Ірпінського фахового коледжу економіки та права,

shevcukandrii@gmail.com

Дослідження поняття "соціальна політика" потребує виміру його складової, тобто поняття "політика", яке розглядається як будь-який керівний та основоположний принцип, план, послідовність дій, що визначають вибір та види діяльності широкого кола соціальних інститутів.

Теоретично усі соціальні інститути та організації виробляють політику для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Державна політика також містить принципи, плани та послідовні дії, що визначаються урядом від імені суспільства в цілому. Проте, ці дії стосуються двох великих взаємоузгоджених сфер: міжнародної (зовнішньої) та національної (внутрішньої) політики, між якими існує тісний

взаємозв'язок. Останніми роками в зовнішній політиці нашої держави домінує європейський вектор, тоді як інтеграційні пріоритети України впливають на вироблення внутрішньої, зокрема соціальної, політики[1].

Самостійним напрямком діяльності Європейського Союзу соціальна політика стала не відразу. Так, у 1950-х роках інтеграційний порядок денний формувався переважно в термінах ринкової інтеграції й лібералізації, а кроки в напрямку розвитку соціального виміру залишалися дуже скромними.

На національному рівні економічна й соціальна політика мала той самий статус – тобто тертя і протиріччя, що виникали між ними, доводилося вирішувати голосуванням або шляхом компромісів. Але на європейському рівні після встановлення прямої дії європейських рішень і примата європейського права, національна політика зайнятості й системи соціального захисту опинилися в тіні європейського ринкового регулювання, змушені під нього підстроюватися.

Зауваги про необхідність соціальної політики з'явилися в Римських договорах.

Римський договір 1957 р. про Євратом скасував обмеження за ознакою національного громадянства щодо доступу до кваліфікованої роботи в сфері розвитку ядерної енергетики і включив положення про захист працівників і населення в цілому від загрози радіації. Римський договір 1957 р. про Єдине економічне співтовариство (ЄЕС) також згадує про заходи соціальної політики, але вже стосовно ширшої сфери. У текст цього документа ввійшли посилання на права всіх робітників-мігрантів (із країн Співтовариства), на необхідність забезпечити однакову оплату за однакову працю для чоловіків і жінок, гармонізувати національні системи соціального страхування й на важливість зміцнення діалогу між працею й капіталом[2].

У ХХ ст. протягом 1981—2000 рр. експерти ОЕСД у відомій публікації "Криза держави добробуту" ("The Welfare State in Crises") зробили висновок про наявність негативної кореляції між економічним розвитком та соціальною нерівністю. В період з 1970 р. до 2000 р. ЄЕС та ОЕСД запровадили проведення контент-аналізу "Щорічних

Економічних Досліджень" ("OECD Economic Surveys") з аналізом даних щодо зайнятості населення, стану соціальної сфери суспільства (охорони здоров'я; політики, що проводилася стосовно людей похилого віку; освіти тощо) в 14 країнах Європи. В 1983 р. було започатковане видання "Оглядів Зайнятості" OECD ("OECD Employment Outlook") з метою надання оцінки ринку праці, його розвитку та перспектив.

Єдиний європейський акт 1986 р. (ЄСА) передбачив правила гармонізації стандартів у сфері захисту здоров'я й безпеки на робочому місці з використанням кваліфікованого голосування в Раді. На сесії Європейської ради в Ганновері в 1988 р. було підкреслено важливість соціального виміру для реалізації програми створення Єдиного внутрішнього ринку (ЄВР). Європейська комісія, очолювана Делором, виступила у вересні того ж року з робочим документом, що містив вісім можливих заходів у даній сфері, хоча й без вказівки строку їхнього виконання. Акцент було зроблено на створенні умов, необхідних для підвищення мобільності робочої сили. У грудні 1989 р. у Страсбурзі на саміті Європейського Союзу 11 держав-членів (за винятком Великої Британії, де прем'єр-міністром був консерватор М. Тетчер) підписали запроповану Комісією Хартію основних соціальних прав трудящих (Соціальну хартію). Вона містила список з 47 акцій з метою утвердження соціального виміру програми реалізації ЄВР.

Були зафіксовані такі положення:

- ❖ право на працю в будь-якій державі-члені;
- ❖ право на справедливу винагороду за працю;
- ❖ право на поліпшення умов життя і праці;
- ❖ право на соціальний захист відповідно до правил, що застосовуються в окремих державах-членах;
- ❖ свобода об'єднань і колективних переговорів; право на професійну підготовку;
- ❖ однакове поводження із чоловіками й жінками;
- ❖ право на інформування, консультації та участь в управлінні;

- ❖ право на охорону здоров'я й безпеку на робочому місці;
- ❖ захист дітей і підлітків;
- ❖ право літніх людей на гідні життєві стандарти;
- ❖ інтеграція інвалідів у суспільство й трудове життя[3].

Загалом, Хартія не розширила компетенції Співтовариства в соціальній сфері. Однак Комісія висунула низку законодавчих пропозицій у рамках програми соціальних дій, що була опублікована ще до прийняття Хартії. У цій програмі пропонувалися комунітарні дії в соціальній сфері.

Для введення в дію положень Хартії та програми були необхідні зміни інституціонального характеру й розширення законодавчої бази в соціальній сфері. Для цього потрібно було внести зміни в Римський договір[4].

Зростання безробіття в 1992 році стало чинником, що вплинув на розгортання докладніших досліджень щодо проблем зайнятості та стану ринку праці в Європі. Результатом досліджень стала доповідь, представлена в 1994 році — "Дослідження праці: факти, аналіз, стратегії" ("OECD Jobs Study: Facts, Analysis, Strategies"), в якій були наведені рекомендації щодо виправлення ситуації на ринку праці. В 1989 році ЄС представив доповідь "Зайнятість в Європі" ("Employment in Europe"), яка започаткувала щорічні доповіді стосовно стану зайнятості в країнах ЄС, а саме: в 1993 році: "Білі сторінки з питань розвитку, конкурентоздатності та зайнятості" ("White Paper on Growth, Competitiveness and Employment"); "Праця: дослідження" ("The OECD Jobs Study"), в яких безробіття розглядалося як наслідок високих соціальних витрат, потреби системи соціального захисту населення у реформуванні та недостатньої гнучкості ринку праці. Відсутність позитивних зрушень на ринку праці ініціювала включення спеціального розділу з питань зайнятості в Договір, який був підписаний в Амстердамі в 1997 році, і в Європейську Стратегію Зайнятості (European Employment Strategy — EES) з подальшим формування національного Плану Дій (National Action Plan — NAP)[5].

Відповідно до нових підходів система соціального захисту розглядається як "продуктивний фактор", що здатний підвищити ефективність економіки в цілому.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що еволюція соціальної політики ЄС показує не тільки етапи її розвитку, а й послідовне створення правової бази, здатної забезпечити впровадження цієї політики в життя. Для реалізації соціальної політики в Європейському Союзі існує складний механізм, що складався поступово й вигострювався протягом півстоліття. За цей час у структурі інститутів ЄС відбувалися різноманітні зміни, але найбільш помітними виявилися трансформації структур, пов'язаних із соціальним виміром.

Це цілком зрозуміло, адже відбувалося оформлення соціальної політики в самостійний напрямок, а сфера її компетенцій постійно розширювалася. Нові завдання, що постали перед соціальною політикою у зв'язку з глобалізацією й розвитком інтеграції в соціальній сфері, викликали необхідність вдосконалення механізму виконавчої влади, збільшення компетенцій і створення нових структур, здатних конструктивно відповісти на виклики часу

Список використаних джерел

1. Стрежнева М. Проблемы социальной политики в Европейском Союзе / М. Стрежнева // Мировая экономика и международные отношения. – 2006.
2. Сергеев А. Е. Влияние процесса расширения Европейского Союза на формирование единой европейской социальной политики: автореф. дис. канд... ист. наук: спец. 07.00.15 – история международных отношений и внешней политики / А. Е. Сергеев. – Нижний Новгород, 2009.
3. Каргалова М. В. Роль социального измерения в процессе европейской интеграции [Электронный ресурс] / М. В. Каргалова. – Режим доступа: <http://www.edc.spb.ru/activities/conferences/40years/kargalova.html>. – Назва з титул. екрану.
4. Левченко А. П. Социальная политика предприятия в условиях становления социально ориентированной рыночной экономики: автореф. дис. канд. экон. наук:

спец. 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством (экономика труда) / А. П. Левченко. – Саратов, 2009.

5. Вайнштейн Г.И. Европейская идентичность: желаемое и реальное / Г.И. Вайнштейн // Политические исследования. – 2009. – № 4.

СПІЛКУВАННЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ COMMUNICATION AS A FACTOR OF PERSONALITY FORMATION

Шевчук В.О.,

студент, спеціальність «Психологія» П - 41Б

Науковий керівник:

Палилюк Оксана Михайлівна, канд.

іст. наук, кафедра соціальної роботи,

психології та соціокультурної діяльності ім.Т.Г. Сосновської

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» Palelulko1980@ukr.net

Спілкування має величезне значення у формуванні людської психіки, її розвитку та становленні розумної, культурної поведінки. Успішне формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості можливо лише при врахуванні закономірностей її розвитку. Включеність людини в різні системи: біологічні, екологічні, соціальні - визначає надзвичайну складність і різноманітність детермінант і потенціалів індивідуального розвитку.

У «Психологічному словнику» спілкування визначається як «взаємодія двох чи більше людей, яка полягає в обміні між ними інформацією пізнавального чи афективно-оцінного характеру».

Спілкування - універсальна реальність людського буття, яка породжується і підтримується різноманітними формами людських стосунків. В цій реальності формуються і розвиваються як різні види соціальних відносин, так і психологічні особливості окремої людини.

Розвиток людини - єдиний процес, детермінований історичними умовами суспільного життя [2, с.25]. Результатом взаємодії біологічного і соціального в

індивідуальному розвитку людини є формування індивідуальності. Її суть становить єдність і взаємозв'язок властивостей людини як особистості і суб'єкта діяльності, в структурі яких функціонують природні властивості людини як індивіда; загальним ефектом цього злиття, інтеграції всіх властивостей людини як індивіда, особистості і суб'єкта діяльності є індивідуальність з її цілісною організацією всіх властивостей і їх саморегуляцією. Соціалізація особистості, що супроводжується все більшою індивідуалізацією, охоплює весь життєвий шлях людини. Природа психофізіологічного розвитку різномірна і суперечлива на всьому протязі онтогенезу [4, с.11]. Загальний розвиток є результатом освоєних видів діяльності: праці, пізнання і спілкування. Вони значно впливають на формування потенційних властивостей людини. У міру становлення особистості зростає цілісність, інтегративність її психологічної організації, посилюється взаємозв'язок різних властивостей і характеристик, накопичуються нові потенції розвитку. Відбувається розширення і поглиблення зв'язків особистості з навколишнім світом, суспільством та іншими людьми. Особливу роль відіграють ті сторони психіки, які забезпечують внутрішню активність особистості, яка виявляється в її інтересах, емоційному, усвідомленому ставленні до навколишнього і до власної діяльності. У ряді досліджень встановлено велику схожість особливостей розвитку особистості в дитинстві, юності, ранньому, середньому і пізньому зрілому віці, що дозволяє говорити про існування різних індивідуальних стилів розвитку [1, с.4].

Таким чином, потенціали розвитку включають індивідуальна, суб'єктні і особистісні особливості, які, перетворюючись під впливом діяльності людини, становлять своєрідне поєднання потенціалів індивідуального розвитку. Якби з народження людина була позбавлена можливості спілкуватися з людьми, то ніколи не стала би цивілізованим, культурно і морально розвиненим громадянином, був би до кінця життя приречений залишатися напівтварин, лише зовні, ана-Томо-фізіологічно нагадує людини. Про це свідчать численні факти, описані в літературі і що дають, що, будучи позбавленим спілкування з собі подібними, людський індивід, навіть якщо він, як організм, цілком збережений, проте залишається біологічною

істотою в своєму психічному розвитку. Як приклад можна привести стани людей, яких час від часу знаходять серед звірів і які тривалий період, особливо в дитинстві, жили в ізоляції від цивілізованих людей або, вже будучи дорослими, в результаті нещасного випадку опинилися на самоті, надовго ізольованими від собі подібних (наприклад, після аварії корабля). Особливо велике значення для психічного розвитку дитини має її спілкування з дорослими на ранніх етапах онтогенезу. У цей час всі свої людські, психічні та поведінкові якості він набуває майже виключно через спілкування, тому що аж до початку навчання в школі, а ще більш точно - до настання підліткового віку, він позбавлений здібності до самоосвіти і - самовихованню [6, с.56].

Дослідження показали, що спілкування з оточуючими його людьми, задовольняє одну з основних соціальних потреб, причому необхідність у задоволенні потреби у спілкуванні збільшується з віком, досягаючи максимуму в ранній юності. Будучи важливим чинником формування особистості школяра, спілкування містить у собі величезні педагогічні можливості. У той же час, будучи багато в чому процесом стихійним, воно таїть у собі і певні небезпеки, бо може сприяти певного перекручування домінуючих у суспільстві норм і цінностей в процесі інеріорізації їх особистістю, завдяки екрани і трансформує характером впливу найближчого оточення особистості. У першому розділі свого дослідження розкриваються основні моменти існуючих визначень спілкування. Виділили основні поняття спілкування, і визначили роль спілкування в психологічному розвитку людини. Виявили, яку роль відіграє спілкування на дитину в дошкільному віці в умовах розвитку і формування особистості. Розглянуті приклади мовного і емоційне спілкування, стилі спілкування, пропоновані дорослими та їх вплив на дитину, спілкування хлопчиків і дівчаток, У другому розділі розглядаються методики дослідження цінностей та смислів життя. Перша методика вивчення ціннісних орієнтації - одна з досить відомих методик, існує базовий варіант, автором якого є М. Рокич. Друга методика - «Спрямованість особистості у спілкуванні» (С. Л. Братченко) Автором методики виділено шість видів спрямованості в спілкуванні: діалогічна, авторитарна, маніпулятивна,

альтероцентрістская, конформних, дадіфферентная. Видається, що за допомогою цих видів більш-менш повно можна охарактеризувати різноманіття індивідуальних варіантів змісту спрямованості в спілкуванні, а також відобразити складність і багатогранність цього особистісного утворення.

Таким чином, спілкування є одним з основних видів діяльності людей, воно не тільки сприяє розвитку пізнавальних процесів, емоційно - вольової сфери, а й впливає на формування особистості в цілому.

Список використаних джерел:

1. Бердиченко Е. В. Про активності дітей у виховному процесі.//Дошкільне виховання», 2005. № 8. С. 35–41.
2. Божович Л. В., Конникова Тобто Про моральному розвитку й вихованні дітей. Москва : Педагогика1991. 326с.
3. Бондаренко Е. А. Про психологічному розвитку дитини. Мінськ: Народна думка, 1994.с.290
4. Венгер Л. Психологічні питання підготовки дітей до навчання в школі. *Дошкільне виховання*. 2000. № 4. С. 25-29.
5. Коломинский Я. К. Соціально-психологічні проблеми взаємовідносин в малих групах і колективу. 2001. 412 с.
6. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія: навч. посібник. Київ : МАУП, 2000. 256 с

Матеріали публікуються в авторській редакції. Організатори не несуть відповідальності за достовірність наданої інформації та можуть не поділяти думку авторів.

Захід проводився за підтримки Європейської Комісії. Виступи (публікації) відображають точку зору лише авторів і Комісія не може відповідати за будь-яке використання інформації, яка тут міститься.

The European Commission's support for the production of this event (publication) does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Підписано до друку 20.05.2022 р. Формат 60x84/16.

Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.

Ум. др. арк. 13,08. Обл.-вид. арк. 10,11

Зам. № 027.

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова (044) 239-30-26